

Ei tarupajasta, ei kirjailijan pöydältä
Siirtoväelle suunnattu propaganda Maan Turvan radio-ohjelmissa
vuosina 1939–1940

Aleksi Eskelinen

Pro gradu -tutkielma

Suomen historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

17.8.2020

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Aleksi Tuomas Olavi Eskelinen	
Työn nimi Ei tarupajasta, ei kirjailijan pöydältä - Siirtoväelle suunnattu propaganda Maan Turvan radio-ohjelmissa vuosina 1939-1940	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika 17.8.2020	Sivumäärä 127
<p>Tiivistelmä</p> <p>Suomen propagandakoneisto oli talvisodan syttyessä keskeneräinen, minkä takia Maan Turva -järjestö sai lähes valtiollisen propagandistin roolin. Maan Turva perustettiin Akateemisen Karjala-Seuran aloitteesta syksyllä 1939, ja sen tarkoituksena oli mielialan ylläpitäminen ja vihollisen propagandan torjunta. Siirtoväki oli järjestön propagandan tärkein yksittäinen kohderyhmä.</p> <p>Tarkastelen tutkimuksessani mihin Maan Turva pyrki propagandallaan, millaisten narratiivien varaan se oli rakennettu ja millaisia keinoja propagandassa käytettiin. Lisäksi tutkielmassani selvitetään, kuinka siirtoväki omana kohderyhmänään vaikutti propagandasisältöihin. Tutkielman aikarajaus 10.11.1939-29.5.1940 on aktiivisia sotatoimia laajempi, minkä tarkoituksena on tarkastella sotaa laajempaa ilmiönä ottaen huomioon myös rauhaan palaamisen tuomat ongelmat.</p> <p>Tutkielmani tärkeimpänä lähdeaineistona ovat Maan Turvan laatimat käsikirjoitukset radio-ohjelmien sisällöistä. Käsikirjoitukset jakautuvat pääasiallisesti kolmeen eri ohjelmaformaattiin, jotka ovat Lapatossun pakinat, Siirtoväen kirjelaatikko ja Maanantaikerho. Olen kytkenyt käsikirjoitukset osaksi suurempaa kokonaisuutta hyödyntämällä lähetysten ohjelmakuvauksia, joissa on listattu lähetyksissä esitetty musiikki sekä vierailevat puhujat. Muina alkuperäislähteinä olen käyttänyt Maan Turvan tarkkailuraportteja sekä tutkimusajankohdan propagandakirjallisuutta.</p> <p>Tutkielma osoittaa, että myös talvisodan aikana oli systemaattisesti tuotettua propagandaa, jolla pyrittiin hallitsemaan siirtoväen mielialoja. Liian moninainen kohderyhmä oli propagandalle haaste, mikä söi erikoisohjelman vaikuttavuutta. Propagandalle oli tyypillistä valikoida ja suodattaa käsiteltyjä aiheita, mutta suora valehtelu oli käytössä vain poikkeustapauksissa. Mielialavaikuttamisen tärkein tavoite oli vahvistaa kansan yhtenäisyyttä ja auttaa siirtoväkeä arkisissa haasteissa. Tavoite yhtenäisyydestä ja propagandan neutraalista linjasta painui paikoin oikeistolaisen eetoksen alle.</p>	
Asiasanat propaganda, radiopropaganda, siviilipropaganda, Maan Turva, siirtoväki, talvisota, kotirintama, narratiivi, yhtenäisyys	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1.	Johdanto.....	1
1.1.	Aihe ja tutkimuksen keskeiset käsitteet.....	1
1.2.	Aikaisempi tutkimus.....	5
1.3.	Tutkimusrajaukset ja -kysymykset.....	9
1.4.	Aineistot.....	11
1.5.	Menetelmät ja teorit.....	19
1.6.	Tutkimusetiikka.....	24
2.	Siirtoväelle suunnattu radiopropaganda.....	25
2.1.	Monimuotoinen kohdeyleisö propagandan haasteena.....	25
2.2.	Valtiollisen viestintäkentän hajanaisuuden vaikutus propagandaan.....	28
2.3.	Keskeiset henkilöt Maan Turvan propagandan takana.....	34
3.	Siirtoväen arki propagandassa.....	40
3.1.	Rintamalla voidaan hyvin, mutta kotirintaman apua tarvitaan.....	40
3.2.	Siirtoväen huolto ja toimeentulo kotirintamalla.....	45
3.3.	Uskonto moraalien tukena.....	51
4.	Kansakunnan kunnian ja uhrautumisen narratiivit propagandan perustana.....	58
4.1.	Myyttisen suomalaisuuden toteuttaminen.....	58
4.1.1.	Esi-isät asettivat ihanteet.....	58
4.1.2.	Maailmalla tunnettiin Suomen kunnia.....	67
4.2.	Jokaisen on uhrinsa annettava.....	72
4.2.1.	Kuolema on suurin lahja isänmaalle.....	73
4.2.2.	Kaikkien on mahdollista antaa arkinen uhri.....	77
5.	Yhtenäinen kansa voittaa petollisen vihollisen.....	80
5.1.	Muutokseen suhtautuminen oppimatkana.....	80
5.1.1.	Kulttuurierot olivat opiksi.....	80
5.1.2.	Oppimatka loi kansan yhtenäisyyden.....	85
5.2.	Viholliskuvasta nousevat narratiivit.....	89
5.2.1.	Pahat ja valehtelevat kommunistit.....	90
5.2.2.	Todellisuuteen herännyt työväestö.....	95
6.	Maan Turvan propagandan tarkoitus ja keinot.....	99
6.1.	Kuulijat houkuteltiin viihteen avulla valistettaviksi.....	99
6.2.	Totuudesta poikettiin kansallisen yhtenäisyyden hyväksi.....	103
7.	Päätäntö.....	108
	Lähteet.....	112
	Liitteet.....	123

1. Johdanto

1.1. Aihe ja tutkimuksen keskeiset käsitteet

Tutkin pro gradu -työssäni Maan Turvan siirtoväelle tuottamaa propagandaa vuosina 1939–1940. Maan Turva oli Akateemisen Karjala-Seuran (AKS) aloitteesta syksyllä 1939 perustettu järjestö, joka sai talvisodan aikana puolivirallisen aseman mielialojen tarkkailijana ja propagandan tuottajana. Siirtoväki oli Maan Turvan propagandan tärkein kohderyhmä ja heitä varten perustettiin oma radio-ohjelma *Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle*.¹ Kotirintamalle suuntautuva propaganda oli talvisodan aikana erityisen tärkeää, sillä siellä ihmisten toimintaa ei ohjannut samanlainen välitön kuoleman todellisuus ja läsnäolo, kuten rintamalla.² Siviiliyhteiskunnan kestävyys oli myös sotatoimien kannalta ratkaiseva kysymys, sillä rintama ja kotirintama eivät olleet toisistaan erillisiä todellisuuksia vaan sotatoimet rakentuivat monella tapaa siviiliyhteiskunnan perustalle.³

Tutkielmani tarkoituksena on tuoda esille näkökulma siitä, että myös talvisodan aikana oli kotirintamalle suunnattua ja systemaattisesti toteutettua propagandaa.⁴ Tutkielmani keskittyy Maan Turvan tärkeimpään siviiliväestön kohderyhmään eli siirtoväkeen. Olennainen ero kotirintama- ja rintamapropagandassa oli se, että rintamalle ja ulkomaille suunnattu propaganda taukosi pääasiallisesti talvisodan loputtua.⁵ Sen sijaan Maan Turvan siviileille tuottama propaganda jatkui vielä sotatoimien päättymisen jälkeenkin. Tarkastelukohteena olevien radio-ohjelmien propagandistinen luonne kiteytyy työni otsikossa ”*Ei tarupajasta, ei kirjailijan pöydältä*”. Toteamus on peräisin radio-ohjelmasta, jossa yksi juontajista, Armi Hallstén-Kallia, vakuutti kuulijoita siitä, että vastoin epäilyksiä lähetyksissä kerrotut tarinat ovat totta.

¹ Mertanen 2005, 267–268. Ohjelman nimi vaihtelee jonkin verran eri lähteissä, joten sillä ei ollut tarkkaa kirjoitusasua. Käytän tutkielmassani edellä mainittua nimeä, koska se esiintyi lähdeaineistossani useimmin.

² Tepora 2015, 15

³ Kivimäki & Männistö 2016, 69

⁴ Vrt. Rusi 1987, 17; Pilke 2015a, 54; Soikkanen 2002b, 235

⁵ Pilke 2015b, 72

Tutkielmani alkaa käsittelyluvulla, joka tarkastelee suomalaista viestintäkenttää, Maan Turvaa propagandan tuottajana sekä propagandan kohderyhmää ja näiden vaikutusta radio-ohjelmien sisältöihin. Luvussa kolme tarkastellaan arkista propagandasisältöä, jonka tarkoituksena oli tukea siirtoväen arkea kotirintamalla. Neljännessä ja viidennessä luvussa tutkielmani keskittyy Maan Turvan propagandistisempaan mielialavaikuttamiseen neljän lähdeaineistosta nostetun narratiivin näkökulmista. Kuudes käsittelyluku vetää yhteen Maan Turvan mielialavaikuttamisen keinoja sekä järjestön tavoitteita propagandatyössä. Tässä tutkielmassa propagandamenetelmät on koottu tutkielman loppupuolelle sen takia, että ne jakautuivat tasaisesti eri teemojen välillä, ja vaikuttamistyökalujen tarkastelu temaattisten kokonaisuuksien yhteydessä olisi ripotellut ne löydettäväksi ympäri tutkielman. Lisäksi temaattisten kokonaisuuksien ja propagandan keinojen käsittelyä erikseen tukee se, että näin olen pystynyt välttämään toistoa, jota propaganda sisältää runsaasti. Tästä huolimatta esimerkiksi kansalliseen tarinaan vetoaminen toimii pohjana kaikille muillekin temaattisille kokonaisuuksille, joten siihen palataan lähes kaikissa narratiivisissa kokonaisuuksissa.

Propaganda-käsitteellä on ollut eri aikoina ja eri yhteyksissä lukuisia erilaisia sisältöjä ja määritelmiä. Propagandalla ei ollut aikalaiskontekstissa negatiivista konnotaatiota vaan se kelpasi laajassa merkityksessä puhuttaessa mainonnasta, tiedotuksesta tai muusta joukkoviestinnästä.⁶ Mainostamisen ja propagandan katsottiin talvisotaa edeltävinä vuosina levinneen uusille elämän aloille ja sitä myötä puolustuslaitokseen. 1930-luvun lopulla puolustuslaitoksen propagandan tavoitteena oli tehdä sotavoimista koko kansan ”lempilapsi ja ylpeydenaihe”.⁷ Toiseen maailmansotaan mennessä propaganda olikin noussut yhdeksi keskeisistä aselajeista, joka näytteli merkittävää osaa kansojen keskinäisessä kamppailussa.⁸ Propaganda nähtiin eräänä totaalisen sodan piirteenä, sillä sen ansiosta sotaa eivät käyneet enää pelkästään sotilaat vaan myös tavallinen kansa kotona ja tehtaissa joutuivat osallisiksi siitä.

⁶ Pilke 2015b, 66. Pilke tulkitsee, että propaganda sai negatiivisen leiman vasta talvisodan jälkeen, mikä oli seurausta pääasiassa Neuvostoliiton harjoittamasta tökeröstä sotapropagandasta.

⁷ Huhtala 1937, 7

⁸ Leppo 1939-5-6

Kansan moraalien ylläpidon merkitys ymmärrettiin ja sen merkitystä korostettiin niin puolustuksessa kuin hyökkäyksessä. Puolustautuessa oli ensiarvoisen tärkeää pitää yllä kansan moraalinen voima ja torjua sen henkinen hätä.⁹ Sotapropagandalla tarkoitettiin ennen kaikkea viholliseen kohdistuvaa propagandaa sekä vihollisen propagandan torjumista, vaikka sisäpropagandan merkitys oli kasvavan mielenkiinnon kohteena. Radio propagandaympäristönä oli Suomessa talvisodan aikaan vielä vieras ja esimerkiksi propagandaoppaissa sen merkitys tiedostettiin, mutta varsinaiset propagandakeinot keskittyivät painotuotepropagandaan ja asiamiespropagandaan.¹⁰

Nykykäsitystä vastaavan negatiivisen konnotaation puutteesta huolimatta termillä oli ainakin rintamalla poliittinen kaiku. Sotilaat kutsuivat rintaman valistusupseereita propagandaupseereiksi ja suhtautuivat heihin vastahakoisesti. Sotilaat pitivät rintamalla tapahtuvaa mielialavaikuttamista politikointina ja katsoivat, että sitä pitäisi välttää armeijassa. Tämä oli todennäköisesti seurausta maailmansotien välisestä kahtiajaosta sekä suojeluskuntien ja AKS:n harjoittamasta propagandatyöstä. Tästä esimerkkinä ovat 1920-luvun puolivälin jälkeen perustetut joukko-osastolehdet, joiden sisältö ajoi avoimesti valkoisen Suomen agendaa¹¹. Näistä syistä sotilaskontekstissa käytettynä propagandatoiminnalla oli paikoin kielteisempi kaiku kuin siviiliyhteyksissä.

Aiemmassa tutkimuksessa propagandan rinnakkaistermeinä käytetään useita eri termejä, kuten valistusta ja tiedottamista. Esimerkiksi Helena Pilke viittaa artikkelissaan propagandalla pääasiassa tiedottamiseen, mutta hän käsittelee propagandakenttää laajemmin kuin oma tutkielmani.¹² Viittaan tutkielmassani propaganda-käsitteellä kommunikaatioon, jonka tarkoituksena on vaikuttaa vastaanottajan toimintaan niin, että se on propagandistin tavoitteen mukaista.¹³ Käytän tässä tutkielmassa pääasiallisesti propaganda-käsitettä, sillä se oli käytössä tutkimusajankohtana yleisenä aikalaisterminä ja esiintyy myös omassa

⁹ Leppo 1939 12–14

¹⁰ Leppo 1939, 14; Huhtala 1937, 30–50. Oppaassa painotuotepropagandaa käsitellään 20 sivua ja radiopropagandaa puoli sivua otsikon ”Muut propaganda keinot” alla. Saman otsikon alle kuuluvat mm. ilmapallot, joihin on maalattu iskulauseita.

¹¹ Salminen 1976, 23–24, 26

¹² Pilke 2015a, 31–32

¹³ Propagandan käsitteestä esim. Jowett & O’Donnell 2012, 1; Lasswell 1971, 7

lähdeaineistossani. Lukijaystävällisyyden lisäämiseksi käytän rinnakkaisterminä mielialavaikuttamista, mutta viittaan molemmilla termeillä sisällöllisesti samaan ilmiöön.

Käytän tutkimuksessa järjestelmällisesti termiä *siirtoväki*. Termi on tullut käyttöön jo talvisodan aikana, jolloin sillä viitattiin niihin henkilöihin, jotka olivat joutuneet lähtemään kotoaan valtioneuvoston sotatilalain perusteella, tai niitä henkilöitä, jotka olivat lähteneet vapaaehtoisesti pois kaupungeista sisäasianministeriön suosituksen perusteella. Siirtoväestä on käytetty yleisesti *evakko*-termiä, mutta nykyisin sillä nähdään olevan arkinen ja jopa negatiivinen sävy.¹⁴ Aikalaiskäsitteenä siirtoväkeä käytettiin siirretyn synonyyminä, mutta myös niin, että se saattoi kattaa alleen karkotetut, pakolaiset ja siirretyt ihmiset.¹⁵ Joissakin tutkimuksissa siirtoväestä on käytetty sota-aikana termiä pakolainen tai sotapakolainen, ja termiä siirtoväki vasta Moskovan rauhan voimaan tulon jälkeen.¹⁶ Käytän tässä tutkielmassa pelkkää siirtoväki-termiä, koska se oli terminä systemaattisesti käytössä lähdeaineistossani eikä näiden kahden termin erottaminen toisistaan ole tutkimukseni aiheen kannalta välttämätöntä. En ole rajannut tutkimustani pelkästään karjalaiseen siirtoväkeen, joten karjalaisuuden korostaminen ei ole oman tutkimukseni kannalta olennaista. Toisin kuin yleensä, omassa tutkimuksessani käsite kattaa alleen kaupungeista vapaaehtoisesti maaseudulle siirtyneet, sillä radio-ohjelma oli suunnattu myös heille.¹⁷

Aatteen ja ideologian erottaminen toisistaan on tutkielmani aiheen kannalta välttämätöntä, sillä propagandan teemojen tarkastelu vaatii huomioimaan siihen vaikuttaneita aatteita. Aate-käsitteellä tarkoitetaan yksittäistä ajatusta tai käsitystä, joka ohjaa yksilön toimintaa sekä määrittää tämän tavoitteita. Ideologialla puolestaan tarkoitetaan jäsentynyttä aatekokoelmaa, joka yhdistää esimerkiksi poliittista tai uskonnollista liikettä.¹⁸ Käytän työssäni näitä kahta käsitettä Toivo

¹⁴ Hietanen 1989, 242; Raninen-Siiskonen 1999, 23-24. Raninen-Siiskonen käyttää tutkimuksessaan itse termiä karjalainen siirtoväki. Sivuilla 23-24 hän perustelee kattavasti, miksi esimerkiksi siirtolainen, pakolainen, siirtokarjalainen tai karjalainen eivät ole termeinä ongelmattomia.

¹⁵ Waris 1952, 14, 16-17, 41-43. Siirtoväki-termin käyttö muuttui vuoden 1945 jälkeen niin, että se kattoi ainoastaan ne henkilöt, jotka olivat kotoisin luovutetuilta tai vuokratuilla alueilta eivätkä siksi voineet palata takaisin kotiinsa.

¹⁶ Tepora 2018, 54; Hietanen 1982, 114

¹⁷ Siirtoväkeä käsitellään tarkemmin luvussa 2.1.

¹⁸ Nygård 1978, 18-19

Nygårdin määrittelemällä tavalla erottaen ne toisistaan. Maan Turvalla ei ollut tulkintani mukaan omaa ideologiaa vaan kyse oli yksilöiden aatteista. Radio-ohjelmien kannalta keskeisillä henkilöillä oli kytköksiä esimerkiksi AKS:aan, jolla oli vahva ideologinen kehyksensä. Ideologia siirtyi julkituotuna pilkahduksina järjestön propagandaan, vaikka sen vaikutusta pyrittiin peittelemään julkikuvan neutraaliuden takia. Näin keskeisten henkilöiden ajatteluun taustalla olevat ideologiat heijastuivat myös Maan Turvan materiaaliin.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Talvisota lienee aihealueena yksi Suomen historian tutkituimpia aiheita. Runsaas aikaisempi tutkimus on ollut sekä tutkielmani haaste että sen mahdollisuus. Olen pystynyt peilaamaan omia tulkintojani lähes aina aikaisempien tutkimusten tulkintoihin, mutta runsaasti tutkimusta on jäänyt myös näiden sivujen ulkopuolelle tutkimuksen rajauksen takia. Parhaiten tutkimusaiheeseeni liittyvää aikaisempaa tutkimusta hahmottaa jaottelemalla sen tutkielmani neljän tärkeimmän kontekstin mukaisesti. Kontekstoivat kokonaisuudet ovat: 1) sotapropaganda ja radio sen viestintäympäristönä, 2) siirtoväki ja kotirintaman arki, 3) Maan Turva ja sen keskeiset henkilöt ja 4) suomalainen kansallinen kertomus, joka toimi propagandan aatteellisena pohjana.

Propagandan tulkinnassa täytyy ymmärtää, millainen oli sodanaikainen radio viestintäympäristönä ja miten hyvin radio tavoitti kuulijoitaan. Timo Vihavaisen tutkimus *Sodan ja vaaran vuodet* (1996) on kattava kuvaus tutkimusajankohtani radio- ja viestintätoiminnasta. Teos auttoi ymmärtämään Maan Turvan toimintaympäristöä, sillä radiotoiminta oli riippuvaista Yleisradion toiminnasta. Myös Lasse Vihosen teos *Radio sodissamme 1939–1945* (2010) on kattava tutkimus sodanaikaisesta radiotoiminnasta. Molemmat teokset käsittelevät jonkin verran Maan Turvaa radiopropagandan tuottajana. Tutkimukset liikkuvat aiheiltaan yleisemmällä tasolla, ja ne ovat mahdollistaneet oman tutkimukseni keskittymisen pääasiassa ohjelmien sisältöihin. Olen verrannut omia havaintojani myös Ilkka Hemmilän tuoreessa pro gradu -tutkielmassa *Valkohangilta valkokankaille. Talvisodan kulun ja osapuolten kuvaaminen suomalaisissa uutisfilmeissä 1939–1940* (2017) esittämiin

havaintoihin. Hemmilän tutkimus on temaattisesti lähellä omaa tutkielmaani, mutta hän on lähestynyt aihetta uutisfilmien näkökulmasta.¹⁹

Talvisodanaikaisen propagandan kontekstoinnissa minua ovat auttaneet aikaisempien mediaa käsittelevien tutkimusten lisäksi esimerkiksi Helena Pilkkeen artikkelit *Sympatian hankkijasta neljänneksi aselajiksi – suomalaisten sotapropagandaorganisaatioiden synty ja kehitys* (2015a) ja *Hengennostatusta, maisemakuvaauksia ja hiven huumoria – sanallista sotapropagandaa Suomessa ja Suomesta vuosina 1939-1944* (2015b). Olen hyödyntänyt Pilkkeen artikkeleita erityisesti propagandakentän kokonaiskuvan hahmottamisessa, sillä ne tarkastelevat propagandakenttää kokonaisuutena eivätkä rajoitu esimerkiksi yhden propagandistin tarkasteluun. Tärkeimmän suomalaista propagandaa jäsentävän teoriapohjan olen saanut Heikki Luostarisen teoksesta *Perivihollinen* (1986), jonka havainnot viholliskuvasta ovat olleet hyödyllisiä tutkielmani näkökulmasta. Luostarisen jäsenyykset propagandan tasoista ja viholliskuvasta ovat auttaneet minua analysoimaan sekä propagandan eri tarkoituksia että Maan Turvan luomien narratiivien välistä suhdetta.

Martti Julkunen on sen sijaan tutkinut ulkomaille suuntautuvaa propagandaa väitöskirjassaan *Talvisodan kuva. Ulkomaalaiset sotakirjeenvaihtajat Suomessa v. 1939-1940* (1975). Julkusen tutkimusta olen hyödyntänyt erityisesti ulkomaihin kytkeytyvän propagandan analyysissä. Pirkko Kanervon tutkimus *Italia ja Suomen talvisota. Il Duce maailman urheimman kansan apuna* (2007) on auttanut hahmottamaan toisen maailmansodan kansainvälistä poliittista tilannetta erityisesti Italian ja Saksan tapauksessa, mikä on helpottanut propagandan kansainvälisen kontekstin ymmärtämistä.

Propagandan vastaanottajalla on olennainen merkitys siinä, millaista mielialavaikuttamista propagandisti laatii. Tarja Raninen-Siiskosen väitöskirja *Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta* (1999) on tarjonnut tutkimukselleni taustaa, kun olen rakentanut tutkimukselleni kokemushistorian kontekstia. Olen väitöskirjaa käyttäessäni huomioinut, että se käsittelee ainoastaan karjalaista siirtoväkeä eikä siksi edusta koko radiolähetysten

¹⁹ Ks. Hemmilä 2017. Erityisesti tutkimuksen kuvaukset suomalaisuudesta (luku 3) sekä viholliskuvasta (luku 4) ovat lähellä omia tulkintojani.

kohderyhmää. Liisa Ahokkaan pro gradu -tutkielmaan perustuvassa julkaisussa *Evakkomatalla. Karjalaisten kokemuksia ensimmäiseltä evakkomatalta* (2009) käsitellään siirtoväen kokemuksia tutkimusjaksoni ajalta. Olen hyödyntänyt hänen tutkimustaan, kun olen luonut kuvaa siitä, millaisissa olosuhteissa radiolähetysten kuuntelijat olivat ja kuinka heidän kokemuksensa vaikuttivat propagandan laatimiseen. Vaikka molemmat tutkimukset perustuvat muistitietoaineistoon, on niissä käsitelty muistitietoa sen vaatimalla lähdekriittisyydellä. Tuomas Tepora on kuvannut talvisotaa helsinkiläisten kaupunkilaisten näkökulmasta artikkelissaan *Pelkoa, surua ja sotaintoa. Helsinki 1939-1940* (2019). Teporan artikkeli on auttanut minua ymmärtämään, kuinka sota koettiin kaupungeissa ja miksi myös vapaaehtoisesti siirtyneitä oli paljon.

Siirtoväen toimeentuloa, huoltoa ja elämää kotirintamalla tutkiessani olen hyödyntänyt erityisesti Antti Palomäen väitöskirjatutkimusta *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen: Siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asuntokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940-1960 ja sen käänteentekevä vaikutus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen*. (2011). Palomäen tutkimus avaa hyvin talvisodan loppuvaiheen arkea kotirintamalla sekä siirtymää rauhaan. Arjen kokemuksen hahmottamisessa minua on auttanut myös Janne Haikarin artikkeli *Kun sota loppuu mutta velvoitteet jatkuvat. Suomen jälleenrakentaminen Kotiliesi-lehdessä 1940-1941*. (2006) Artikkelissa kuvataan hyvin sitä, millaisia haasteita sodasta rauhaan siirtyminen aiheutti siviiliyhteiskunnan osalta ja kuinka se heijastui ihmisten mielialoihin.

Antti Malisen väitöskirja *Perheet ahtaalla. Asuntopula ja siihen sopeutuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944-1948* (2014) kuvaa ahtaasta asumisesta heijastuvia ongelmia.²⁰ Olen hyödyntänyt Malisen tutkimusta erityisesti siirtoväen ja isäntäväen yhteiselön vaikutusten tulkinnoissani. Heli Kanasen väitöskirja *Kontrolloitu sopeutuminen: ortodoksinen siirtoväki sotien jälkeisessä Ylä-Savossa 1946-1959* (2010) avaa näkökulman siirtoväen ja paikallisen väestön ongelmakohtiin. Tutkimusta hyödyntäessä olen huomoinut, että se sijoittuu

²⁰ Antti Malisen tutkimuksen aikaraja sijoittuu vuosiin 1944-1948. Malisen tutkimus luo kuvan siitä, millaisia kokemuksia ahtaasi ja vieraiden ihmisten kanssa asuminen tuotti. Pakkoalivuokralaiset olivat kaupungeissa samankaltaisessa suhteessa vuokranantajansa kanssa kuin siirtoväki isäntäväkensä kanssa.

sodanjälkeiselle ajalle ja sen tutkimuskohde on paikallisesti rajattu. Lisäksi tutkimus keskittyy vain karjalaiseen ja ortodoksiseen siirtoväkeen. Tästä huolimatta tutkimus on hyödyllinen, sillä se on kattava analyysi siirtoväen ja paikallisen väestön välisestä hankauksesta.

Maan Turvan toimintaa on lähemmin tarkasteltu Tuomas Teporan teoksessa *Sodan henki: kaunis ja ruma talvisota* (2015). Tepora lähestyy Maan Turvaa pääasiallisesti mielialatarkkailijoiden näkökulmasta ja hänen ensisijaisena lähdeaineistonaan ovat järjestön tuottamat mielialaraportit. Siksi Teporan teos vastaa pikemminkin siihen, mitä ongelmia Maan Turva havaitsi kansan mielialoissa ja kuinka järjestön johto siihen reagoi. Oma tutkielmani sen sijaan keskittyy siihen, kuinka nämä havainnot konkreettisesti siirtyivät Maan Turvan tuottamiin ohjelmiin. Tomi Mertasen artikkeli *Maan Turva: Henkisen maanpuolustuksen voimatekijä* (2005) on hahmotellut selkeän kokonaiskuvan Maan Turvan toiminnasta. Erityisesti tutkielmani on auttanut Mertasen tulkinnat Maan Turvan toiminnan tavoitteista sekä arviot Vilho Helasen vaikutuksesta järjestön työhön. Myös Kullervo Leinosen teos *Isänmaa vaarassa. AKS:n maanpuolustustyö 1922–1939* (2013) avaa Maan Turvan organisaatiota sekä järjestön toimintatapoja, mikä on auttanut minua hahmottamaan esimerkiksi sitä, mikä osa Maan Turvasta oli vastuussa propagandan tuottamisesta.

Kansallinen tarina ja suomalaisuus toimivat propagandan perustana, minkä takia esimerkiksi isänmaallisuutta ja uhrimielialaa käsittelevät tutkimukset ovat avanneet sitä, millaisia ovat olleet ihanteet, joihin propagandalla on pyritty. Uhrikuolemaa ja uhrautumista ovat Suomessa tutkineet aikaisemmin erityisesti Ilona Kemppainen väitöskirjassaan *Isänmaan uhrin: sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana* (2006) ja Tuomas Tepora väitöskirjassaan *Lippu, uhri, kansakunta. Ryhmäkokemukset ja rajat Suomessa 1917-1945* (2010). Tuomas Teporan tulkinnat uhrien symboliikasta sekä yhdistävästä vaikutuksesta ovat olleet käyttökelpoisia tulkinnoissani. Teporan tutkimus yhdistää hyvin kansallisen tarinan ja uhritematiikan välistä yhteyttä, mikä on tukenut myös omia tulkintojani. Olen hyödyntänyt tätä aikaisempaa uhriteemaa käsittelevää tutkimusta tulkintani perustana. Oma tutkimukseni lähestyy uhriteemaa omaisten ja kotirintaman

näkökulmasta, mikä eroaa Teporan ja Kemppaisen tutkimuksen lähestymiskulmista.²¹

Arto Jokisen teos *Isänmaan miehet. Maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa* (2019) avaa talvisodan ihanteita ja myyttejä hyödyntäen lähteenään kirjallisuutta. Olen hyödyntänyt Jokisen kirjallisuusanalyysia ja verrannut kirjallisuudessa esitettyjä myyttejä Maan Turvan vaalimiin ihanteisiin. Laajemman yhteiskunnallisen näkökulman 1900-luvun alun kansallisen yhteishengen rakentamiseen on tutkimukseeni tuonut Petri Karosen ja Antti Räihän toimittama teos *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen. Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960* (2014). Teoksen artikkeleissa tarkastellaan sitä, kuinka kansallisuutta rakennettiin suomalaisen yhteiskunnan eri instituutioissa. Teoksen artikkelit olivat hyödyllisiä erityisesti sen takia, että niiden avulla pystyin vertaamaan, kuinka ihanteellinen tarina konkretisoitui yhteiskunnallisella tasolla sotaa edeltävinä vuosikymmeninä. Näkökulma avaa sitä, kuinka esimerkiksi kirkko, koulu ja sotalaitos instituutioina olivat rakentamassa pohjaa, jonka varaan yhteishenkeä lisäävä propaganda rakennettiin.

1.3. Tutkimusrajaukset ja -kysymykset

Varsinkin sodanjälkeisinä vuosikymmeninä on esitetty, että talvisota eteni omalla painollaan eikä ilmapiiri juuri tarvinnut mielialojen ylläpitoa tai muokkausta.²² Tulkinta on seurausta pääasiassa siitä, että talvisotaa on verrattu ennen kaikkea mielialojen hallinnan näkökulmasta haastavampaan jatkosotaan. Tuomas Tepora korostaa tutkimuksessaan, että talvisotaa nostalgisoitiin ja ihannoitiin heti sen päättymisen jälkeen, mikä esti sodan kriittistä arviointia.²³ Lisäksi tulkintaa on vahvistanut se, että Maan Turva on jäänyt valtiollisen organisaation ulkopuolisena toimijana vähemmälle huomiolle.²⁴ Tutkielmani on tarkoitus tehdä katsaus talvisodan merkittävimmän siviiliväestönryhmän mielialojen tietoiseen hallintaan.

Pro gradu -työni tarkastelee Maan Turvan propagandan sisältöjä 10.11.1939–29.5.1940 välisenä aikana. Tutkimukseni aikarajaus ei määrity talvisodan aktiivisten

²¹ Molemmissa tutkimuksissa huomioidaan siviiliyhteiskunta, mutta pääpaino on sotilaskontekstissa.

²² Pilke 2015b, 96

²³ Tepora 2011b, 256

²⁴ Ks. Liite 1, joka avaa Maan Turvan roolia muiden propagandatoimijoiden joukossa.

sotatoimien perusteella, koska tutkimukseni liikkuu pääasiassa sodanaikaisen siviiliyhteiskunnan alueella. Maan Turvan tavoite eli kotinsa menettäneiden ihmisten auttaminen ja mielialojen ylläpitäminen ei muuttunut, vaikka sota loppuikin. Vaikka aktiiviset sotatoimet eivät ole tutkielman keskiössä, olen vertaillut propagandan muutoksia sodan kronologiseen etenemiseen.

Sen sijaan rauhaan palaaminen luo joukon omia ongelmiaan. Rauhaan palaavan yhteiskunnan haasteena ovat esimerkiksi yhteiskunnan rauhoittaminen ja sodan aiheuttamien henkisten ja fyysisten vaurioiden vaikutusten minimointi.²⁵ Lisäksi laajempaa aikarajausta tukee se, että virallisesti poikkeustila jatkui Suomessa vielä Moskovan rauhan voimaantumisen jälkeenkin.²⁶ Esimerkiksi sensuuri jatkui 1940-luvun jälkipuoliskolle asti sodan loppumisesta huolimatta.²⁷ Ihmisten arjessa kotirintamalla ei siis tapahtunut äkillisiä muutoksia sodan päättymisen jälkeen. Aikarajaus on näin ollen tehty enemmän siirtoväen kuin talvisodan perusteella.

Tutkimuksen rajaus siirtoväkeen kohderyhmänä nousee myös lähdeaineistosta. En ole rajannut siirtoväkeä kattamaan esimerkiksi ainoastaan pakkosiirrettyä väestöä, sillä lähdeaineistoni lukee kohderyhmäkseen myös kaupunkilaisväestön. Koen rajauksen pelkkään siirtoväkeen tarkoituksenmukaiseksi sen takia, että ohjelma oli suunnattu niin suoraan heille. Liikkuvalla väestöllä oli myös selkeät erityistarpeensa, jotka määrittivät joitakin yhdistäviä tekijöitä ryhmän kesken. Sen vuoksi lähdeaineistoni propaganda ei olisi heijastanut yhtä hyvin paikalliseen väestöön suunnattua mielialavaikuttamista, sillä sitä ei ollut suunnattu lähtökohtaisesti heille.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Minkälaisia aiheita Maan Turvan propaganda piti sisällään ja mitä oli jätetty sen ulkopuolelle?
- Minkälaisia narratiiveja Maan Turva rakensi propagandallaan?
- Mihin Maan Turvan propagandalla pyrittiin?
- Mitä keinoja propagandassa hyödynnettiin?
- Kuinka siirtoväkeä huomioitiin propagandan kohderyhmänä?

²⁵ Karonen 2006, 10-13

²⁶ Hietanen 1990a, 117

²⁷ Haikari 2006, 274

Tutkimuksen ulkopuolelle jää laajempi analyysi siitä, kuinka hyvin propaganda lopulta puri kohdeyleisöönsä ja millaiset sen vaikutukset olivat. Tämä johtuu siitä, että aiempi tutkimus on osoittanut, että radiolähetysten vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointi on monilta osin ongelmallista. Sen sijaan hedelmällisempää on keskittyä siihen, mitä toiminta mikrofonien toisella puolella oli ja mihin lähetyksillä pyrittiin.²⁸ Tutkielmani keskiössä eivät ole sodan edetessä propagandassa tapahtuneet muutokset, sillä ne eivät olleet yhtä merkittävässä asemassa kuin jatkosodan aikaisessa propagandassa. Talvisota jäi jaksona lyhyemmäksi eikä samanlaista sotaväsymystä ehditty kokea.²⁹ Temaattiseen lähestymistapaani on syynä myös se, että pyrin tutkielmassani hahmottamaan tutkimusajanjaksoni kokonaisuutena, joka ylittää ilmiönä aktiivisten sotatoimien aikarajat.

1.4. Aineistot

Tutkielmani primäärilähteenä ovat Maan Turvan tuottamien radiolähetysten käsikirjoitukset sekä ohjelmakuvaukset. Maan Turvan johtajat näkivät jo ennen talvisodan syttymistä, että siirtoväelle on tarjottava omaa erityisohjelmaansa.³⁰ Tähän tarpeeseen luotiin uusi radiolähetys, jota oli tarkoitus lähettää päivittäin kahden tunnin ajan.³¹ Järjestön tavoite oli mahtipontinen, sillä kaikkea radio-ohjelmaa lähetettiin päivisin yhteensä noin 15 tunnin ajan, mikä sisälsi myös vieraskielisen ohjelman. Ohjelmatietojen perusteella, Maan Turva ei saanut tavoittelemansa ohjelma-aikaa vaan lähetyksille oli varattu yleensä noin tunti.³² Tällä oli vaikutusta siihen, että Maan Turva joutui karsimaan lähetyksiään, jotta ne mahtuivat annettuun ohjelma-aikaan. Ohjelmakuvauksista käy ilmi, että sunnuntai oli radiolähetysten välipäivä.³³ Maan Turvan keskuudessa radiolähetyksestä

²⁸ Risso 2013, 149–150

²⁹ Pilke 2015b, 94–95

³⁰ Maan Turvan avainhenkilöt on esitelty tarkemmin liitteessä 8. Vastedes käytän viitteissä Maan Turvasta lyhennettä MT. Lisäksi ilmoitan suluissa lähetyksessä esiintyneen henkilön, jos se on tiedossa.

³¹ Elka, MT, Radiotoimisto, ”Muistio, joka koskee yleisradio-ohjelmien järjestämistä evakuoituille”, päiväämätön.

³² Ohjelmatiedot tarkistettu. HS. 19.12.1939; 28.1.1940; 23.2.1940; 13.3.1940. Paikoitellen ohjelmien kesto vaihteli päivätasolla, mutta tämä oli tyypillistä myös muiden tuottamille ohjelmille. Maan Turvan ohjelma alkoi yleensä klo 11.40 ja se oli jaettu kahteen osaan ”Maan Turvan ohjelmaa” ja ”Maan Turvan tiedoituksia”.

³³ Ks. liite 2.

käytettiin yleisimmin nimityksiä *Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle* tai *Siirtoväen radiolähetys*. Ohjelmätiedoissa on lukijoille joskus ilmoitettu sisältö Maan Turvan ohjelman ja joskus se on kierretty toteamalla vain ”Siirtoväen ohjelmaa”.³⁴ Tulkintani mukaan ohjelman tuottajan pois jättäminen on johtunut aikaisemmin tilan säästämisestä kuin ohjelman tekijän peittelystä.³⁵

Aineisto ei ole kattavuudeltaan täydellinen, mutta se käsittää ohjelmakuvauksien osalta melko täydellisesti 10.11.1939–29.5.1940 välisen ajan. Näiden lisäksi käytössäni on tarkempia ohjelmakäsikirjoituksia, joita on säilynyt hajanaisesti, mutta jakautuen kohtuullisen tasaisesti edellä mainitulle ajanjaksolle.³⁶ Aineistossa on aikaväliltä yhteensä 236 asiakirjaa, joista 153 on ohjelmakuvauksia ja 83 ohjelmien käsikirjoituksia. Lähetyksissä on ollut erilaisia ohjelmaformaatteja, joista yleisimmät ovat aineistossani Lapatossun pakinat (35 kpl), Siirtoväen kirjelaatikko (21 kpl) sekä Maanantaikerho (10 kpl). Näiden lisäksi suoraan edellisiin formaatteihin kuulumattomia puheita, haastatteluita ja pakinoita on yhteensä 17. Ohjelmakuvauksia olen hyödyntänyt yleiskuvan luomiseen, sillä ne ovat sisällöltään suppeampia kuin käsikirjoitukset. Niiden avulla olen pystynyt päättämään, etteivät tutkittavat käsikirjoitukset eroa merkittävästi ohjelman muusta linjasta. Lisäksi ohjelmakuvaukset pitävät sisällään tiedon lähetyksissä esitetystä musiikista, vierailevista puhujista ja muista esiintyjistä. Näiden tietojen pohjalta on ollut mahdollista tarkastella esimerkiksi sitä, kuinka lähetysiin on rakennettu tarinallisuutta puheita ja musiikkia yhdistelemällä.

Siirtoväen kirjelaatikko oli lähetys, johon siirtoväki on saanut kirjoittaa ja heidän kysymyksiinsä ja pohdintoihinsa on vastattu lähetyksessä. Kirjelaatikkoa lähetettiin kerran viikossa perjantaisin, ja sitä pitivät Armi Hallstén-Kallia sekä Hilja Lahti.³⁷ Kirjelaatikon erityispiirre lähdeaineistona on se, ettei käsikirjoitusten sisältö vastaa suoraan tutkimuskysymyksiini, sillä suuri osa ohjelman sisällöstä on kuulijoiden kirjoittamaa. Olen huomionut ohjelman erityispiirteen siinä, että arvioin ensisijaisesti sitä, millaisia kirjoituksia on valittu luettavaksi ja vastattavaksi

³⁴ MT on mainittu esimerkiksi HS 3.2.1940, 3.3.1940, 5.4.1940. Seuraavissa MT:aa ei ole mainittu. HS 29.1.1940, 11.3.1940, 19.3.1940, 10.5.1940

³⁵ Vrt. Vihonen 2010, 50

³⁶ Liite 2. Liitteessä kuvattu käsikirjoitusten päiväykset sekä jakaantuminen eri formaattien kesken.

³⁷ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 2.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia). Ks. liite 2.

lähetyksessä. Niiden perusteella voi päätellä, mitä on todennäköisesti jätetty ohjelman ulkopuolelle tai vähemmälle huomiolle. Lisäksi olen tarkastellut aineistosta sitä, kuinka Kirjelaatikkoon saapuneita kirjeitä ja niiden aiheita on kommentoitu. Usein vähemmän toivotut kirjeet kuitattiin nopeasti esimerkiksi seuraavalla tavalla: *”Voisin lukea Teille muutamia väsyneitä ja surullisia kirjeitä, jos tahtoisin, mutta niitä on vähän – ja rohkeita, luottavaisia on paljon. Ne kelpaavat esikuviksi, ja siksi luen mieluummin niitä.”*³⁸ Maan Turvan tarkkailuraporteista käy ilmi, että Kirjelaatikkoon lähetettiin myös toivottomuudesta kertovia ja eripuraisia kirjeitä, joiden samasanaisuutta ihmeteltiin ja niitä epäiltiin tarkoituksenmukaisesti tehtäviksi. Vastaavat kirjeet jätettiin lähetyksissä kokonaan huomiotta.³⁹ Käsikirjoitusteksteissä on myös yliviivauksia, huomioita ja korjauksia, joista voi muodostaa kuvaa siitä, mitä on haluttu jättää kertomatta.

Todennäköisesti osa kirjeiden sisällöistä oli tekaistu Maan Turvan valmisteluosastolla, sillä Maan Turva tuotti tiettävästi ainakin tekaistuja kenttäkirjeitä, joita välitettiin medialle autenttisina.⁴⁰ Lisäksi välillä Kirjelaatikossa vaikuttaa olleen pulaa kirjeistä, sillä maaliskuun alussa esitettyssä lähetyksessä mainitaan, ettei kirjeitä siirtoväeltä ole yksinkertaisesti tullut.⁴¹ Tähän osittaisena syynä saattoi olla Postin toiminnassa talvisodan aikana olleet ongelmat. Postin toiminta oli kuormittunut jo ennen sodan syttymistä, kun vapaaehtoisesti siirtyneiden ihmisten runsaus lisäsi kirjoitettujen kirjeiden määrää. Ongelmia lisäsi entisestään se, kun Postin työntekijöitä kutsuttiin armeijan palvelukseen. Postinkulun ongelmat lieventyivät sodan etenemisen myötä muun muassa vaihtoehtoisten kuljetusmuotojen ja toiminnan järjestämisen seurauksena.⁴² Tämä viittaa siihen, että pula kirjeistä johtui maaliskuun lopulla pikemminkin kirjoittajien puutteesta. Siirtoväen radiolähetykseen lähetetyt kirjeet pyydettiin osoittamaan Suomen Yleisradiolle, mikä kertoo yhtäältä siitä, että Maan Turvan roolia ohjelman tuottajana ei haluttu korostaa. Toisaalta Jukka-Pekka Pietiäinen huomauttaa tutkimuksessaan, että Yleisradiolle osoitetut kirjeet lukeutuivat postisensuurin

³⁸ Elka, MT:n radiolähetyksien siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁹ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 39. P-3132/41

⁴⁰ Tepora 2015, 44, 144; Ks. myös. Karonen 2020, 247. Karosen artikkeli osoittaa, että myös Suomen vapausradio hyödynsi propagandassaan tekaistuja kuulijakirjeitä ja haastatteluita vuosina 1944–1945.

⁴¹ Elka, MT:n radiolähetyksien siirtoväelle. 1.3.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁴² Pietiäinen 1988, 160–163, 172

ulkopuolelle.⁴³ Sen takia Kirjelaatikkoon lähetetyt kirjeet välttivät ainakin osittain sensuurin. Maan Turvan valmisteluosasto vastaanotti myös ylilyöntejä sisältäviä kirjeitä, joita ei sensuroitu pois, jos ne palvelivat propagandan tavoitteita.

Lapatossun eli Aku Korhosen pakinat olivat lähetysten humoristinen puoli, jossa esiintyi Lapatossu-niminen fiktiivinen hahmo. Aku Korhonen oli esittänyt hahmoaan jo 1930-luvun jälkipuoliskolla eli kyseessä ei ollut Maan Turvan luoma hahmo. Aikaisemmissa esiintymisissään hahmo oli ollut työtä vieroksuva ja letkeä veijari, joka oli ystävänsä Vinskin kanssa radanrakennustöissä.⁴⁴ Lapatossu oli kaikkien tuntema hahmo, joka pyrki saattamaan vihollisen toiminnan koomiseen valoon. Hänellä oli ohjelmissaan käytössä tilanteeseen sopivia titteleitä, kuten *valheentorjuntapäällikkö* tai *ikäväntorjuntapäällikkö*, joiksi hän itseään tituleerasi.⁴⁵

Yleisradion omissa tuotannoissa vihollisen halventaminen oli kielletty, mutta sen sijaan Maan Turvan lähetyksissä Lapatossu puhui yhtenä ”ryssästä” ja ”iivanasta”. Lapatossun pakinat kirjoitti pääasiassa Valentin eli Ensio Rislakki.⁴⁶ Kuten Lapatossun liikanimestä voi päätellä, oli hänen hahmonsa tehtävänä erityisesti torjua vihollisen harjoittaman propagandan vaikutuksia vastapropagandalla.⁴⁷ Erityisesti Lapatossun tekemä työ Neuvostoliiton propagandan torjuna sai tunnustusta, sillä jopa Päämajan propagandaosasto piti Aku Korhosen lähestymistapaa omaansa parempana.⁴⁸ Mielialatarkkailun tietojen mukaan hän oli myös kansan parissa suosittu ja arvostettu esiintyjä. Lapatossun humoristinen lähestymistapa asioihin keräsi tarkkailuraporttien perusteella kuulijoilta kiitosta.⁴⁹

Vaikka erilaiset ohjelmakonseptit erosivat tyyliltään selvästi toisistaan, en usko sen haittaavan tutkimustani, sillä molemmista on löydettävissä samoja teemoja, kuten kansan yhtenäisyyden lujittaminen ja kansallistunteen

⁴³ Pietiäinen 1988, 179

⁴⁴ Pilke 2015b, 82

⁴⁵ Esimerkiksi: Elka, Lapatossun pakinat 15.1.1940 ja 12.4.1940. Ikäväntorjuntapäällikkö yleisty käytettynä tittelinä sen jälkeen, kun talvisota oli päättynyt ja Neuvostopropaganda vaiennut.

⁴⁶ Vihavainen 1996, 149-150

⁴⁷ Vrt. Vihonen 2010, 160, 230. Lapatossun ja jatkosodan tunnetun radioäänen Yrjö Kilpeläisen eli Jahvetin tyyliä ja huumorin käytössä propagandan välineenä on paljon samaa.

⁴⁸ KA, PM. Propagandaosaston kirjelmä Päämajan komento-osastolle. 26.1.1940. P-3132/41. N:o 261 / prop 3./40. Sal. Kirjelmässä todetaan, kuinka Päämajan tavoitteena on ollut saada ihmiset lopettamaan vihollispropagandan kuuntelu. Lapatossu sen sijaan yrittää kumota valheelliset väitteet, jolloin kuulijat saavat tyydytystä tiedonhalulle. Vrt. Tepora 2019, 20.

⁴⁹ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 61. P-3132/41; KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 39. P-3132/41

vahvistaminen. Olen ottanut tekstien erilaisen tyyllilajin huomioon tulkinnoissani huomioiden kontekstin vaikutuksen sisältöön. Lapatossun pakinoissa käytetään esimerkiksi liioittelua sekä karkeampaa kieltä, mikä selittyy ennen kaikkea tekstin tyyllilajilla. Lähetyksissä on ollut myös lapsille suunnattua sisältöä, musiikkia ja vierailevia puhujia, mutta heidän esiintymisistään ei ole säilynyt käsikirjoituksia.

Maanantaikerho oli Armi Hallstén-Kallian luotsaama ohjelma, jossa hän puhui syvällisemmin eri aiheista. Ohjelmalla ei ollut vastaavaa yhtenäistä formaattia kuin Lapatossun pakinoilla tai Siirtoväen kirjelaatikolla. Se tuli ohjelmavalikoimaan helmikuussa eli myöhemmin kuin muut pysyvät ohjelmaformatit.⁵⁰ Ohjelma vaikuttaa olleen pikemminkin pysyvä ohjelmapaikka, johon sijoitettiin muualle mahtumaton sisältö. Maanantaikerhossa käsiteltiin henkisiä ja arkisia asioita, mutta arkisten asioiden käsittely oli paatoksellisempaa kuin Hilja Lahden luotsaamassa Kirjelaatikossa.⁵¹ Myös Maanantaikerhossa mainittiin satunnaisesti kuulijoiden lähettämät kirjeet, mutta on oletettavaa, että nämä kirjeet olivat saapuneet Kirjelaatikkoon.⁵² Maanantaikerhon lähetyksissä asiat käsiteltiin perusteellisemmin kuin Kirjelaatikon lyhyissä vastauksissa. Sen takia on todennäköistä, että myös siihen poimittiin aiheet pääosin saapuneista kirjeistä.

Kuulijoiden suhtautuminen Siirtoväen radio-ohjelmiin oli pääasiallisesti hyvää eikä niistä saapunut Yleisradiolle merkittävästi kuulijapalautetta. Maan Turvan tarkkailuraportissa helmikuun lopulla oli koottu radio-ohjelmaan liittyviä toiveita ja kritiikkiä. Palautteessa toivottiin, että ohjelma käsitelisi enemmän käytännön esimerkkejä ja olisi entistä informatiivisempi. Kokonaisuudessaan lähetyksiltä vaadittiin kansanomaisempaa otetta ja esimerkiksi sinfonioita, marsseja ja korulauseita toivottiin vähennettävän.⁵³ Lähetyksen korkeakulttuurista otetta selittää henkilökunnan valintojen ohella Yleisradion yleinen linja, joka oli valtion tiukan valvonnan alla ja korosti puolueettomuutta, arvokkuutta ja kansan sivistämisen merkitystä.⁵⁴

⁵⁰ Ks. liite 2.

⁵¹ Ohjelmissa esiintyviä henkilöitä käsitellään alaluvussa 2.3.

⁵² Elka, MT:n radiolähetykset siirtoväellä 6.5.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁵³ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 122. P-3132/41; n:o 145

⁵⁴ Holmila, Koskinen, Villstrand & Karonen 2014, 271

Lapatossun pakinat olivat Maan Turvan radiolähetyksistä se osa, joka keräsi palautetta muita enemmän. Joillekin kuulijoille Lapatossun räväkkä linja oli liikaa ja eräässä kirjeessä pelättiin, että Lapatossun ohjelmat ärsyttävät vihollista turhaan.⁵⁵ Toisessa kuulijapalautteessa pyydettiin Lapatossun pakinoiden lähettämistä myöhempään lähetysaikaan, jolloin yhä useampi pääsisi ne kuuntelemaan.⁵⁶ Tähän verrattuna esimerkiksi Puolustusvoimien tuottamat radio-ohjelmat keräsivät enemmän kritiikkiä Maan Turvan asiamiesten raporteissa.⁵⁷ On toki huomioitava, että raportointikynnys on ollut matalampi, kun kyseessä on ollut jonkun toisen organisaation toiminta. Se käy ilmi esimerkiksi siitä, että kritiikki Maan Turvan radio-ohjelmista oli koottu yhteen eikä sitä kirjattu raporttiin joka kerralla erikseen.

Aineistoni tulkinnoissa olen huomioinut sen, ettei radiopropaganda ollut Maan Turvan ainoa tapa tehdä mielialavaikuttamista. Järjestön keskeisin menetelmä oli toimia paikallistasolla vaikuttavien asiamiesten kautta. Asiamiesverkosto oli tehokas tapa vaikuttaa mielialoihin, sillä talvisodan syttyessä asiamiehiä ja ala-asiamiehiä oli jo lähes 10 000 ympäri Suomen.⁵⁸ Asiamiesten tehtävänä oli tarkkailla mielialaa, mutta myös vaikuttaa sen kehitykseen suotuisalla tavalla. Asiamiehiä kehoitettiin huomioimaan asemansa kansallisesti merkittävän työn tekijöinä myös lähipiirinsä keskuudessa.⁵⁹ Näin valtavan, tehtävänsä käytännössä kouluttamattoman, joukon toiminta on väistämättä ollut vaihtelevaa ja hajanaista. Radio-ohjelmissa esitetyjä näkökulmia levitettiin myös muin keinoin. Asiamiehillä oli merkittävä asema mielialavaikuttamisessa esiintyvien pienten tarinoiden kerääjinä, sillä heiltä toivottiin opettavaisia tarinoita käyttöä varten.⁶⁰ Jatkosodan aikana kotirintamalle suuntautuvan propagandan tuottamista vaivasi pula sopivista ja yleisöä innostavista aiheista.⁶¹ Todennäköisesti Kirjelaatikko ohjelmana ja asiamiesten keräämät tarinat palvelivat myös tässä tarkoituksessa, kun ne keräsivät ihmisten keskuudesta sopivia esimerkkejä.

⁵⁵ Elka, Hilja Parmaksen kirje Suomen Yleisradiolle 28.12.1939. 3397:8024

⁵⁶ Elka, Urpo Helteen kirje Suomen Yleisradiolle. 11.12.1939. 3397:8024

⁵⁷ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 123. P-3132/41

⁵⁸ Mertanen 2013, 470

⁵⁹ Tepora 2015, 41

⁶⁰ Tepora 2015, 43

⁶¹ Perko 1974, 106

Radio luo julkaisukanavalle omanlaisensa tulkintaympäristön, mikä on vaikuttanut siihen, kuinka ihmiset ovat suhtautuneet siihen. Yleisradion ohjelmaosaston päällikkö Ilmari Heikinheimo korosti ennen talvisotaa sekä sen aikana radion puolueetonta asemaa. Kansalaiset kokivat radion puolivirallisena tietolähteenä ja sen takia siihen luotettiin enemmän kuin esimerkiksi sanomalehtiin. Yleisradio oli tarkkana sen kanssa, ettei edes viihdeohjelmissa esitettäisi mitään vierasta valtaa loukkaavaa.⁶² Viranomaiset epäilivät, että kansalaisten vankka luottamus radiossa kerrottuun olisi myös vihollisen etu, sillä näin he saattaisivat uskoa vihollisen radiossa esittämiä kertomuksia.⁶³ Maan Turvan tuottaman propagandan tuli sulautua Yleisradion ohjelmiin eikä niitä saanut esimerkiksi erotella ohjelmatiedoissa toisistaan. Myös viihdeohjelmien sisällön piti muistuttaa totuttua linjaa ettei ero olisi huomattavissa.⁶⁴ Kuuntelijat todennäköisesti suhtautuivat ainakin aluksi Maan Turvan lähetyksiin melko varauksetta.

Lähetyksiltä vaadittiin aina käsikirjoitus, joka kävi läpi ennakkotarkastuksen ja oli tyypillistä, että epäsovivaa materiaalia yliviivattiin reilusti.⁶⁵ Yliviivauksien pohjalta voi päätellä, mitä on haluttu jättää radio-ohjelmien ulkopuolelle. Lisäksi valaisevaa on se, että lähetyksen esiintyjä on kerrottu käsikirjoituksessa. Tulkitsen ohjelmien sisällön olleen enimmäkseen lähetyksessä esiintyvien henkilöiden käsialaa. Tätä tukee se, että useammassa lähetyksissä esiintyvät henkilöt, Armi Hallstén-Kallia ja Yrjö Vuorjoki, työskentelivät molemmat järjestön valmisteluosastolla.⁶⁶ Yleisradiossa lähetyksillä oli ohjelmapäivystäjä, joka seurasi käsikirjoitusta ja valvoi ettei siitä poikettu. Valtioneuvoston tiedoituskeskus (VTK) tarkisti sellaiset lähetykset, jotka saattoivat sisältää poliittisesti arveluttavaa materiaalia. Muun muassa Maan Turvan lähetykset kuuluivat tähän joukkoon.⁶⁷ Vaikuttaa siltä, että VTK:n tarkastuslinja oli löyhempi kuin linja, jota Yleisradio itse lähetyksissään noudatti.⁶⁸ Moninkertainen sensuuri varmisti sen, että yksittäisen

⁶² Vihavainen 1996, 132-134

⁶³ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 84. P-3132/41

⁶⁴ Vihonen 2010, 101-102

⁶⁵ Yleisradiossa ennakkotarkastuksen ja yliviivaukset teki ohjelmapäällikkö Ilmari Heikinheimo tai hänen työtoverinsa Jussi Koskiluoma. Maan Turvan lähetykset kävivät läpi VTK:n tarkastuksen, joten yliviivaukset ovat mahdollisesti peräisin sieltä. Vihonen 1996, 134, 139

⁶⁶ Leinonen 2013, 273

⁶⁷ Vihavainen 1996, 134, 139

⁶⁸ Vrt. Pilke 2011, 274. Pilke tulkitsee, että jatkosodan aikana päämajan tiukka sensuuri esti yltiöisänmaallisimman sisällön päätyksen propagandaan. Maan Turvan propagandassa tällaista

henkilön ajatukset eivät päässeet korostuneesti ylittämään Maan Turvan johdon ja VTK:n hyväksymää linjaa. Vaatimus käsikirjoituksissa pysymisestä osoittaa, että kuulijat ovat kuulleet suurelta osin ne asiat, jotka käsikirjoituksissa on kirjoitettu.

Radiolähetysten käsikirjoitusten ohella olen käynyt läpi Maan Turvan laatimat tarkkailuraportit tutkimusjaksoni ajalta. Tarkkailuraportit eli mielialaraportit olivat Maan Turvan paikallisen asiamiesverkoston havaintoihin perustuvia koosteita kansan mielialoista. Niissä oli jaoteltu erikseen 1) armeijaa ja puolustusta, 2) kansanhuoltoa 3) yleistä mielialaa ja 4) huhuja käsittelevät tiedot. Siirtoväki nousi esille yleensä kansanhuoltoa käsittelevässä osassa, mutta myös muiden osioiden havaintoihin reagoitiin Maan Turvan propagandassa.⁶⁹ Tarkkailuraportteja on hyödynnetty lähteenä jo aikaisemmassa tutkimuksessa, mutta tulkituin sen tarkastelun tarpeelliseksi tutkielmani erilaisen näkökulman takia.⁷⁰ Tarkasteluni nojasi pääasiassa tarkkailuraporttien ja Maan Turvan laatimien ohjelmasisältöjen väliseen vertailuun. Pystyin muun muassa tutkimaan, mitä raporteissa havaituista asioista oli jäänyt ohjelmien sisällön ulkopuolelle. Mielialaraportteja on käytetty tässä tutkielmassa pääasiallisesti käsikirjoituksista tehtyjen havaintojen tukena.

Olen hyödyntänyt tutkielmassani painettua aikalaiskirjallisuutta. Olavi Huhtalan *Propaganda, uusi sodankäyntiväline* (1937) avaa, mitä mielialavaikuttaminen oli talvisodan syttyessä. Huhtala avaa kirjassaan propagandan tarkoitusta sekä keinoja. Hän määrittelee sen viholliseen vaikuttamisena eikä hän nosta radiota tiedotustoiminnan keinojen joukkoon.⁷¹ Tulkituin Huhtalan näkemyksien edustavan aikansa yleistä linjaa, sillä hän työskenteli teosta kirjoittaessaan sotilasvirassa ja myöhemmin muun muassa pääesikunnan viestipäällikkönä.⁷² Toinen tärkeä aikalaissteos on Jaakko Lepon *Propaganda. Ratkaiseva ase* (1939). Leppo lähestyy aihetta teoksessaan teoreettisemmalla ja yleisemmällä tasolla kuin Huhtala. Hän korostaa, että

materiaalia pääsi läpi, mikä viittaa siihen, että sensuroinnin linja ei ollut vielä talvisodan aikana yhtä tiukka.

⁶⁹ Esimerkiksi Lapatossun pakinat oikaisivat kansan parissa kiertäviä huhuja, jotka olivat lähtöisin vihollisen propagandasta.

⁷⁰ Esim. Ahto 1990 ja Tepora 2015. Tutkimuksissa tarkkailuraportteja on hyödynnetty yleiskuvan muodostamiseksi, kun oma tarkasteluni lähtee liikkeelle Maan Turvan radio-ohjelmien sisällöistä.

⁷¹ Huhtala 1937, 9–10, 14

⁷² Poijärvi, Havu, Jääskeläinen, 209–210

propagandan tarkoituksena on henkisen rintaman ylläpito, joka pitää sisällään omien kansalaisten moraalien ylläpidon.⁷³ Myös Leppo korostaa, että omaan kansaan vaikuttaminen on ennen kaikkea vihollisen mielialavaikuttamisen torjumista.⁷⁴ Lisäksi olen tarkastellut Janne Hakulisen teosta *Propagandan käsikirja* (1951), jossa hän tarkastelee propagandan keinoja mainonnan sekä poliittisen työn näkökulmasta. Hakulisen teos on auttanut minua tarkastelemaan propagandassa hyödynnettyjä mainonnan työkaluja.

Olen tarkastellut Maan Turvan aineiston roolia vastapropagandana vertaamalla sitä Yrjö Kilpeläisen eli Jahvetin teokseen *Suomi Neuvostoliiton radiossa* (1942). Teoksessa käsitellään runsain esimerkein Neuvostoliiton harjoittaman propagandan sisältöjä, ja olen teoksen avulla hahmotellut sitä, kuinka Maan Turvan radio-ohjelmissa on vastattu Neuvostopropagandan väitteisiin. Jahvetti oli tunnettu radioääni ja propagandisti, joka tuli kuulijoille tutuksi erityisesti jatkosodan aikana. Hän oli ollut myös AKS:n jäsen, mutta eronnut seurasta Mäntsälän kapinan jälkeen. Yrjö Kilpeläinen oli Suomen sosialidemokraattisen puolueen jäsen ja oli jo opiskeluaikanaan vastustanut kommunistista ideologiaa, joten hänelle oli luontevaa siirtyä propagandasotaan Neuvostoliittoa vastaan.⁷⁵ Sinänsä teos on yhtäältä dokumentoiva ja toisaalta väkevän propagandistinen, joten olen soveltanut sen suhteen tiukkaa lähdekritiikkiä. Teos tarjoaa katsauksen Neuvostopropagandan sisältöihin, kieleen sekä siihen, kuinka siihen on reagoitu.

1.5. Menetelmät ja teoriat

Tutkimukseni nojaa historiantutkimuksen lisäksi viestinnän ja narratologian teorioihin ja menetelmiin. Viestinnän teorioiden avulla olen tarkastellut propagandaa viestijältä kohdeyleisölle tapahtuvana suunnitelmallisena kommunikaationa. Narratologian lähestymistavat ovat puolestaan auttaneet hahmottamaan propagandan tarinallista luonnetta ja tunnistamaan yksittäisiä lähetyksiä laajempia temaattisia kokonaisuuksia sekä niiden tarinallisia

⁷³ Lehtinen 2006, 12. Leppo kuului talvisodan aikana Propagandaliittoon, joten hänen luonnehdintansa mielialavaikuttamisesta oli todennäköisesti lähellä Maan Turvan linjaa. Huom. Propagandaliitto ry:tä käsitellään sivulla 28.

⁷⁴ Leppo 1939, 11–15

⁷⁵ Vihonen 2010, 261

elementtejä. Narratologista lähestymistapaa tukee se, että lähdeaineistoni on yhden järjestön tuottamaa, ja siten siitä on mahdollista hahmottaa juonellisempaa ja tarinallisempaa kokonaiskuvaa kuin tarkasteltaessa koko propagandakenttää.

Garth Jowett ja Victoria O'Donnell jakavat propagandan ja informaation seuraavasti. Informoiva viestintä pyrkii neutraalisti levittämään tietoa kohdeyleisölle. Propaganda sen sijaan pyrkii vaikuttamaan siten, että yleisö valitsee propagandistin etujen mukaisen vaihtoehdon, vaikka se ei välttämättä olisi muuten heidän etujensa mukaista.⁷⁶ Tutkimuksen kohteena oleva propaganda on näiden kahden vaikutusviestinnän välimaastossa, mutta heidän esittämänsä malli soveltuu käytäntöön myös tässä tutkimuksessa. Maan Turvan propaganda ei tähdännyt suoraan yleisölle epäedulliseen lopputulokseen, mutta sen tavoitteena oli valtion edun nostaminen yli yksilön edun. Tästä näkökulmasta katsottuna propagandan tarkoituksena oli saada yksilö valitsemaan vastoin omaa lyhyen aikavälin etuaan.

Propagandaa on jaoteltu ensimmäisestä maailmansodasta lähtien valkoiseen, harmaaseen ja mustaan propagandaan. Valkoisella tarkoitetaan viestintää, joka perustuu totuuteen ja kertoo vastaanottajalle, kuka viestinnän takana on. Harmaa propaganda ei ilmaise tiedon esittäjää eikä selkeää tiedonlähdettä. Myös viestinnän tyyli voi olla vihjailevaa ja harhaanjohtavaa. Musta propaganda tarkoittaa puolestaan systemaattista valehtelua ja virheellisten tietojen yhdistelyä.⁷⁷ Jaottelu auttaa arvioimaan Maan Turvan propagandan luonnetta vaikuttamisviestintänä. Lähtökohtaisesti materiaali kuuluu propagandan valkoiseen ja harmaaseen kategoriaan, koska systemaattinen valehtelu oli poikkeuksellista.

Mielialavaikuttamisen analyysi on yksinkertaisimmillaan amerikkalaisen viestintätieteilijä Harold Lasswellin mukaan sitä, että selvitetään, kuka viestinnän takana on ja kenelle se on suunnattu. Voi myös kysyä, mitä viestijä sanoo, mitä tiedotuskanavaa hän hyödyntää ja mitkä ovat viestinnän vaikutukset.⁷⁸ Tällä tavalla viestinnästä voi selvittää informaatioviestinnän peruselementit. Jowett ja O'Donnell esittävät kymmenportaisen mallin, joka vie Lasswellin mallia hieman pidemmälle ja ottaa huomioon useampia muuttujia. Heidän menetelmänsä keskiössä on tarkoitus pilkkoa propagandaa osiin ja tarkastella sitä eri

⁷⁶ Jowett & O'Donnell 2012, 31

⁷⁷ Ellul 1965, 15-16; Jowett & O'Donnell 2012, 17-18

⁷⁸ Berger 2006, 32

vaikutustekijöiden näkökulmista. On syytä nähdä ideologia propagandan takana, sen esittämiskonteksti, yleisön reaktiot propagandaan sekä sen lopulliset vaikutukset kohderyhmään. Malli korostaa propagandaa eri toimijoiden näkökulmasta ja kiinnittää huomiota propagandistiin, propagandaorganisaatioon sekä tavoiteltuun kohdeyleisöön.⁷⁹ Malli noudattaa peruspiirteiltään Lasswellin teoriaa, mutta korostaa lisäksi propagandan laajan kontekstin ymmärtämistä, mikä on oleellista, kun tutkitaan ajallisesti kauempana olevaa materiaalia.⁸⁰ Maan Turvan mielialaraporttien avulla voidaan jossain määrin selvittää yleisön reaktioita, sillä raporteissa nostettiin esille propagandan aiheuttamia reaktioita ja siihen kohdistunutta kritiikkiä.

Propagandan teemoja tulkitessani olen hyödyntänyt Heikki Luostarisen jatkosodan propagandasta esittämää mallia, jonka avulla olen järjestänyt tutkielmani temaattisia kokonaisuuksia. Luostarinen jakaa teoriassaan propagandan neljään tasoon. Ensimmäinen eli myytintaso pitää sisällään kaikkein laajimmat kysymykset, kuten maailman ja ihmisen synnyn sekä päämäärän. Toinen, yhteisöidentifikaation taso, käsittelee yhteisön näkökulmasta keskeisiä asioita, kuten yhteisön tulevaisuutta, erityispiirteitä sekä vihollista. Kolmas, suurpolitiikan taso vastaa kysymyksiin sotaan johtaneesta poliittisesta kehityksestä sekä sen syistä. Neljäs taso on päivänkysymysten taso, jossa käsitellään esimerkiksi vihollisen taistelumenetelmiin ja moraaliiin sekä omaan taistelumoraaliin ja kehitykseen kytkeytyviä kysymyksiä.⁸¹ Vaikka Luostarisen teoria lähestyy propagandaa pääasiassa sotilaiden näkökulmasta, sitä voi soveltaa myös Maan Turvan radio-ohjelmiin. Niissä ensimmäinen taso näkyy Jumalan tarkoituksen selittämisessä, toinen taso korostaa yhteisöä uhkaavaa vihollista, kolmas taso näkyy erityisesti Suomen ja Länsimaiden välisen yhteistyön esille tuomisessa ja neljäs taso arjen ongelmien käsittelyssä.

Narratiivien tunnistaminen ja tulkinta on yksi keskeisimmistä tutkimusmenetelmistäni. Narratologisia menetelmiä voidaan hyödyntää

⁷⁹ Jowett & O'Donnell 2012, 290–291

⁸⁰ Tuikka, 2007, 41–42. Timo J. Tuikka avaa historiallisen kontekstin merkitystä puheaktin toiminnalle väitöskirjansa johdannossa. Tuikka tarkastelee puhetta retorisenä tekona, jonka tulkitsemiseksi on ymmärrettävä puheaktin taustalla olevat syyt.

⁸¹ Luostarinen 1986, 47

historiantutkimuksessa kerronnallisten elementtien erottelussa. Vaikka kertomuksen keskiössä olisivatkin todelliset tapahtumat, yhdistetään ne toisiinsa tavalla, joka muodostaa tarinalle halutun juonen. Lisäksi tarinasta voi tunnistaa toimijoita sekä siinä viljeltyjä mielikuvia. Tarina pitää sisällään tietoista tai tiedostamatonta argumentointia.⁸² Antero Holmila on tulkinnut talvisodan henkeä narratiivien avulla ja hän esittää, että ”talvisodan henki” symboloi oman aikansa mentaalimaisemaa, joka on ymmärrettävissä vain diskursiivisen ilmaisun kautta. On siis ymmärrettävä, millaisia symboleita on käytetty ja kuinka ihmiset ovat ottaneet niitä vastaan muokatessaan omaa maailmankuvaansa. Holmila korostaa, että nämä symbolit on järjestetty niin, että ne muodostavat loogisen järjestyksen, mikä puolestaan luo narratiivin.⁸³ Olen omassa tutkimuksessani tunnistanut aineistossa yleisesti käytettyjä symboleita ja rakentanut niiden avulla kokonaisia juonirakenteita eli narratiiveja.

Narratiivien kerronnallisten elementtien erotteluun olen hyödyntänyt Kustaa H. J. Vilkun tutkimuksessa *Viha: Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihastateoksessa* (2005) käytettyä metodologiaa. Vilkuna hahmottaa teoksessaan vakiintuneen myytin historiallisten kertomusten ja kuvausten tiivistymäksi.⁸⁴ Hänen mukaansa narratiivilla on aina kertojansa, joka kokee ja tulkitsee tarinaa omasta näkökulmastaan. Kertoja myös valitsee kuulijansa eli sillä on merkitystä, kerrotaanko tarinaa jollekin tietylle joukolle tai yksilölle. Samalla merkitystä on sillä, millainen suhde tarinan kuulijan ja kertojan välille muodostuu eli onko kertoja esimerkiksi itse osa kuulijoiden kollektiivia.⁸⁵ Kerrontatavalla on merkitystä siihen, kuinka tarina välitetään eteenpäin eli millaisia tehokeinoja siinä käytetään.⁸⁶

Vilkunan metodologiaan pohjautuen olen analysoinut Maan Turvan radio-ohjelmissa esiintyvien puhujien ja kuulijoiden välistä suhdetta. Laskeeko puhuja itsensä kuuluvaksi samaan joukkoon kuin kuulijansa ja onko tarina sen seurauksena narratiivin kertojan ja kuulijoiden yhteinen myytti. Vilkunan mukaan narratiiveille oli tyypillistä se, että menneisyys oli kiinteä osa nykyisyyttä ja

⁸² Grönholm, 290

⁸³ Holmila 2008, 5

⁸⁴ Vilkuna 2005, 12

⁸⁵ Vilkuna 2005, 275, 294, 298–299

⁸⁶ Vilkuna 2005, 289

nykyisyyttä tarkasteltiin menneisyyden kautta. Myös lineaarinen tarkastelu ja kerrontatapa on yksi elementeistä, jotka luovat tapahtumista tarinankaltaisia jatkuvia ketjuja.⁸⁷ Vastaava ilmiö näkyi Maan Turvan rakentamisessa tarinoissa, joissa niin suomalaisuuden hyveitä sekä vihollisen pahuutta tarkasteltiin monin tavoin historiallisesti kerrostuneena myyttinä. Narratiivisuus näkyi siinä, että sotaa käyvä sukupolvi esitettiin samaa ikaikaista taistelua käyvinä kuin heidän esi-isänsä.

Esitelyihin teorioihin pohjautuen käytin tutkielmassani seuraavaa lähestymistapaa. Aluksi tarkastelin lähdemateriaalia lähiluvun menetelmin tunnistuen tekstissä esiintyviä yleisiä teemoja.⁸⁸ Hahmottelin tutkimukseni rungoksi aineistoon pohjautuen seitsemän erilaista kategoriaa, jotka ovat: 1) Kotirintaman ja rintaman suhde, 2) Toimeentulo ja siirtoväen huolto, 3) Uskonto, 4) Kansallinen tarina ja myytit, 5) Uhrautuminen, 6) Muutos oppimatkana ja 7) Viholliskuva ja työväestön herääminen. Tarkastelin näitä teemoja tarkemmin kokonaisuuksina viestinnän ja propagandan teorioiden mukaisesti ja tunnistin niistä propagandistisia elementtejä. Analyysivaiheen perusteella jaottelin teemat arkisempiin aiheisiin (1-3) ja selkeämmin propagandistisiin aiheisiin (4-7). Seuraavaksi aloin purkaa teemoja narratologian menetelmien pohjalta. Tässä vaiheessa kiinnitin erityisesti huomiota siihen, kuka tarinaa kertoo ja mihin sillä on pyritty. Viimeisenä lähdin tunnistamaan eri teemoissa käytettyjä propagandistisia ja tarinallisia keinoja, joiden käytössä ei osoittautunut merkittäviä eroja eri aiheiden välillä, joten ne käsitellään tutkimuksen lopussa omassa luvussaan. Lisäksi palasin tarvittaessa lähiluvulle tyypilliseen tapaan aineistoni ääreen ja etsin siitä vastauksia tarkentuneisiin kysymyksiin.

Tutkielmassa käsiteltävät narratiivit eivät esiinny sellaisinaan lähdeaineistossa vaan ne ovat analyysini lopputulos yleisimmistä teemoista ja symboleista. Olen etsinyt narratiiveja, jotka parhaiten kuvaavat sitä symbolista kertomusta, jota Maan Turvan propaganda välittää. Esitetyt kertomukset on tunnistettu tulkitsemalla propagandassa yleisesti esiintyviä aiheita, vertauskuvia ja niille annettua merkitystä.

⁸⁷ Viikuna 2005, 307, 327

⁸⁸ Fisher & Frey 2014, 3-4; Pöytä 2015, 28-34. Lähiluvulla tarkoitetaan menetelmää, jossa lähdeaineistoa luetaan tarkan ja analysoivan lukutavan mukaisesti. Lähiluvussa edetään yleisestä kohti yksityiskohtaisempaa ja esitetään lähteelle tarkastelun edetessä uusia kysymyksiä.

1.6. Tutkimusetiikka

Tutkielmani ei käsittele tutkimuseettisistä näkökulmista erityisen ongelmallista aineistoa tai aihetta. Aineistoni on pääsääntöisesti laadittu julkiseksi radio-ohjelmaksi, joten se ei sisällä sellaisia tietoja, joiden julkituominen loukkaisi aineistossa esiintyvien ihmisten yksityisyyttä. Radiolähetyksissä ei mainittu kirjoittajien koko nimiä eikä Kirjelaatikkoon kirjoitettuja ongelmia siten voi yhdistää tiettyihin henkilöihin tai heidän sukulaisiinsa. Tämän vuoksi aineistoni ei ole vaatinut siinä esiintyvien henkilöiden anonymisointia. Tutkielmassa mainitut henkilöt ovat työskennelleet pääosin julkisissa tehtävissä, minkä lisäksi esimerkiksi propagandan laatijoiden persoonalla on ollut pienessä organisaatiossa paljon vaikutusta ohjelmien sisältöihin. Siksi olen analysoinut tekstejä suhteessa niitä laatineiden henkilöiden ammatillisiin ja muihin kokemuksiin ja taustoihin.

Luonnollisesti pyrin tekemään tutkimuskohteelleni oikeutta. Jorma Kalelan mukaan kyse on tällöin siitä, että tutkija rekonstruoi tutkimuskohdettaan siten, että hän pystyy arvioimaan menneisyyden ihmisiä heille oikeutta tekevällä tavalla.⁸⁹ Tutkimuksessani tämä on tarkoittanut sitä, että olen esimerkiksi arvioinut Maan Turvan keskeisten henkilöiden aatteita niiltä osin kuin se nousee esille aiemmasta tutkimuksesta ja tutkimusaineistostani. Näin olen pyrkinyt välttämään väärintulkintoja henkilöiden motiivien ja tarkoitusten suhteen.

⁸⁹ Kalela 2000, 55

2. Siirtoväelle suunnattu radiopropaganda

2.1. Monimuotoinen kohdeyleisö propagandan haasteena

Propagandan kohderyhmä on tekijä, joka vaikuttaa siihen, millaista sisältöä propagandisti kohdeyleisölleen tuottaa. Harold Lasswell luonnehtii yleisön merkitystä niin, että propagandaa on personoitava kohderyhmälle sopivaksi ja yleisön ennakkoluulot sekä asenteet on huomioitava sisältöä tuotettaessa.⁹⁰ Tämän takia seuraavassa alaluvussa selvitetään, mikä yhdisti ja mikä erotti siirtoväkeä mielialavaikuttamisen kohderyhmänä. Maan Turvan täytyi propagandaa laatiessaan yrittää puhutella moninaista ihmisjoukkoa, mikä asetti propagandalle haasteensa.

Ensimmäinen siirtoväkeä jakanut piirre oli se, että he olivat lähteneet liikkeelle eri aikoihin ja eri motiivein. Vapaaehtoiset väensiirrot alkoivat jo 7.10.1939 ylimääräisten kertausharjoitusten alkaessa. Kymmenen päivää myöhemmin tehtiin ensimmäiset pakolliset väestönsiirrot. Alkuvaiheessa sisäasianministeriö ja Viipurin lääninhallitus olivat evakuoinneista erimielisiä ja osa ihmisistä palasi koteihinsa sisäministeriön annettua siihen luvan. Myös koulujen toiminta aloitettiin uudelleen kaksi päivää ennen sodan alkua.⁹¹ Osa evakuoiduista oli lähtenyt liikkeelle ennen varsinaisten sotatoimien alkamista. Lisäksi hallinnon ristiriitaisuus aiheutti todennäköisesti epävarmuutta ja epäluottamusta viranomaisia kohtaan.

Väestönsiirtojen luonne muuttui talvisodan alettua 30.11.1939. Sen jälkeen alueita tyhjennettiin reaktiivisesti sodan edetessä uusille alueille. Sekavuus evakuoinneissa jatkui edelleen, sillä osa kuljetuksista meni väärään paikkaan ja osa ihmisistä matkusti evakuointisuunnitelman ja viranomaisten ohjeiden vastaisesti esimerkiksi sukulaistensa luokse.⁹² Täysin suunnitelmattomasti evakuointeja ei kuitenkaan suoritettu, sillä ensimmäiset suunnitelmat siviiliväestön evakuoinnista oli tehty Suomessa jo vuonna 1918.⁹³ Suunnitelmista huolimatta evakuoinneissa oli edellä mainittuja ongelmia ja osa siirtoväestä ei luottanut viranomaisten ohjeisiin

⁹⁰ Lasswell 1971, 200–203; Luostarinen 1986, 38. Ks. myös Jowett & O'Donnel 2012, 295–296

⁹¹ Waris 1952, 46–47

⁹² Waris 1952, 47–49

⁹³ Kämäräinen 2010, 178

vaan toimi oman harkintansa mukaan. Propagandalla oli haasteena voittaa puolelleen siirtoväen luottamus viranomaistiedotukseen.

Suomen ja Neuvostoliiton välillä solmittiin Moskovan rauha 12.3.1940, jonka jälkeen alkoi väestönsiirtojen kolmas vaihe, kun Neuvostoliitolle luovutettavat alueet tuli tyhjentää jäljelle jääneistä asukkaista. Väestön siirto uudelle rajalle asti kuului sotilasviranomaisille ja siviiliviranomaiset pitivät huolta prosessista siitä eteenpäin. Sodan loputtua todettiin, etteivät väestönsiirrot jääneet väliaikaisiksi ja valtion huoltoavustuksen varassa oli yhteensä 380 000 ihmistä. Siirtoväkeä oli sijoitettu pysyvästi liian pienille alueille, mikä aiheutti ongelmia ja teki väestön tasoitussiirrot tarpeellisiksi.⁹⁴

Lisäksi liikkeessä oli vapaaehtoisesti lukuisa kaupunkilaisten joukko. Esimerkiksi Helsingistä evakuoitiin lähes 70 prosenttia väestöstä eli 175 000 ihmistä. Kaikkiaan siirrettyjä ihmisiä oli noin puoli miljoonaa, mutta määrän tarkka arvioiminen on vaikeaa, sillä evakuointi tapahtui vaiheittain ja vapaaehtoisesti liikkuvien kaupunkilaisten lukumäärää oli vaikea seurata.⁹⁵ Edellä sanotusta seurasi ensinnä, että ihmisiä oli liikkeellä paljon ennen sodan alkua, sodan aikana sekä sodan jälkeen. Sekava tilanne ja epäselvyydet väestön liikkeistä vaikeuttivat viranomaisten pyrkimyksiä tavoittaa siirtoväkeä. Keijo Kulha huomauttaa, että siksi radio oli paras kanava tavoittaa siirtoväki kohderyhmänä. Siirtoväelle suunnatun radiosisällön tavoitteena olikin mielipiteen muokkauksen ohella välittää tarpeellisia käytännön tietoja.⁹⁶

Toinen kohderyhmää toisistaan erottava tekijä kytkeytyi ihmisten erilaisiin taustoihin. Siirtoväkeen kuului maalaisväestön ohessa kaupunkilaisia muun muassa Viipurista, Sortavalasta ja Käkisalmelta. Siirtoväen enemmistö, noin 220 000 ihmistä, oli saanut elantonsa maataloudesta ja noin 90 000 luettiin kaupunkilaisiksi.⁹⁷ Propaganda piti siis luoda niin, että se sopi yhtä aikaa erilaisille väestöryhmille. Tästä seurasi se, ettei propaganda voinut käsitellä erilaisia aiheita maaseudun tai kaupungin näkökulmasta. Lähetyksissä ei voitu käsitellä erikseen

⁹⁴ Waris 1952, 49-51

⁹⁵ Tepora 2019, 27

⁹⁶ Kulha 1969, 23

⁹⁷ Palomäki 2011, 113; Hietanen 1990c, 318

maaseutuväestön kokemuksia maatalan tai karjan menetyksistä, sillä ne eivät olisi puhutelleet yhtä hyvin erilaisen kokemuksen omaavia kaupunkilaiskuuntelijoita.

Erityisesti karjalankielinen väestö sekä ortodoksiväestö kohtasivat paljon ennakkoluuloja. Ortodokseja oli siirtoväestä yli 50 000 henkilöä ja karjalankielisiä hieman vähemmän.⁹⁸ He olivat vähemmistö siirtoväessä, joten yhteinen ohjelma ei voinut tarttua ongelmiin pelkästään heidän näkökulmastaan. Tämän takia Maan Turvan oli pyrittävä löytämään niitä teemoja, jotka puhuttelisivat koko ryhmää.

Tilastollisesti siirtoväki oli lähes yhtenäisesti kristinuskoista, sillä väestöstä vain muutama prosentti oli ateisteja tai kuului muihin uskontokuntiin.⁹⁹ Tämä teki kristinuskosta Maan Turvalle keskeisen yhdistävän teeman, joka toimi hyvin erityisesti ateismia edustavaa vihollista vastaan. Tilastollisesti yhdistäviä tekijöitä löytyy myös koulutuksesta, sillä 1930-luvun lopussa noin 85 prosenttia Viipurin läänin lapsista kävi kansakoulun oppivelvollisuuskouluna, jossa he saivat yhdenmukaisen kansakunnan etuja palvelevan kasvatuksen.¹⁰⁰ Maan Turvan valmisteluosaston aihevalintojen perusteella tulkiten yhdistävät tekijät löytyivät kotien ja omaisuuden menettämisestä ja yhteisöjen hajoamisesta. Lisäksi informaation saamisen vaikeus ja epätietoisuus läheisistä kosketti kaikkia kuulijoita.¹⁰¹ Siirtoväkeä yhdistänyt tekijä vaikuttaa olleen epätietoisuus ja epävarmuus toimeentulosta ja tulevaisuudesta. Yhdistävät tekijät olivat niin yleisluontoisia, että ne kavensivat valmisteluosaston edellytyksiä puuttua moniin mieltä askarruttaviin aiheisiin. Samalla yleisluontoisuus heikensi erityisryhmälle suunnatun ohjelman painoarvoa ja vaikuttavuutta.

Siirtoväki oli yksi ryhmistä, joihin kiinnitettiin Maan Turvan tarkkailussa erityistä huomiota. Kun normaalisti mielialoja tarkkailtiin paikallisten asiamiesten avulla, käytettiin siirtoväen tarkkailuun erikoistarkkailijoita. Maan Turva oli rekrytoinut kyseisen pienemmän erikoistarkkailijoiden ryhmän hoitamaan syvempää selvitystä vaativia tehtäviä, joita olivat vihollisen propagandan

⁹⁸ Kananen 2010, 13; Tepora 2015, 216–217

⁹⁹ Suomen tilastollinen vuosikirja 1938, Väestö uskontokunnan mukaan vuosina 1860–1937, 50

¹⁰⁰ Hämynen 2010b, 152. Oppivelvollisuuslaki oli säädetty jo edellisellä vuosikymmenellä, mutta osalla kunnista oli edelleen haasteita täyttää sen velvollisuuksia. Samaan aikaan oppi- tai ammattikoulun tai kansanopiston kävi noin 10 prosenttia oppivelvollisuusikäisistä. Täysin kouluttamattomiksi jäi vain noin 2 prosenttia.

¹⁰¹ Nämä teemat näkyvät yleisesti myös siirtoväen muistelmissa. Ahokas 2009, 39, 59

tutkiminen sekä siirtoväen ja isäntien väliset suhteet.¹⁰² Ainakin Maan Turva käsitteli siirtoväkeä yhtenä suurena ryhmänä, johon kuului niin vapaaehtoisesti siirtynyt kuin pakolla siirretty väestö. Tämä käy ilmi esimerkiksi siitä, että lähdeaineistona olevissa radio-ohjelmissä käsitellään myös vapaaehtoisesti siirtyneen kaupunkiväestön asioita. Heitä ei siis erotettu propagandan kohderyhmästä erilliseksi joukoksi, mikä oli seurausta myös Maan Turvan rajallisesta henkilökunnan määrästä. Siirtoväki ei ollut lukuisten erottavien tekijöiden takia yhtenäinen kohderyhmä, jota sama sisältö olisi kauttaaltaan puhutellut. Se oli seurausta ihmisten erilaisista taustoista sekä erilaisista vallitsevista olosuhteista.

2.2. Valtiollisen viestintäkentän hajanaisuuden vaikutus propagandaan

Talvisodan syttyessä Suomen propagandajärjestelmä oli auttamatta keskeneräinen, vaikka maailmanpoliittisen tilanteen kiristyessä 1930-luvulla oli tehty muutamia varautumistoimia. Puolustuslaitoksen sanomakeskus perustettiin vuonna 1934 ja sen toimenkuvaan kuului pääasiassa seurata julkisessa sanassa käytyä keskustelua puolustuskymsyksistä. Vuonna 1937 Puolustuslaitoksen sanomakeskus järjesti tiedotusväelle ylimääräiset kertausharjoitukset, joissa koulutettiin kahdeksantoista henkilöä. Kurssin vetäjä Lasse Leander luonnehti, että sotapropagandan tarkoituksena on siirtää sekä omia ajatuksia että tunteita sanojen ja kuvien välityksellä yleisön mieliin.¹⁰³ Kevyt koulutus ei ollut ajan propagandakirjallisuuden tulkinnan mukaan ongelma, sillä Jaakko Leppo toteaa oppaassaan, että taitava propagandisti pärjää kyllä ilman teoriatuntemustakin.¹⁰⁴ Näin kertausharjoituksissa koulutuksen saaneet miehet perustivat Propagandaliitto ry:n, jonka tarkoituksena oli vaalia ja kehittää maanpuolustustahtoa. Sen keskeiseksi työkaluksi muodostui Finlandia Uutistoimisto, jonka johtoon nousi Propagandaliiton asiamies Jaakko Leppo.¹⁰⁵ Propagandaliiton nimi pidettiin piilossa julkisuudelta eikä sitä käytetty virallisissa yhteyksissä. Lisäksi

¹⁰² Tepora 2015, 45

¹⁰³ Lehtinen, 2006, 12-14; Ks. myös Pilke 2015, 52

¹⁰⁴ Leppo 1939, 197

¹⁰⁵ Ks. Liite 1. Leppo toimi myöhemmin päämajan ulkopropagandaosaston päällikkönä.

Propagandaliiton yhtenä tehtävänä oli vuodeksi 1940 kaavailtujen Olympialaisten mediahuomion hyödyntäminen.¹⁰⁶

Olympialaiset olivat yksi syy siihen, miksi Yleisradion teknistä valmiutta parannettiin merkittävästi 1930-luvulla. Vuonna 1939 radiolupia oli maassa noin 330 000, mikä normaalioloissa tarkoitti noin 1,3 miljoonan ihmisen tavoitettavuutta.¹⁰⁷ Ihmisten ahtaan asumisen takia yksi vastaanotin palveli normaalioloja suurempaa kuulijajoukkoa. Maan Turvan tarkkailuraporteista käy kuitenkin ilmi, että sodan edetessä paristojen puute alkoi haitata radioiden kuuntelua sähköttömällä maaseudulla.¹⁰⁸ Näin ollen radio-ohjelmien kattavuus saattoi laskea hieman tutkimusjakson aikana. Radion tekninen valmius oli melko hyvä, mutta sen hyödyntäminen sisäpropagandassa oli vailla suunnitelmia. Tätä kuvaa se, että vielä vuonna 1939 pohdittiin vaihtoehtoa, jossa radiovastaanottimet kerättäisiin kansalaisilta pois sodan syttyessä, jotta nämä eivät voisi kuunnella vihollispropagandaa. Toisena vaihtoehtona puhuttiin radiohäirinnästä, mutta radion hyödyntämistä ei pohdittu lainkaan.¹⁰⁹ Radio nähtiin siis vielä aivan sodan alla uhkana eikä mahdollisuutena.

Puolustuslaitoksen sanomakeskus nimettiin uudelleen Puolustusministeriön sanomatoimistoksi vuonna 1938 ja sen tehtäväksi tuli puolustusta käsittelevän tiedon välittäminen lehdistölle ja Yleisradiolle. Samalla se aloitti suunnitelmat sodan ajan tiedotustoiminnan järjestämisestä.¹¹⁰ Syyskuussa 1939 ulkoasiainministeriö asetti komitean suunnittelemaan tiedotustoimintaa. Komiteaa johti ulkoasiainministeriön lehdistöosaston päällikkö Urho Toivola ja se otti mallia Iso-Britanniassa jo toteutetuista ja Ruotsin suunnitteilla olevista järjestelyistä. Syyskuun lopulla komitea ehdotti mietinnössään, että tiedotustoiminnan koordinoitua varten perustettaisiin Valtioneuvoston tiedotuskeskus (VTK). Tämän ohella ehdotettiin erillisen radiotarkkailukeskuksen perustamista ja suunniteltiin Finlandia Uutistoimiston keskeistä asemaa radio-ohjelmien tuottamisessa.

¹⁰⁶ Vihonen, 2010, 36; Ks. myös Melgin 2015, 162–163

¹⁰⁷ Vihonen 2010, 28–34

¹⁰⁸ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 93. P-3132/41

¹⁰⁹ Leppo 1939, 170

¹¹⁰ Vihonen 2010, 35

Lisäksi suunnittelussa oli mukana Propagandaliiton 18. syyskuuta perustettu radiojaosto, joka suunnitteli erityisesti Yleisradion toimintaa mahdollisen liikekannallepanon varalta. Se muun muassa laati listan radion toiminnalle merkittävistä henkilöistä, jotka tulisi pitää kutsuntojen ulkopuolella. Hallitus myönsi määrärahat ehdotuksiin ja VTK perustettiin asetuksella 11. lokakuuta 1939. Viraston toiminta oli aluksi suppeaa ja se toimi pääministerin esikunnan alaisuudessa.¹¹¹ Sodan alkuvaiheessa Yleisradio sai toimia vapaasti oman harkintansa mukaan, mutta joulukuun 9. päivä se määrättiin VTK:n valvonnan alle.¹¹² Valtiollisessa propagandakentässä vallitsi talvisodan alla äärimmäinen sekavuus ja Valtioneuvosto joutui ottamaan vastaan tarjotun avun järjestöiltä, koska sillä ei ollut kunnollisia rakenteita tai osaamista omasta takaa.

Ylimääräisten kertausharjoitusten (YH) aika oli sodan ajan tiedotustoiminnalle olennainen valmistautumisjakso. Noin kaksi kuukautta kestäneet harjoitukset vaativat Suomelta nopeita tekoja lähes olemattoman järjestelmän kasaamiseksi. Neuvostoliitto aloitti omat propagandalähetyksensä jo YH:n aikana, joten Suomi pääsi kokeilemaan uutta organisaatiotaan käytännössä jo ennen varsinaisen sodan alkamista. Suurimmat takaiskut YH:n aikana koettiin teknisellä puolella, sillä radion käyttöön tilattua tekniikkaa takavarikoitiin ulkomailla muidenkin maiden valmistautuessa sotaan.¹¹³ Tästä huolimatta propagandajärjestelmä oli talvisodan alkaessa vielä keskeneräinen ja sitä vaivasi myös muilla hallinnonaloilla vallitseva ristiriita sotilas- ja siviilihallinnon kesken.

Tiedotusvälineiden ohjaamista häiritsi organisoidun keskusjohdon puute ja eri tahot toimivat pitkälti viranomaisten ohjeiden ja itsesensuurin varassa.¹¹⁴ Ongelmana oli se, että propagandaa tuottavien tahojen keskinäinen viestintä oli puutteellista, mikä johti organisoimattomaan ja päällekkäiseen toimintaan.¹¹⁵ Tulkintani mukaan kahden hallinnonalan päällekkäiset toiminnot sekä toimijoiden lukuisa määrä aiheutti haasteita propagandan hallinnoimisessa.¹¹⁶ Tämä mahdollisti Maan Turvalle melko itsenäisen otteen propagandan tuottajana.

¹¹¹ Vihonen 2010, 41–43

¹¹² Vihonen 2010, 44–46

¹¹³ Vihonen, 2010, 45

¹¹⁴ Tepora 2015, 34–35, ks. Hietanen 1990a, 112.

¹¹⁵ Vilkuna 1962, 12–13; Pilke, 2011, 22. Vrt. Vihavainen 1996, 164

¹¹⁶ Liite 1 kuvaa hajanaista propagandakenttää laajemmin.

Löyhästi organisoidussa tilanteessa todennäköisesti korostuivat yksittäisten viranomaisten päätökset ja valinnat, sillä mitään vakiintunutta järjestelmää ei ollut olemassa.

Tutkimuksen keskiössä oleva järjestö, Maan Turva, perustettiin 12.10.1939. Perustettavan järjestön tarkoituksena oli tarkkailla julkista mielipidettä ja vaikuttaa siihen kansan mielialoihin tuottamallaan propagandalla. Aloite järjestön perustamiseen tuli Akateemiselta Karjala-seuralta, joka oli aloittanut oman propagandatyönsä suunnittelun jo vuonna 1936 eli verraten aikaisin suhteessa valtiolliseen toimintaan.¹¹⁷ AKS:n ja hallituksen välit olivat syksyllä 1939 nihkeät, mikä johtui muun muassa yhteenotosta sisäministeri Kekkosen kanssa saman vuoden keväällä linnoitustöihin erikoistuneen Rajan Turvan lupa-asioissa. Lisäksi välejä hiersi se, että AKS oli arvostellut usein ja näkyvästi hallituksen sosialidemokraatteja.¹¹⁸ Valtioneuvoston vaatimuksena oli, että Maan Turvan piti rakentua ylioppilaspiirien varaan, joten järjestön perustamisesta vastaavaan neuvottelukuntaan otettiin mukaan käytännössä kaikki ylioppilaspiirit. Neuvottelukunnan roolina oli suunnitella tulevan järjestön toimintaa ja tavoitteita, mutta sen roolin voidaan otaksua jääneen pieneksi, sillä keskustuimisto oli lähes kokonaan AKS:n jäsenten miehittämä.¹¹⁹ Maan Turvan perustaminen oli AKS:lle ainoa keino viedä eteenpäin tavoitteitaan mielialojenhallinnassa, sillä itsenäisenä toimijana se ei olisi saanut Valtioneuvoston hyväksyntää. Toisaalta seuraan kohdistui poliittisen keskustan ja vasemmiston keskuudessa varautuneisuutta, mutta toisaalta valtio tarvitsi kaiken mahdollisen avun propagandatoimintansa organisointiin.

AKS:n tavoitteena oli estää paniikkimielialan leviäminen ja levottomuuden lisääntyminen maassa. Seuran mielestä osa sanomalehdistä levitti toivottomuuspropagandaa ja pyysi valtiota puuttumaan tähän. AKS:n suhteet VTK:een eivät olleet ongelmattomat, sillä sen johtajana toiminut Urho Toivola oli joutunut AKS:n pilkan kohteeksi toimiessaan Turun Sanomien päätoimittajana. Lisäksi vuonna 1932 seurasta oli eronnut joukko lähellä poliittista keskustaa olevia henkilöitä ja heidän joukossaan oli myöhempi VTK:n sihteeri L. A. Puntila. AKS

¹¹⁷ Mertanen 2005, 267-268

¹¹⁸ Leinonen 2013, 264-265

¹¹⁹ Leinonen 2013, 269

halusi pitää selvästi Maan Turvan ensisijaisesti omissa käsissään, vaikka luovutti liennytyksenä järjestön neuvottelukunnan paikkoja myös muille ylioppilasorganisaatiolle. Järjestön tärkeimmät johtopaikat pysyivät tiukasti seuran pitkän linjan aktiivien käsissä. AKS:n ja Maan Turvan kiinteää suhdetta kuvaa myös se, että Maan Turvan piiriorganisaatio muodostui pitkälti AKS:n piirien mukaan ja AKS varasi käyttöönsä kutsuttavaksi seuran kaikki johtajat sekä joukon muita aktiiveja.¹²⁰ AKS:n merkitystä Maan Turvan muodostumisessa kuvaa hyvin se, että uuden järjestön johtaja Vilho Helanen rekrytoi järjestön organisaation jäseniä kirjeellä, joka oli suunnattu AKS:n jäsenille. Kirjeessä vastaanottajaa puhuteltiin termillä ”Hyvä veli” ja se päätettiin ”AKS-terveisin, Vilho Helanen”.¹²¹

Maan Turvan toimintaa johti Vilho Helasen johtama keskustuomisto, jonka toiminta oli jaettu valmistelu- ja kenttäosastoihin. Kenttäosastoon kuului järjestön sekä sen piirijärjestelmän johtaminen ja koordinointi. Järjestön toiminta käynnistyi tehokkaasti heti sen perustamisen jälkeen, sillä jo 15. lokakuuta 17 piirissä oli johtosekä toimihenkilöt. Samaan aikaan viidessä piirissä oli pitäjäsiamiehet ja heille oli toimitettu jo yksityiskohtaiset ohjeet propagandan tuottamisesta sekä väestön tarkkailusta. Marraskuun puolella välissä tarkkailijoita oli yli 2600 ja enimmillään lukumäärä nousi ruotsinkielisen sisarjärjestön Hembygdsfrontenin tarkkailijat mukaan lukien jopa 10 000 henkilöön.

Tarkkailun kohteena olivat muun muassa ihmisten passiivisuus, laiminlyönnyt, toivottomuusmieliala, pelko ja paniikki sekä arvosteleva tai kielteinen suhtautuminen valtiovaltaa kohtaan.¹²² Lisäksi Maan Turvan henkilökunta kuunteli ulkomaisia radiolähetyksiä ja tuotti lehtiartikkeleita sekä radio-ohjelmia kotimaan sekä ulkomaan havaintoihin perustuen.¹²³ Rekrytoitavat tarkkailijat eivät käyneet läpi juuri mitään valintamenettelyä vaan mukaan pääsi todennäköisesti hyvillä suhteilla ja omalla ilmoituksella. Toimintamalli ei noudattanut oman aikansa propagandakirjallisuuden linjaa, jossa

¹²⁰ Leinonen 2013, 264–269

¹²¹ KA, PM, Prop. 3: P-3132/41, Vilho Helasen kirje AKS:n jäsenille.

¹²² Vihonen, 2010, 47-48; Leinonen 2013, 270–271

¹²³ Vihavainen, 1996, 136–137

henkilökohtaisessa propagandassa korostettiin asiamiesten tarkkaa valintaprosessia ja koulutusta.¹²⁴

Valmisteluosasto sen sijaan suunnitteli organisaation toimintaa ja laati propagandamateriaalia sanomalehtiä ja järjestön omaa mielialavaikuttamista varten. Valmisteluosaston sisällöntuottajina toimivat muun muassa itsekin radiolähetyksissä esiintyvät Armi Hallstén-Hallstén-Kallia sekä Yrjö Vuorjoki.¹²⁵ Maan Turvan mielialatarkkailu rakentui tuoreen ja kevyen organisaation varaan. Tomi Mertanen on tutkimuksessaan nostanut esille, että mielialaraporteissa todennäköisesti korostui poikkeuksellinen aines, sillä AKS oli kiinnittänyt omassa koulutuksessaan erityisesti huomiota negatiivisten asioiden merkitsemiseen.¹²⁶ Yhtäältä ääritapausten käsittely painoi Maan Turvan propagandassa tavallisten ihmisten arkisia asioita ja huolia taka-alalle. Toisaalta Neuvostoliiton äkillinen hyökkäys, joka tulkittiin lähes läpi kansan epäoikeudenmukaiseksi, nostatti vihautunteita ja puolustustahtoa. Sampo Ahto huomauttaa teoksessaan, että toimittajakaan eivät olleet immuuneja tälle tunnemyrskylle, mikä heijastui heidän uutisoinnissaan.¹²⁷ Myös yhtenäisyyttä korostava linja vaikutti väistämättä siihen, että kotirintaman vähemmän haitalliset negatiiviset mielialat painuivat taka-alalle. Niitä ei katsottu Maan Turvassa puolustustahdon näkökulmasta vahingollisimmiksi mielialoiksi, joten ne jäivät pitkälti propagandan huomion ulkopuolelle.

Maan Turvan asemaa kuvaa hyvin se, että sillä oli oikeus varata asepalvelukseen kutsuttuja miehiä tehtäviinsä.¹²⁸ Lisäksi järjestöä pidettiin olennaisena toimijana Valtioneuvoston tiedoituskeskuksen organisoimiseksi.¹²⁹ Organisaation uutuus ja kouluttamattomuus johti siihen, että mielialatarkkailun alkuvaiheessa raportoinnissa korostuivat yksittäistapaukset. Vasta toiminnan kautta asiamiehiä osattiin ohjeistaa paremmin ja keskustoimistossa opittiin

¹²⁴ Huhtala 1937, 47–48

¹²⁵ Leinonen 2013, 264–272

¹²⁶ Mertanen 2005, 471. Vrt. Leinonen 2013, 284

¹²⁷ Ahto 1990, 111–118

¹²⁸ Jutikkala 1997, 10

¹²⁹ Auvinen 2005, 10

analysoimaan tietoa huolellisemmin.¹³⁰ Lisäksi yksittäisen propagandistien toiminnassa korostuivat ennen sotaa solmitut henkilökohtaiset suhteet.¹³¹

2.3. Keskeiset henkilöt Maan Turvan propagandan takana

Maan Turvan toiminnanjohtaja *Vilho Helanen* (1899–1952) opiskeli Helsingin yliopistossa historiaa ja kansantaloustiedettä. Filosofian maisteriksi hän valmistui vuonna 1922. Valmistumisen jälkeen ylioppilaskunnan luottamustoimet veivät Helasen mukanaan, ja hän toimi muun muassa Ylioppilaslehden päätoimittajana sekä Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan puheenjohtajana. AKS:aan Helanen liittyi vuonna 1922 ja toimi seuran puheenjohtajana 1927–1928, 1934–1935 ja 1936–1944. Tässä välissä hän väitteli filosofian tohtoriksi, kun hänen väitöskirjansa ”*Suuri murros: Pohjalainen osakunta vv. 1828-1852*” valmistui vuonna 1937. Helanen oli jyrkkä Suur-Suomi-ajattelija ja hän oli antanut tukensa Lapuanliikkeelle jo vuosina 1933–1936. Helanen edusti Isänmaallista kansanliikettä (IKL) Helsingin kaupungin valtuustossa. Helanen oli myös osallistunut vapaaehtoisen Viron vapaussotaan vuonna 1919, jonka jälkeen hänen yhteytensä Viroon pysyivät tiiviinä.

Helanen työskenteli Maan Turvan toiminnanjohtajana vuosina 1939–1940 ja oli sen perustajajäsen.¹³² Vielä alkusyksystä 1939 Helanen oli ollut poliittisessa paitsiossa eikä hän saanut mitään tietoa hallituslähteistä. Lopulta Helanen sai jonkinlaisen hyväksynnän AKS:n ulkopuolisissa piireissä ulkoasianministeri Eljas Erkon luottamuksen avulla.¹³³ Tästä huolimatta Helasta karsastettiin edelleen monissa piireissä, joten hänen rooliaan Maan Turvan johdossa peiteltiin.¹³⁴ Päiväkirjoissaan hän oli esittänyt tavoitteekseen yhtenäisyyden ja työväestön mukaan ottamisen maanpuolustustyöhön.¹³⁵ Helanen pelkäsi, että vihollinen pystyisi lyömään kiilan Suomen väestöryhmien väliin ja katsoi propagandan soveltuvan tämän ehkäisemiseen.¹³⁶

¹³⁰ Tepora 2015, 55

¹³¹ Pilke 2015a, 53

¹³² Roiko-Jokela 1997, 11–12

¹³³ Haataja 1997, 156–158

¹³⁴ Tepora 2015, 36

¹³⁵ Mertanen 2013, 481

¹³⁶ Haataja 1997, 160

Viimeistään talvisodan aikana Helasen linja oli ajautunut niin kauas IKL:n linjasta, että sodan jälkeen IKL:n kansanedustajat erosivat Helasen perustamasta Nousevasta Suomesta. Taustalla oli pelko Helasesta poliittisena kilpailijana, mutta syyksi esitettiin myös Nousevan Suomen keskustaporvarillinen luonne.¹³⁷ Helanen tunnusti sodan jälkeen, että Moskovan rauha pysäytti ihmisten elämän ja sota oli saanut monet tajuamaan, että aikaisemmissa ajattelutavoissa oli korjattavaa. Tämän jälkeen hän alkoi korostaa työväestön olojen parantamista sekä yhteistyötä SDP:n kanssa.¹³⁸ On vaikeaa arvioida oliko Helasen suunnanmuutos enemmän seurausta ideologisesta käännöksestä vai poliittisesta opportunistista.¹³⁹ On selvää, että rauhanehdot aiheuttivat Maan Turvassa hämmennyksen, joka säteili järjestön radio-ohjelmiin asti.¹⁴⁰

Maan Turvan propagandaa tuottavan valmisteluosaston johtajana työskenteli sodan alkuun asti *Reino Castrén*, jota on Viljo Helasen tavoin luonnehdittu aikaisemmassa tutkimuksessa oikeistoradikaaliksi.¹⁴¹ Sen jälkeen tehtävän otti AKS:n entinen puheenjohtaja *Yrjö Vuorjoki*.¹⁴² Hän oli ollut Helasen tavoin mukana Pohjois-Pohjalaisen osakunnan toiminnassa vuosina 1933-1934.¹⁴³ Kenttäosastonjohtajana toimi sodan alkuun asti *Pentti Veijola*, jonka jälkeen hänen tilalleen tuli *Erkki Virta*.¹⁴⁴ Virta oli Osuuskauppalehti Handelslagetin päätoimittajana vuosina 1937-1953. Hän ei ollut Vuorijoen ja Helasen tavoin mukana AKS:n tai Pohjois-Pohjalaisen osakunnan toiminnassa. Hän oli kuitenkin ollut aktiivinen ylioppilastoiminnassa Turun yliopiston ylioppilaskunnassa.¹⁴⁵ Osastojen johtajavaihdoksissa näkyy hyvin se, että organisaatio oli muutoksessa järjestön lyhyen toimintakauden aikanakin. Todennäköisesti tämä lisäsi Vilho Helasen henkilökohtaista vaikutusvaltaa järjestössä entisestään, sillä hän oli Maan Turvan toiminnassa alusta lähtien. Lisäksi merkille pantavaa on se, että erityisesti

¹³⁷ Haataja 1997, 167

¹³⁸ Haataja 1997, 168-170

¹³⁹ Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 352. Teoksessa nostetaan esille, että vuonna 1941 saksalaisen tiedustelumiehen Alaric Brossin muistion mukaan Vilho Helanen oli yksi niistä, jotka olivat autoritäärisen järjestelmään siirtyjien kannattajia.

¹⁴⁰ Tätä teemaa avataan lisää luvussa 3.

¹⁴¹ Leinonen 2013, 272; Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 365

¹⁴² Tepora 2015, 317-318. (viite 65)

¹⁴³ Poijärvi, Havu, Jääskeläinen 1954, 999-1000.

¹⁴⁴ Tepora 2015, 317-318. (viite 65)

¹⁴⁵ Poijärvi, Havu, Jääskeläinen 1954, 983

valmisteluosaston keskeiset henkilöt olivat tunnettuja oikeistolaisia, mikä selittänee Maan Turvan propagandan paikoin oikealle lipsuvaa linjaa.

Aku Korhonen (1892–1960) oli talvisodan alkaessa ehtinyt jo tehdä pitkän jo vuonna 1914 alkaneen näyttelijänuran. Korhonen näytteli useissa teattereissa, ensin Viipurissa ja sitten Helsingissä. Vuonna 1927 Korhonen kiinnitettiin Suomen kansallisteatterin näyttelijäksi, jossa hän työskenteli uransa loppuun asti. Korhonen työskenteli myös elokuva-alalla vuodesta 1924 lähtien ja hän teki uransa aikana yhteensä 76 elokuvaa. Vuonna 1937 Oy Suomen Filmitoiminta alkoi tuottaa Aku Korhosen tähdittämää *Lapatossu*-elokuvien sarjaa.¹⁴⁶ Näin ollen Maan Turvan radio-ohjelmissa esiintyvä *Lapatossu*-hahmo oli jo monille ennestään tuttu. Janne Hakulinen arvioi teoksessaan, että ”kansanmies” oli yksi ajan tyypillisimmistä propagandan käyttämistä hahmoista, jonka avulla propagandisti tuotiin lähelle yleisöään helposti lähestyttävänä ja tuttavallisena hahmona.¹⁴⁷ *Lapatossu* esiintyi radiossa kolmesti viikossa, mutta kiersi välillä viihdyttämässä rintamalla sotilaita.¹⁴⁸

*Armi Hallstén-Kallia*¹⁴⁹ on yksi tutkimukseni keskeisimmistä henkilöitä. Hallstén-Kallialla ei ollut järjestössä virallista hallinnollista roolia vaan hän työskenteli valmisteluosastolla.¹⁵⁰ Hän esiintyi Maan Turvan radio-ohjelmissa toiseksi eniten heti *Lapatossun* jälkeen ja hänellä oli oma tyyli, joka erottui paatoksellisuudessaan kollegansa Hilja Lahden tyylistä. Tämä viittaa siihen, että Hallstén-Kallia ja Lahti pystyivät vaikuttamaan ohjelmistosisältöihin. Filosofian maisteriksi Helsingin yliopistosta vuonna 1923 valmistunut Hallstén-Kallia on jäänyt henkilönä aikaisemmassa tutkimuksessa vähällä huomiolla. Hän oli Akateemisten Naisten Karjala-Seuran (ANKS) puheenjohtaja vuosina 1939–1942. Lisäksi Hallstén-Kallia toimitti IKL:n äänenkannattajaa *Ajan Suuntaa*, joskin sanomalehtiala oli hänelle enemmänkin harrastus. Talvisodan jälkeen hän jäi töihin Valtioneuvoston tiedoituslaitoksen virkailijaksi vuosiksi 1940–1944.¹⁵¹

¹⁴⁶ Lahtinen 2007, 329–332

¹⁴⁷ Hakulinen 1951, 74

¹⁴⁸ Mertanen 2005, 475, 478; Ks. liite 2.

¹⁴⁹ Armi Hallstén-Kalliasta käytettiin lähdemateriaalissa pääosin nimeä Armi Kallia, mutta viittaan häneen työssäni Hallstén-Kalliana, sillä se on yleisesti muissa tutkimuksissa käytetty muoto.

¹⁵⁰ KA, PM, Lista Maan Turvan keskustuomiston yhteystiedoista. 29.10.1939. P-3132/41

¹⁵¹ Poijärvi, Havu, Jääskeläinen 1954, 173–174; Leivo-Larsson 1970, 33

IKL:n on tulkittu olleen Hallstén-Kallian ensisijainen viiteryhmä ja on kuvattu, että hänen suhteensa esimerkiksi AKS:n johtoon oli etäisempi kuin muilla ANKS:n johtohenkilöillä. Hänen kiinteää suhdettaan IKL:een kuvaa esimerkiksi se, että hän oli puolueen eduskuntavaaliehdokkaana vuoden 1939 vaaleissa Viipurin läänissä, muttei tullut valituksi.¹⁵² Hallstén-Kallian äärioikeistolaista aatemaailma kuvaa se, että hänen on kerrottu kokeneen sympatiaa Hitlerin Saksaa ja sen aatteita kohtaan.¹⁵³ Toivo Nygård on jakanut tutkimuksessaan heimoatteen edistäjien aatemaailman kahteen leiriin. Toinen puoli teki heimotyötä veljeskansoihin kuuluvia pakolaisia auttaen ja toinen puoli teki työtä heimoromanttisemmasta näkökulmasta, jossa keskeisenä elementtinä oli Suur-Suomen suunnittelu.¹⁵⁴ Hallstén-Kallian voi lukea hänen ajatusmaailmansa perusteella perustellummin jälkimmäiseen ryhmään.

Työne Leivo-Larsson muistelee Hallstén-Kalliaa kielelliseksi tyyliniekaksi, joka harkitsi tarkkaan jokaisen sanan merkityksen, kun hän kirjoitti esimerkiksi artikkeleita tai puheita. Kielelliseen lahjakkuuteen kuului myös Hallstén-Kallian monipuolinen kielitaito, sillä hän puhui sujuvasti suomea, ruotsia, saksaa, ranskaa ja englantia.¹⁵⁵ Monipuolinen kielitaito oli poikanut hänelle kansainvälisiä työmahdollisuuksia ja hän työskenteli Kansainliiton sihteeristön virkamiehenä Genevessä. Tuona aikana hän laati ahkerasti erilaisia kirjoituksia ja analyyseja IKL:n lehtiin muun muassa Italian ja Saksan politiikasta.¹⁵⁶ Hallstén-Kallian kansainvälinen perehtyneisyys sekä ulkomaiset kontaktit vaikuttivat todennäköisesti siihen, että Maan Turvan propagandassa kuultiin runsaasti esimerkkejä ulkomailta. Hallstén-Kallia oli siis tyypillinen Maan Turvan työntekijä, koska hän oli koulutettu, kielitaitoinen ja AKS-taustainen. Lisäksi Leivo-Larsson muistelee Hallstén-Kallian olleen käsityöihminen, joka neuvoi aina kokouksissa sukkaa siirtoväkeä ja sotilaita varten.¹⁵⁷ Leivo-Larssonin muistelusta voi päätellä, että Hallstén Kallia pyrki auttamaan siirtoväkeä myös ohjelmiansa ulkopuolella.

¹⁵² Kotioja 2013, 56

¹⁵³ Leivo-Larsson 1970, 33

¹⁵⁴ Nygård 1978, 241

¹⁵⁵ Leivo-Larsson 1970, 35

¹⁵⁶ Kotioja 2013, 49

¹⁵⁷ Leivo-Larsson 1970, 34–35

Armi Hallstén-Kallia piti viimeisen Kirjelaatikko-ohjelmansa 8.3.1940, jonka jälkeen hänen kerrottiin siirtyvän muihin tehtäviin. Tehtävästä luopumisen syynä saattoi olla se, että ohjelman suosio oli laskenut ja sinne saapui entistä vähemmän kirjeitä. Kirjeiden vähyyteen epäiltiin syyksi myös ongelmia postinkulussa.¹⁵⁸ Armi Hallstén-Kallian siirtymisen myötä vahvin mielialavaikuttaminen siirtyi kokonaan Maanantaikerhoon. Siirron taustalla oli todennäköisesti se, että Kirjelaatikkoon oli rauhan tultua alkanut tulla entistä enemmän käytännöllisiä kysymyksiä, joten ohjelma-aika käytettiin niihin vastaamiseen. Sen myötä Kirjelaatikko ei ollut enää luonteva paikka moraaliseen propagandalle, sillä se olisi näyttänyt arkisiin kysymyksiin vastailun lomassa päälle liimatulta.

Hilja Lahti esiintyi Maan Turvan radio-ohjelmissa Kirjelaatikon juontajana. Lahti oli varttunut maalaistalossa Jaalassa ja aloitti työt Helsingissä vasta vuonna 1939. Helsingissä hän työskenteli ensin naisjärjestöjen konsulenttina ennen kuin siirtyi osastopäälliköksi SOK:lle. Konsulenttina Lahden työhön kuului kiertely maaseudulla ja erilaisten kotitalousaiheisten kurssien pitäminen maaseudun väestölle. Lahti opetti sotavuosina myös kaupunkilaisväestölle erilaisia maanviljelyn ja eläintenpidon taitoja.¹⁵⁹

Lahden voi olettaa valikoituneen Maan Turvan radiolähetyksiin hänen konsulenttikokemuksensa takia. Lahti ymmärsi paremmin kirjoittajien huolia kuin muu pääosin akateemisesti koulutettu ja kaupungissa elämänsä asunut henkilökunta. Lahti jatkoi pakinointia radiossa vielä sodan jälkeenkin.¹⁶⁰ Hän ei ollut poliittisesti aktiivinen ennen sotaa, mutta toimi myöhemmin ainakin Liberaalisen kansanpuolueen ehdokkaana.¹⁶¹ Hilja Lahti aloitti Kirjelaatikon vastaajana Armi Hallstén-Kallian siirryttyä pois tehtävästä maaliskuun alussa.¹⁶² Hän aloitti tehtävänsä muistuttamalla ensimmäisessä lähetyksessä siitä, että ohjelmaan voi kirjoittaa mistä tahansa. Merkille pantavaa on se, että tässä vaiheessa ohjelmaa on suunnattu entistä enemmän siirtoväen lisäksi heidän isäntäväelleen.

¹⁵⁸ Elka, Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle. 8.3.1940 (Hilja Lahti)

¹⁵⁹ Lahti 1974, 88-95; HS 19.1.1975; 19.12.1979

¹⁶⁰ HS 26.5.1941, 12.12.1952. Hilja Lahti nousee esille myös Evakko-instituutin muistelmissa. Eräs muistelija kertoo perheensä asuneen Hilja Lahden huvilalla. Perhe oli tuntenut Lahden SOK:n konsulenttina, joka esitelmöi radiossa. Evakkoinstituutti, Jokinen Anja "Evakkokokemuksia" (viitattu 22.4.2020)

¹⁶¹ HS 25.9.1968

¹⁶² Ks. liite 2

Käsikirjoituksessa oli aluksi luvattu, että jokaiseen sinne saapuneeseen kirjeeseen vastataan, mutta tähän oli tehty lisäys ”voimiemme mukaan”.¹⁶³

Kersti Bergroth (1886–1975) oli suomalainen kirjailija, joka tuli tunnetuksi erityisesti näytelmistä, jotka oli kirjoitettu karjalan murteella. Erityisesti Bergrothin pakinoita on pidetty tyyllilajiltaan porvarillisina. Bergroth oli opiskellut Helsingin yliopistossa ja opinnäytetyönsä hän teki ranskalaisesta kirjallisuudesta. Bergroth puhui kuutta eri kieltä.¹⁶⁴ Hän käsitteli kirjallisessa tuotannossaan talvisotaa erityisesti lottien näkökulmasta. Hänen teksteilleen olivat tyypillisiä ihanteelliset vertaukset ja kuvaukset.¹⁶⁵ *Martta Salmela-Järvinen* (1892–1987) edusti Maan Turvassa sosialidemokraatteja. Hän pääsi puhumaan ohjelmassa muutaman kerran, mutta jäi selvästi Armi Hallstén-Kallian ja Hilja Lahden varjoon. Salmela-Järvinen oli ollut 1920-luvulta lähtien lukuisissa Sosialidemokraattisen puolueen tehtävissä ja hänet valittiin puolueen kansanedustajaksi vuoden 1939 vaaleissa.¹⁶⁶ Tehtävän hoitaminen vei todennäköisesti valta osan Salmela-Järvisen työajasta talvisodan aikana.

¹⁶³ Elka, Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle. 8.3.1940 (Hilja Lahti)

¹⁶⁴ Ristilä 2003, 574–575

¹⁶⁵ Jokinen 2019, 149, 157

¹⁶⁶ Poijärvi, Havu, Jääskeläinen 1954, 747

3. Siirtoväen arki propagandassa

3.1. Rintamalla voidaan hyvin, mutta kotirintaman apua tarvitaan

Rintamien välisessä yhteydenpidossa nousi esille kolme selkeää kokonaisuutta. Ensimmäisessä pyrittiin lujittamaan kotirintaman uskoa siihen, että rintamalla voidaan hyvin eikä kotona olevien tulisi murehtia liikaa läheisistään. Toinen kokonaisuus alleviivasi sitä, että kotirintaman oli omasta puutteestaan huolimatta autettava niin henkisesti kuin materiaalisesti rintamalla olevia omaisiaan. Kolmas teema piti sisällään vertailun rintamien välillä. Sotarintamalla olevia pidettiin verrokkiryhmänä, jonka avulla ihmisten tyytymättömyyttä hillittiin: ei saanut valittaa, sillä sotarintamalla oli kurjempaa. Varsinainen propaganda muodostui näiden aiheiden välisestä tasapainoilusta.¹⁶⁷

Yksi vakavimmista kotirintaman mielialoihin vaikuttaneista asioista oli omaisten huoli rintamalla olevien läheisten huollosta ja toimeentulosta. Huoltoon liittyvät asiat kattoivat merkittävän osan Maan Turvan asiamiesten raportoinnista.¹⁶⁸ Maan Turvan radio-ohjelmissa välitettiin kuuliijoille viestiä sotilaiden hyvistä olosuhteista rintamalla. Vielä tammikuun alussa luettiin kirje, jossa sotilas kertoi, että rintamalla on niin hyvä olla, ettei aina muista, onko sodassa vai harjoituksessa. Vahingoittumattomuutta ja hyviä olosuhteita mies korosti sillä, että ei ole saanut naarmuakaan ja kahvia on tarjolla joka päivä.¹⁶⁹ Tällä reagoitiin todennäköisesti siihen, että Maan Turvan asiamiehet olivat raportoineet siitä, että rintamalta kotiin tulleissa kirjeissä on ollut mainintoja varusteiden, ruoan ja lääkkeiden puutteesta.¹⁷⁰ Aluksi virheellistä kuvaa rintaman oloista pidettiin yllä täysin tietoisina todellisesta tilanteesta. Sodan edetessä rintaman erinomaisten olojen kehuminen muissa lähetyksissä olisi voinut aiheuttaa vastareaktioita, joten aiheen käsittely siirrettiin Lapatossun vastuulle.

¹⁶⁷ Ks. Luostarinen 1986, 47. Luostarinen huomauttaa, että eri propagandan tasojen piti tukea aukottomasti toisiaan. Tämä velvoitti Maan Turvaa tasapainoilemaan eri tasojen välillä, jotta niiden ristiriidat eivät olisi syöneet muiden tasojen uskottavuutta.

¹⁶⁸ Perko 1974, 109; Tepora 2018, 62. Huom. Perkon tutkimus keskittyy jatkosodan aikaan, mutta Teporan tulkinnat osoittavat, että näiltä osin Perkon tulkinnat ovat sovellettavissa myös talvisotaan.

¹⁶⁹ Elka, Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle. 15.1.1940

¹⁷⁰ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 21.12.1939. P-3132/41

Helmikuun lopussa Lapatossu kertoi pakinassaan humoristisesti, että on voinut poikkeuksellisen hyvin, sillä on saanut syödä armeijan ruokaa, joka on niin erinomaista, että ”aivan vitamiinit tulevat suorastaan silmistä”.¹⁷¹ Hieman aiemmin Maan Turvan tarkkailijat olivat raportoineet myös siitä, että sotilaiden kirjeissä on pyydetty lähettämään rintamalle jopa ruokaa.¹⁷² Helmikuun lopulla Hallstén-Kallia mainitsee lukevansa kappaleita erään nuoren sotilaan kirjeestä, koska kotirintamalla on hyvä tietää, mitä rintamalla ajatellaan. Sotilas toteaa ”*Minä puolestani uskon vielä selviävämme terveinä täältä sinne kotinurkillemme.*”¹⁷³ Kirjeen varovaisesta sävystä näkyy se, että yltiöpositiivista linjaa ei enää pidetty yllä. Kuulijoille välitettiin viestiä sotilaiden optimismista kotiinpaluusta. Sotilaiden päiväkirjoista on käynyt ilmi, että tunnelma rintamalla oli monin paikoin synkkä, vaikka se vaihtelikin paljon eri alueilla.¹⁷⁴ Maan Turva halusi välittää positiivisen kuvan rintaman mielialoista, joten valikointia jouduttiin tekemään, vaikka sodan alun linjaa oli lievennetty. Helmikuun alun raskaiden taisteluiden aikana rintaman mielialoista pääosin vaiettiin.

Sotapropaganda viestii tappioista tyypillisesti leimaten ne strategisiksi vetäytymisiksi, jos salaaminen ei ole mahdollista. Tyypillistä oli tappioista kerrottaessa painottaa, että omat sotilaat ovat rohkeampia, reservit ovat suuremmat ja upseerit taitavampia.¹⁷⁵ Tämä näkyi Maan Turvan propagandassa korkeamman moraalien ja rohkeuden korostamisena, mutta yleisölle ei valehdeltu suoraan käytettävissä olevista sotilaallisista resursseista.¹⁷⁶ Sodan tappioista tiedottaminen oli myös Suomessa vaillinaista, ja usein omaiset saivat tietää kaatuneista epävirallisia kanavia pitkin. Joskus pääsi käymään niin, että kotikylälle tuotujen ruumiiden joukossa oli sotilas, jonka kuolemasta ei ollut saatu lainkaan tietoja. Se lisäsi siviiliväestön joukossa liikkuvia huhuja ja epätietoisuutta.¹⁷⁷ Pääasiassa kaatuneiden omaisten tukeminen kuului työnjaossa kirkolle, joka jakoi sen

¹⁷¹ Elka, Lapatossun pakinat 23.2.1940

¹⁷² KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 94. P-3132/41

¹⁷³ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 23.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

¹⁷⁴ Laaksonen 2005, 486–491

¹⁷⁵ Luostarinen 1986, 37

¹⁷⁶ MT ei siis mennyt kaatuneista ja sotilaiden määrästä puhuttaessa mustan propagandan tasolle, vaikka se oli tyypillistä sotaa käyvän valtion mielialavaikuttamiselle.

¹⁷⁷ Ahto 1990, 134–135; KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 68. P-3132/41. Maan Turvan tarkkailuraportissa nostettiin esille, että virallista kanavaa pitkin tieto kaatumisesta tuli kahdeksassa päivässä, kun se kenttäpostin mukana tuli muiden kirjeiden välityksellä jo neljässä päivässä.

sotilaspapiston ja seurakuntapapiston kesken. Sotilaspappi kirjoitti perheelle osanottokirjeen ja huolehti uhrin henkilökohtaisten tavaroiden palauttamisesta ja seurakuntapappi toimitti suruviestin omaisille ja tuki heitä surutyön ensihetkillä.¹⁷⁸

Rintaman henkilötappioihin ei kuitenkaan propagandassa tartuttu muuten kuin uhrien merkityksestä puhumalla. Kirjelaatikossa oli kuitenkin tilanteita, joissa omainen tiedusteli sotilaan perään, sillä ei saanut tähän yhteyttä. Näihin vastattiin yleensä vedoten kenttäpostin ongelmiin.¹⁷⁹ Menetyksien kiistäminen ei olisi ollut Maan Turvan uskottavuuden näkökulmasta kestävä linja, sillä rintama oli maantieteellisesti niin lähellä, että sotilaat pääsivät liikkumaan rintaman ja kodin välillä tilanteen niin salliessa. Vaikka varsinaiset lomat olivat harvinaisia, sotilaita palasi rintamalta muun muassa haavoittumisien takia kotiin kesken sota-ajan.¹⁸⁰ Kaatuneista ei puhuttu suoraan eikä heistä liikkuvia huhuja lähdetty vaikenemislinjan takia kiistämäänkaan.

Vaimojen, äitien ja lasten oli sallittua tuntea ikävää rintamalla olevia läheisiään kohtaan. Ikävästä kertovia kirjeitä saapui Kirjelaatikkoon paljon, mutta ne ohitettiin nopeasti. Esimerkiksi marraskuun lopussa esitetystä lähetyksessä ikävöiviä ihmisiä neuvottiin seuraavasti ” -- ei ole syytä huoleen, asiat kyllä järjestyvät jokaisen kohdalta eikä tyytymätön mieliala suinkaan kevennä kuormaa, päinvastoin”. Heti toteamuksen jälkeen siirryttiin käsittelemään iloisempia aiheita.¹⁸¹ Mieluisampia Maan Turvalle olivat kirjeet, joissa ikävää käsiteltiin iloitsemalla rintamalta saapuneista kirjeistä. Niitä kommentoitiin lähetyksissä pidemmin ja niiden esimerkillistä asennoitumista keuhuttiin.¹⁸² Ikävä ja epätietoisuus ei siirtoväen kohdalla rajoittunut ainoastaan rintamalla oleviin vaan erityisesti evakuointivaiheessa myös muut omaiset saattoivat olla tavoittamattomissa viikkoja. Tarkat tiedot ihmisten sijainneista saatiin listattua vasta helmikuun lopulla.¹⁸³

¹⁷⁸ Soikkanen 1990, 214; Kemppainen 2006a, 86

¹⁷⁹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 29.3.1940 (Hilja Lahti)

¹⁸⁰ Kivimäki & Männistö 2016, 70–71; Rönkkönen 2002, 252; Tepora 2015, 134; Paulaharju 2002, 294. Sotilaiden liikkuminen rintaman ja kotirintaman välillä tapahtui pääasiallisesti rautateitse.

¹⁸¹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 24.11.1939

¹⁸² Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 19.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

¹⁸³ Ahokas 59–60

Rintaman huoltotilanne oli erityisesti sodan alkuvaiheessa haastava, sillä tarvikkeiden tuonti ulkomailta kangerteli eikä kotimaassa ollut kaikkea tarvittavaa tuotantoa.¹⁸⁴ Maan Turvan piti ratkaista hyvien olojen kuvaamisen ja avun tarpeen tunnustamisen välinen ristiriita. Toisaalta piti vahvistaa omaisten uskoa rintaman hyvistä oloista, mutta toisaalta oli saatava ihmiset lähettämään varusteita rintamalle. Ongelma ratkaistiin esimerkiksi seuraavalla tavalla *"Meillä on melkein joka miehellä uudet huopaset. Eino ei vielä ole saanut."*¹⁸⁵ Näin voitiin helposti osoittaa, että olot ovat kyllä hyvät, mutta joltakulta vielä puuttui varusteita. Näin vastattiin myös asiamiesten tarkkailuraporteissa esille nostamiin epäluuloihin siitä, että lahjoitettuja varusteita ei olisi jaettu joukko-osastojen keskuudessa tasapuolisesti.¹⁸⁶ Lähetyksessä Einon nimen mainitseminen on vastoin Kirjelaatikon linjaa, sillä aikaisemmin kirjoittajille kerrottiin, ettei nimiä tulla lähetyksessä kertomaan. Talvisodan edetessä kotirintaman huolenpito rintamalla olevista sukulaisistaan saattoi Maan Turvan arvion mukaan heiketä, sillä maaliskuun puolella välissä kuulijoita muistutettiin siitä, että sotilaat ovat edelleen *"siellä jossain"* ja huolenpito ei saa edelleenkään herpaantua.¹⁸⁷

Lähetyksissä luettiin muutama kirje, jotka osoittavat reaktioita kotiväen lähettämiin paketteihin. Kiitokset olivat pääasiallisesti lyhyitä ja hillittyjä. Todennäköisesti sotilaiden suuhun ei haluttu laittaa ylisanoja.¹⁸⁸ Kiitoksissa korostettiin kotirintaman osallisuutta maanpuolustustyössä sekä heidän positiivista vaikutustaan rintamalla olevien mielialoihin. Kotiväen kirjeiden ja lähetysten positiivinen vaikutus oli tiedostettu myös Maan Turvan valmisteluosastolla, sillä lähetyksessä todettiin *"Eikö silloin meidänkin voimamme ja halumme tehdä työtä kasva, kun saamme tietää, että työllämme ja reippailla kirjeillämme on näin suuri vaikutus."*¹⁸⁹ Sen sijaan radio-ohjelmissa vaiettiin lähes kokonaan siitä, että avustuspakettien perille menossa oli vakavia ongelmia ja sotilaita joutui toipumislomille sen takia, että kerättyjä varusteita ei saatu toimitettua paikan

¹⁸⁴ Seppinen 1989, 174–176

¹⁸⁵ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

¹⁸⁶ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 42. P-3132/41

¹⁸⁷ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 15.3.1940 (Hilja Lahti)

¹⁸⁸ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 26.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

¹⁸⁹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 26.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

päälle.¹⁹⁰ Esimerkiksi tammikuun alussa laaditussa raportissa kerrottiin siitä, etteivät joulupaketit olleet saapuneet joukko-osastoihin vieläkään. Samassa kuussa raportoitiin tapauksista, joissa varusteet eivät olleet menneet perille kuukaudessakaan.¹⁹¹ Todennäköisesti ongelmista vaikeneminen johtui siitä, että pakettien positiivista vaikutusta korostamalla saatiin motivoitua kotirintamalla olevia tekemään uusia lahjoituksia, kun taas tieto toimitusten epävarmuudesta olisi voinut laskea tätä motivaatiota.

Talvisodan aikaiselle keskustelulle oli yleistä, että jonkun toisen koettelemukset olivat pahempia kuin oma tyytymättömyys.¹⁹² Maan Turvan propagandassa sotilaat olivat verrokkiryhmä, jonka avulla kotirintamalla olevia puhuteltiin. Lähetyksissä vedottiin siihen, että vaikka asuminen olisi ahdasta, ateriat suppeita tai vuoteet kovia, niin vaikeampaa on rintamasotilaalla. Ihmisten tunteisiin vedottiin kuvailemalla korsujen ahtautta, sotilaiden ajautumista kauas kenttäkeittiöiden luota sekä heidän nukkumaolojen niukkuutta oljilla ja havujen päällä. Heitä kehoitettiin suhtautumaan asioihin rintamasotilaan asenteella. Samassa yhteydessä muistutettiin, että jokainen kotirintaman mies ja nainen ovat kumpikin maanpuolustajia ja taistelussa yhteistä vihollista vastaan. Näin korostettiin jokaisen merkitystä.¹⁹³ Touko Perko huomauttaa tutkimuksessaan, että sodanaikaiselle ilmapiirille oli tyypillistä jättää kotirintamalla tehty työ sotilaallisen toiminnan varjoon, mikä oli omiaan laskemaan kotirintamalla työskentelevien mielialaa.¹⁹⁴ Tyypillistä oli antaa ymmärtää, että Kirjelaatikko oli saanut rohkaisevia ja positiivisia kirjeitä myös rintamalta, jossa olevilla ei ole yhtään helpompaa kuin muillakaan.¹⁹⁵ Propagandan lähettämä selkeä viesti oli kaikesta huolimatta muistuttaa ihmisiä siitä, että todellinen kärsimys koetaan ”siellä jossain” sotilaiden kesken.

¹⁹⁰ Pietiäinen 1988, 170–172. Kenttäposti oli erotettu siviilipostista omaksi organisaatiokseen. Tavoitetilassa kirjeen olisi pitänyt kulkea kotoa rintamalle 6–7 päivässä. Kirjeiden ohella kotoa pystyi lähettämään rintamalle enintään viiden kg:n painoisia paketteja. Kenttäpostin ruuhka oli pahimmillaan joulukuussa 1939, jolloin Pieksämäen keskuskenttäpostikonttoriin oli kasautunut 100 täyttä junanvaunullista postia.

¹⁹¹ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 69. P-3132/41; KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 73. P-3132/41

¹⁹² Haikari 2006, 307

¹⁹³ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 5.1.1940 (Martta Salmela-Järvinen)

¹⁹⁴ Perko 1974, 106

¹⁹⁵ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

Rintaman ja kotirintaman käyttäminen toistensa verrokkiryhminä oli propagandalle tehokasta, sillä lähes jokaisen omainen tai tuttava oli sotarintamalla. Yhtäältä rintaman kurjuuden korostaminen vetosi hyvin kuulijakuntaan. Toisaalta Kirjelaatikko oli propagandan alustana erinomainen, koska tällöin kritiikkiä kuulijoita kohtaan ei tarvinnut esittää itse vaan se tuli esille lukijoiden kirjeistä. Tämä näkyy hyvin esimerkiksi tarinassa, jossa toipumislomalla ollut sotilas puhuttelee kotirintamaa. Hänen kerrotaan kirjeessään sanoneen, että kotirintama ei ole vielä herännyt elämään sodan vaatimusten mukaisesti ja moittii sitä, että ihmiset riitelevät ja ovat toisilleen kateellisia.¹⁹⁶

Siirtoväen vaikea asema nostettiin esille siinä, että heitä vaivasi erityisesti epävarmuus ja tiedottomuus tulevaisuudesta. Kersti Bergroth vertasi siirtoväkeä sotilaisiin toteamalla *"Hänestä [evakuoitusta] tuntuu, että esimerkiksi jokaisesta reserviläisestä kuitenkin aina joku päällikkö on huolehtimassa, hän ei voi aivan täysin unohtua. Mutta evakuoituja ei voida hoitaa jokaista erikseen, heillä voi olla vaikeuksia, joita he eivät voi saada sanotuksi kellekään."*¹⁹⁷ Lainaus osoittaa, että siirtoväen aseman ymmärrettiin olevan eri tavalla vaikea kuin sotilaiden rintamalla. Vaikuttaa siis siltä, että sotilaita ja siirtoväkeä vertaamalla pyrittiin ensisijaisesti tukahduttamaan materiaalisesta puutteesta ja ahtaudesta seuraava tyytymättömyys. Sen sijaan epävarmuudesta ja kotien menettämisestä seurannut suru ja kärsimys tunnustettiin ja sallittiin. Toteamus kuvaa sitä tehtävää, jota varten Kirjelaatikko perustettiin: oli tarkoitus luoda kuulijoille paikka, johon voisi kertoa mieltä painavista asioista.

3.2. Siirtoväen huolto ja toimeentulo kotirintamalla

Valtiolle siirtoväkikysymys muodostui alusta asti haasteeksi huollon ja työllisyyden näkökulmista.¹⁹⁸ Sota-ajan mielialaraportit olivat täynnä huomioita kangertelevasta ruoka- ja tarvikehuollosta.¹⁹⁹ Toimeentuloon ja huoltoon liittyvät kysymykset olivat Maan Turvalle ongelmallisia, sillä niihin vastaaminen vaati kysyjän henkilökohtaisen tilanteen yksityiskohtaista arviointia. Jokaiseen

¹⁹⁶ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 9.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

¹⁹⁷ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. Kersti Bergrothin pakina 24.11.1939. Huom. Lainauksen alleviivaukset ovat peräisin alkuperäisestä kirjoituksesta.

¹⁹⁸ Palomäki 2011, 109

¹⁹⁹ Tepora 2015, 219

kysymykseen oli mahdotonta paneutua ja Maan Turvalta puuttui viranomaisrooli, joten ihmiset lähinnä ohjattiin oikean viranomaisen puoleen. Erityisesti sodan loppumisen jälkeen käytännöllisten kysymysten määrä kasvoi siinä määrin, että kuulijoita ohjattiin hienovaraisesti muiden aiheiden puolelle. Eräässä Kirjelaatikon lähetyksessä todettiin ”Yleisten ja käytännöllisten kirjeiden lisäksi odottaa uskonasioitakin koskevia kirjeitä.”²⁰⁰ Maan Turva yritti ohjata ohjelmien sisältöjä paremmin mielialatyötä tukevaan suuntaan, mutta myös toimeentuloon kytkeytyviin kysymyksiin vastattiin. Tässä luvussa käsitellään yleisimpiä toimeentuloon liittyviä kysymyksiä, kuten valtion rahallinen tuki, vaate- ja ruokahuolto sekä työn etsiminen.

Talvisodan aikana hallinnon kenttää vaivasi ristiriita siviili- ja sotilashallinnon välillä. Kaksi hallinnonalaa kilpailivat käytettävissä olevista resursseista eivätkä kommunikoineet kunnolla keskenään, mikä aiheutti ristiriitaisuutta esimerkiksi huollon ja työvoimanvälityksen suhteen.²⁰¹ Siirtoväen huollosta vastasi syyskuussa 1939 perustettu kansanhuoltoministeriö ja sen alaisena kuntatasolla toimivat kansanhuoltolautakunnat, jotka olivat valtavan työtaakan alla sekä kärsivät alkukankeudesta. Lisäksi tammikuussa 1940 perustettiin sisäasianministeriön alaiseksi Siirtoväen huollon keskus. Sen myötä kunnissa tapahtuvaa huoltoa tuli johtamaan lääninhallituksen palkkaama siirtoväen huoltojohtaja, joka löytyi jokaisesta kunnasta, jossa siirtoväkeä oli.²⁰² Huolto-organisaatio oli tutkimusajanjaksolla muutoksen keskellä, mikä aiheutti todennäköisesti epätietoisuutta siirtoväen keskuudessa siinä, kenen puoleen huoltoon ja toimeentuloon liittyvissä asioissa pitäisi kääntyä. Näin ollen siirtoväen radiolähetyksistä muodostui tärkeä tapa tiedottaa näistä asioista. Näin vastattiin tarkkailuraporteissa ilmenneeseen ongelmaan, josta asiamiehet raportoivat, että siirtoväellä on vaikeuksia hakea lukuisia erilaisia avustusmuotoja.²⁰³

Kuulijat lähettivät Kirjelaatikkoon paljon kysymyksiä toimeentulosta. Tyypillinen kysymys koski sitä, onko kirjoittaja oikeutettu johonkin avustukseen. Kysymyksissä ja vastauksissa näkyy epäselvä ja sekava tilanne, johon Maan Turvan

²⁰⁰ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 5.4.1940 (Hilja Lahti)

²⁰¹ Hietanen 1990a, 104, 112

²⁰² Palomäki 2011, 109; Hietanen 1990a, 115

²⁰³ Esim. KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 159. P-3132/41

oli usein vaikea yksiselitteisesti vastata. Erilaisten avustusten kriteerit ja määrä vaihteli muun muassa sen mukaan onko kyseessä pakkosiirretty vai vapaaehtoisesti siirtynyt sekä siitä onko kysyjän perheenjäsen reserviläinen. Lisäksi eri kunnissa ja eri alueilla käytännöt sekä tuen määrät saattoivat vaihdella, joten yleensä kysyjä neuvottiin menemään oikean viranomaisen puoleen, joka oli yleensä kunnan huoltojohtaja tai siirtoväen huollon johtaja.²⁰⁴

Useasti esiintyneitä kysymyksiä olivat myös pantteihin ja vakuutuksiin liittyvät kysymykset, joissa tiedusteltiin yleensä, olisiko pantattu tavara säilynyt panttilaitoksen hallussa tai korvaisiko vakuutusyhtiö jotakin menetetyistä omaisuudesta.²⁰⁵ Näissäkin tapauksissa kysyjä neuvottiin oikean viranomaisen puheille eikä yksittäistapauksiin juuri otettu kantaa. Lähetyksissä nähtiin enemmän vaivaa valtioneuvoston määräyksellä siirtyneen siirtoväen ongelmien ratkaisuun, sillä vapaaehtoisesti siirtyneiden tapauksessa toimeentulon ongelmien katsottiin ratkeavan ensisijaisesti kotiinpaluun koittaessa.²⁰⁶

Vaateavun suhteen Maan Turva pikemminkin ehdotti jotakin, sillä varmaa tietoa heilläkään ei tuntunut aina olevan. Esimerkiksi erälle epätietoiselle vastattiin *”Vaateapua voisitte pyytää paikkakuntanne Vapaan Huollon Keskukselta tai Lotta Svärd -järjestöltä. Kun tarkkaan selitätte asianne, uskomme, että tulette autetuksi.”*²⁰⁷ Sodan päättymisen jälkeen huhtikuussa kuulijoita ohjattiin yllättävän suoraan sävyyn, kun erityisesti siirtoväkeen kuuluvia pyydettiin paikkaamaan ja korjaamaan kaikki vaatteet, jotta tarvikkeet riittäisivät kaikille. Siirtoväkeä kehoitettiin viljelemään pienintäkin mahdollista palstaa ruoan riittämisen varmistamiseksi. Lopuksi vielä muistutettiin, että nyt ei ole varaa halveksia pieniäkään toimenpiteitä puutteen ehkäisemiseksi.²⁰⁸ Tällä pyrittiin ohjaamaan ihmiset vaateavun pariin vain kaikista vaikeimmissa tilanteissa. Poikkeuksellisesti lähetyksessä myös ohjelman juontaja varoitti kuulijoita suoraan työn halveksinnasta, vaikka yleensä kritiikki esitettiin lähetykseen kirjottaneiden suulla. Maan Turva oli lähetyksissään rohkeampi lupaamaan vaateapua kuin taloudellisia

²⁰⁴ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 27.3.1940 (Hilja Lahti)

²⁰⁵ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 12.4.1940 (Hilja Lahti)

²⁰⁶ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 29.3.1940 (Hilja Lahti). Vrt. jatkosodan aikaiseen radioääneen Jahvettiin. Vihonen 2010, 261–264

²⁰⁷ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 29.3.1940 (Hilja Lahti)

²⁰⁸ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 26.4.1940 (Hilja Lahti)

tukia. Tähän vaikutti se, että vaateapu ei ollut ainoastaan Vapaan Huollon Keskuksen varassa vaan sitä organisoivat myös paikallinen Lotta Svärd -yhdistys, jonka puoleen yleensä ohjattiin kääntymään.²⁰⁹

Armi Hallstén-Kallia kommentoi erään äidin kirjettä seuraavasti ”Näyttää olevan vaikeaa saada kaksi ruuanlaittoa mahtumaan samalle hellalle eikä lämpimän veden saanti pyykinpesua varten suju.” Hallstén-Kallia ohjeistaa äitiä, että vaikeudet tulee vain sietää eikä niihin ole olemassa yleislääkettä. Hän kehottaa äitiä selvittämään asiaa säävisästi puhuen ja vetoaa samalla isäntäväen suopeaan suhtautumiseen.²¹⁰ Ruokatalouteen kytkeytyvät ongelmat näyttävät olleen vain erilaisiin tapoihin kohdistuvia. Esimerkiksi ruoan niukkuutta ei lähetyksissä käsitelty sanallakaan. Tätä selittää pääasiassa se, että talvisodan aikana elintarvikkeiden saatavuus pysyi vakaana ja esimerkiksi lihasta oli ylitarjontaa, kun siirtoväen karjaa jouduttiin teurastamaan.²¹¹ Tämä johtui siitä, että elintarvikkeiden säännöstely aloitettiin laajamittaisesti vasta talvisodan jälkeen. Sokeri ja kahvi olivat joutuneet kortille jo syksyllä 1939, sillä niiden saatavuus oli pitkälti riippuvaista tuonnista. Esimerkiksi leipäviljan säännöstely aloitettiin vasta toukokuussa 1940 eli tutkimusjakson loppupuolella.²¹² Ravinnon suhteen vaikeneminen johtui siitä, ettei sen kanssa koettu niin merkittäviä ongelmia, että ne olisi nähty mielialoja laskeviksi tekijäksi.

Valitukset siirtoväen laiskuudesta ja toimettomuudesta olivat lähes päivittäisiä Maan Turvan mielialaraporteissa. Yhtäältä siirtoväen toimettomuuden pelättiin aiheuttavan epäisänmaallisuutta, kun siirtoväellä oli aikaa puhua ja vain puhua asioista.²¹³ Toisaalta tyypillistä oli, että siirtoväen isännät tavoittelivat hyötyä talossa majoittuvista työvoimana tai korkeiden perittävien vuokrien muodossa.²¹⁴ Siirtoväen työhön tarttumattomuutta on selitetty mielialatekijöillä sekä arjen järjestelyyn liittyvällä taakalla. Sodan jälkeen maataloustyöväen työhön tarttumattomuus oli pitkälti seurausta liian optimistisista odotuksista pika-

²⁰⁹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 26.4.1940 (Hilja Lahti); 24.5.1940 (Hilja Lahti)

²¹⁰ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 2.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²¹¹ Palomäki 2011, 108; Ks. myös Seppinen 1989, 177

²¹² Hietanen 1990c, 306–311

²¹³ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 61. P-3132/41

²¹⁴ Tepora 2015, 224–225; KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 108. P-3132/41

asutustiloista. Palkkatyöhön mennyt henkilö olisi lisäksi menettänyt valtion huoltoavustuksen.²¹⁵

Maan Turvan radiolähetyksissä tähän kysymykseen reagoitiin selvästi, mutta suoraa kritiikkiä siirtoväelle ei osoitettu vaan asia kierrettiin esimerkiksi seuraavalla tavalla. *”Erään koulupiirin emännät ovat alkaneet pitää ompeluseuraansa koululla siirtoväen luona. Tällöin saa siirtoväki kotityötä ja niin ollen heidät vedetään mukaan.”*²¹⁶ Lähestymistapa oli harkittu, sillä siinä ei syytetty kumpaakaan osapuolta eikä ohitettu isäntäväen valituksia. Mielenkiintoista on se, että Maan Turvassa katsottiin, että siirtoväki pitää aktiivisesti vetää mukaan työhön. Taustalla oli ajatus siitä, että siirtoväen on helpompaa tarttua työhön, kun heille sitä suoraan tarjotaan. Näin vältyttiin siltä, että yleisöä olisi moitittu laiskaksi tai saamattomaksi.

Siirtoväkeä ohjattiin työhön kehumalla lähetyksissä niitä, jotka olivat saaneet työtä perhettään elättääkseen. Työhön ohjaava ote näkyy myös siinä, että erään äidin tiedustellessa toimeentuloa Kirjelaatikosta, hänet neuvottiin oikean viranomaisen luokse, mutta kysyttiin eikö hän voisi laittaa edes poikaansa töihin itsensä elättämään.²¹⁷ Työhön liittyvissä asioissa Maan Turvalla oli myös edunvalvonnallinen rooli, sillä lähetyksessä saatettiin huomauttaa, että kirjoittajan palkka vaikuttaa pieneltä.²¹⁸ Edellinen osoittaa sen, että tarkoituksena ei ollut vain työllistää kuulijoita keinolla millä hyvänsä vaan myös heidän oikeuksistaan pidettiin huolta.

Maan Turvan valmisteluosastolla koettiin, että erityisesti nuorisossa oli hyödyntämätöntä potentiaalia, joka oli saatava töihin yhteiskunnan hyödyksi. Armi Hallstén-Kallia korosti Maanantaikerhon lähetyksessä helmikuussa, että vaikka kaupunkilaisnuorilla on huono maine työntekijöinä maaseudulla, ei heidän osaamattomuutensa käy nyt perusteeksi. Lisäksi Hallstén-Kallia huomautti, että on pelkästään nuorten parhaaksi, että heidän työvoimaansa nyt käytetään.²¹⁹ Tämä viittasi todennäköisesti siihen, että aikalaiskontekstissa aktiivinen työteko katsottiin toimivaksi lääkkeeksi uhkaavaa lamaantumista vastaan.²²⁰ Hallstén-Kallian

²¹⁵ Hietanen 1982, 114–115; Palomäki 2011, 111

²¹⁶ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 2.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²¹⁷ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 24.5.1940 (Hilja Lahti)

²¹⁸ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 29.3.1940 (Hilja Lahti)

²¹⁹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 11.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²²⁰ Haikari 2006, 279

puheessa näkyy huoli kevään maanviljelytöiden lähestymisestä ja työvoiman puutteesta. Kritiikkiä ei kuitenkaan osoitettu suoraan nuoria kohtaan vaan heidän osaamistaan aliarvioivien isäntien ja työltä säästävien vanhempien suuntaan.

Maan Turva piti puuttuvaan osaamiseen eräänä ratkaisuna sitä, että nuoret osallistuisivat systemaattisesti Maatalouskerhojen toimintaan ja pääsisivät näin oppimaan tarvittavia taitoja.²²¹ Maatalouskerhojen tarkoituksena oli yhtäältä paikata keskeytynyttä koulunkäyntiä, mutta toisaalta ohjata erityisesti siirtoväkeen kuuluvia nuoria töihin.²²² Nuorten työtoiminta nähtiin rauhan aikana tapana sopeuttaa siirtoväkeä. Siinä oli mukana kasvatuksellinen ja sosiaalinen näkökulma. Myöhemmin vuoden 1940 aikana viranomaiset alkoivat järjestää toimettomuuden uhkaamille nuorille työpalveluleirejä.²²³ Siirtoväkeä autettiin töihin myös konkreettisin keinoin. Yhdessä kirjeessä prokuristi oli tiedustellut, kuinka voisi saada työtä Kiuruvedellä. Hänelle vastattiin, että hänen asiaansa on selvitetty ja hänelle lähetetään Helsingin kaupungin Työnvälitystoimistosta henkilötietolomake, jonka avulla voi asiassa päästä eteenpäin.²²⁴ Paikoin Maan Turva tarttui yksittäisiin tapauksiin merkittävällä pietteetillä. Järjestö tahtoi selvästi auttaa kuulijoita myös heille hieman epämieluisammassa käytännöllisissä kysymyksissä.

Siirtoväen toimettomuutta käsiteltiin huumorin keinoin Lapatossun pakinoissa. Eräässä lähetyksessä Lapatossua tuurannut Vinski esitti huolensa siitä, mitä siirtoväki oikein aikansa kuluksi tekee. Hänen huolensa kohdistui siihen, että siirtoväki on niin tottunut työhön, että eiväthän he osaa olla tekemättä mitään. Vinski kertoi, että siirtoväki on parhaillaankin isäntäväen apuna kaikissa talontöissä, koska niin työteliäitä he ovat.²²⁵ Lapatossun pakinoissa oli valittu linja, jossa ahkeraa siirtoväkeä keuhuttiin ylisanoin. Tämän ajateltiin toimivan mallina kuulijoille ja ehkä jonkun kuulijan ajateltiin kokevan piston sydämessään. Vinski nosti myöhemmin lähetyksessä esille, että on toki olemassa myös niitä, jotka ottavat "siirtolaisuuden" lomailuna ja paheksui tällaista käytöstä. Radion kuuntelusta hän

²²¹ Elka, MT:n radiolähetykset siirtoväelle. "Maatalouskerhot joka kylään" 27.3.1940, Maatalouskerholiiton varapuheenjohtaja E. Pusa.

²²² KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 84. P-3132/41

²²³ Saraste 1990, 292–293

²²⁴ Elka, MT:n radiolähetykset siirtoväelle 5.4.1940 (Hilja Lahti)

²²⁵ Elka, Lapatossun pakinat 12.1.1940 (Vinski)

totesi, että sekin on soveliaista vain siinä määrin, että pysyy ajan tasalla.²²⁶ Jopa humoristisessa lähetyksessä näkyi taiteilu isäntäväen ja siirtoväen välillä. Kumpaakaan osapuolta ei haluttu syyllistää, mutta pientä kritiikkiä haluttiin antaa.

Kaiken kaikkiaan Maan Turva valitsi työllisyyskysymyksessä tasapainottelevan linjan, joka ei syyllistänyt siirtoväkeä eikä heidän majoittajiaan. Linja poikkesi olennaisesti siirtoväen huoltojohtajan Urho Kekkosen linjasta, sillä puheissaan hän patisteli siirtoväkeä töihin ja haukkui isäntäväkeä pyrkimyksistä hyötyä siirtoväestä taloudellisesti.²²⁷ Sodan päättymisen jälkeen on tulkittu, että talvisota oli sosiaalisen heräämisen aikaa, jonka myötä käsitys kansanhuollosta muuttui. Aiemmin ajateltiin, että huoltoon turvautuminen oli tavalla tai toisella omaa syytä. Sodan myötä kuka tahansa saattoi joutua turvautumaan huoltoon kodin menetyksen tai perheen elättäjän kaatumisen takia. Sodan aiheuttamista vaikeuksista oli lähes mahdotonta syyttää yksilöä tai hänen perhettään.²²⁸

3.3. Uskonto moraalin tukena

Viranomaiset pitivät kotirintaman moraalialueen yllä uskonnollisuuteen nojaavan moraalifilosofian avulla. Sen keskeisiä piirteitä olivat ahkeruus, joustavuus, rohkeus, jaksaminen ja tarvittaessa uhrautuminen.²²⁹ Kirkolla oli instituutiona talvisodan aikana merkittävä yhteiskunnallinen asema ja se oli suurelle osalle kansasta edelleen kansallisten arvojen ja moraalin ylläpitäjä. Monien pappien osallistuminen IKL:n toimintaan oli nostattanut kirkkoon kohdistuvaa kritiikkiä 1930-luvulla erityisesti vasemmiston keskuudessa.

Talvisodan syttyessä kirkko oli ottanut etäisyyttä IKL:een ja se oli edelleen kokoava voima suomalaisessa yhteiskunnassa.²³⁰ Maan Turvan radiolähetyksissä uskonnolla oli kahtalainen rooli. Se toimi kansallisen tarinan ja isänmaallisen eetoksen osana, mutta vielä vahvemmin uskonnon rooli näkyi ihmisten arjen tukemisessa.²³¹ Uskonto oli yhteiskunnan ja yhteisöjen keskeinen voima, jonka

²²⁶ Elka, Lapatossun pakinat 12.1.1940 (Vinski)

²²⁷ Palomäki 2011, 113

²²⁸ Hietanen 1990b, 326; Ks. myös Palomäki 2011, 110

²²⁹ Haikari 2006, 273–274

²³⁰ Soikkanen 1990, 212

²³¹ Arkinen rooli näkyi esimerkiksi siinä, että uskonto tuli eniten esille ihmisten toivotuksissa, kuten ”Jumala teitä siellä varjelkoon” Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 26.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

avulla epätoivoa torjuttiin ja tulevaisuudenuskoa vahvistettiin. Uskontoa käsiteltiin Maan Turvan radiolähetyksissä useasta eri näkökulmasta. Ensimmäiseksi, sodan lopputulos oli pääasiassa Jumalan käsissä, joten kuulijoita kannustettiin luottamaan häneen. Toiseksi, Neuvostoliitto oli uhka niin Jumalalle kuin suomalaisillekin. Ja viimeiseksi, siirtoväki oli yhtä syvästi uskonnollista väestöä kuin muutkin suomalaiset ja ortodoksisuus ja luterilaisuus ovat pohjimmiltaan samanlaisia.

Uskonto oli heti sodan alusta asti ihmisten jaksamisen ja moraalin lähtökohta ja Maan Turva halusi varmistaa, että kuulijat tukeutuisivat uskontoon. Lisäksi ohjelman laatijoiden mukaan uskonnollista sisältöä myös toivottiin Siirtoväen radiolähetyksiltä.²³² Joulun alla Lapatossu kehotti ihmisiä menemään kirkkoon, josta he voisivat saada voimaa ja kestävyyttä sodan koettelemuksiin. Lisäksi hän puhui joulua ennen vihollisesta paljon neutraalimpaan sävyyn ja totesi vain, että ihmisten pitäisi pyytää Jumalalta, että vastapuolen tulisi ymmärtää rauhan olevan kaikkien parhaaksi.²³³ Maan Turva toi esille kertomuksia ihmisistä, jotka olivat sodan alettua löytäneet Jumalan luo. Tammikuussa käytettiin esimerkkinä uskoon kääntynyttä miestä. Hän kertoi, ettei ole aikaisemmin Jumalasta välittänyt, mutta ei nyt uskalla mennä nukkumaan enää ilman rukoilua, sillä on huomannut, että tilanteessa tarvitaan Jumalan varjelusta.²³⁴ Kuulijoille välitettiin viesti siitä, että uskontoon tukeutuminen on toivottavaa ja sallittua, vaikka sitä ei olisi tehnyt aikaisemmin. Pääasiallisesti uskontoon liittyvät kertomukset olivat edellisen tarinan tyyppisiä hillittyjä kertomuksia, joissa lukija kertoi esimerkiksi rukoilustaan tai luottamuksesta Jumalaan.

Välillä kertomukset saivat hieman propagandistisempiakin piirteitä. Näin oli esimerkiksi tarinassa, jossa eräs vaimo kertoi miehestään, joka ei uskonut Jumalaan. Mies oli sairastunut, ja vaimo oli rukoillut, että mies kuolisi ja pääsisi tuskistaan. Kun lopulta näin tapahtui, vaimo totesi kirjeessään, että on parempi kuolla Jumalan kanssa kuin elää ilman Jumalaa.²³⁵ Tarina kuvaa sitä, kuinka tärkeään rooliin Maan Turva uskonnollisen vakaumuksen propagandassaan asetti. Siinä näkyy, kuinka propagandassa rakennettiin vastakkainasettelua kristityn Suomen ja ateistisen

²³² Elka, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle. 24.11.1939

²³³ Elka, Lapatossun pakinat, joulukuu 1940. Nro 8.

²³⁴ Elka, Maan Turvan radiolähetyksen siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²³⁵ Elka, Maan Turvan radiolähetyksen siirtoväelle. 19.1.1940

Neuvostoliiton välille. Tarinoiden mukainen kriisin nostattama uskonnollisuus näkyi sodan jälkeen suoritetuissa kyselyissä, mikä tukee sitä, että valtaosa Jumalaan tukeutumista käsittelevistä tarinoista oli täysin todenperäisiä.²³⁶

Uskonnolla oli Maan Turvan ohjelmissa tärkeä asema merkityksen ja tarkoituksen selittäjänä. Maan Turvan radio-ohjelmissa Jumalaan tukeuduttiin myös silloin, kun asioita ei osattu selittää kuulijoille muin keinoin. Janne Haikari korostaa, että ihmiset oli saatava luottamaan tulevaisuuteen, vaikka kansalle ei ollut tarjolla konkreettisia lupauksia. Tämän takia vaalittiin diskurssia Jumalan suunnitelmasta ja eräänlaisesta kiirastulesta, jonka jälkeen seuraa parempi tulevaisuus.²³⁷ Maan Turva tukeutui Jumalaan samalla tavoin eli silloin, kun selitystä jollekin asialle ei muualta löytynyt, käännyttiin Jumalan puoleen ja selitettiin tapahtumat suuremmalla suunnitelmalla. Eräässä lähetyksessä ihmisiä kehoitettiin kärsivällisyyteen seuraavasti:

”Tahtoisin kehoittaa kaikkia kansasisariani kärsivällisesti odottamaan. Jumala tekee ihmisen ensin avuttomaksi, jotta hänen työnsä näkyisi paremmin. Jumalan tuomiossa näkyy hänen armonsä. Hän on pannut tämän koettelemuksen meille, jotta alkaisimme paremmin luottaa häneen, ja ymmärtäisimme, että pelastus jää hänen työksensä, ei siis ihmisten. [sic]”²³⁸

Lainauksessa näkyy lähetyksissä useasti esiintynyt ajatus siitä, että sota olisi koettelemus, joka olisi seurausta ihmisten toiminnasta. Ajatus näkyi aiemmin mainitussa tarinassa, jossa vaimo rukoili ateistisen miehensä puolesta. Samainen vaimo nimittäin tulkitsi talvisodan Jumalan aloittaneen *”puhdistustyönsä”* ja hävittävän sen, mikä ei ole soveliaista.²³⁹ Vaikka kyseessä oli ohjelman yleisestä linjasta pääosin poikkeava kertomus, kertoo oheinen kirje jotain Maan Turvan radio-ohjelmien linjasta. Kyseistä kertomusta ei ollut sensuroitu pois vaan se oli päästetty lähetykseen järjestön valmistelun läpi. Yleensä samankaltaiset pohdinnat

²³⁶ Soikkanen 1990, 115

²³⁷ Haikari 2006, 282–283

²³⁸ Elka, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle. 19.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²³⁹ Elka, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle. 19.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia); Ks. Kemppainen 2006a, 248

oli tehty lievemmin, kuten pohtimalla sitä, että ehkä koettelemus on kansalle tarpeen.²⁴⁰ Kokonaisuudessaan Maan Turvan propaganda korosti sitä, ettei sodan syy tai lopputulos ollut ihmisen vaan Jumalan käsissä. Propaganda ajautui hengellisissä aiheissa helposti abstraktille tasolle, mikä johtui pääasiassa siitä, että koko kuulijakuntaa pyrittiin puhuttelemaan kerralla. Tällainen linja ei ollut kuitenkaan kuulijoiden mieleen ja asiamiehet raportoivat ihmisten toivovan hengelliseltä sisällöltä ennen kaikkea arkisten asioiden käsittelyä eikä "sananselitystä".²⁴¹

Huhtikuun alkuun mennessä tilanne oli rauhoittunut sen verran, että ihmiset olivat alkaneet pohtia sodan koettelemuksien syytä ja merkitystä. Hilja Lahti esitti lähetyksessä myötätuntonsa niitä ihmisiä kohtaan, joiden usko Jumalan rakkauteen horjui vaikeina aikoina. Lahti kehotti kuulijoita hakemaan vastauksia seurakuntien papeilta. Lisäksi hän korosti, että ohjelmaan toivotaan vielä entistä enemmän uskonasioita käsitteleviä kirjoituksia.²⁴² Loppukeväälle oli tyypillistä, että lähetyksissä alkoi näkyä entistä vahvemmin se, että ihmiset alkoivat hakea tapahtuneelle jonkinlaista syytä ja merkitystä. Tähän vastattiin Kirjelaatikossa vertaamalla karjalaista siirtoväkeä Israelin kansan vaellukseen, joka kestää vain määrätyn ajan. Alun perin vertauksessa oli maininta takaisin pääsystä, mutta tämä oli viivattu yli.²⁴³

Rinnastukset Israelin kansaan olivat olleet tyypillisiä jo isonvihan ajan Ruotsissa, jossa ulkoisen uhkan kasvaessa tarinat haettiin todisteeksi paremmasta tulevaisuudesta. Näiden rinnastusten tarkoituksena oli rauhoittaa levotonta rahvasta ja osoittaa esimerkein, että Jumala ei hylkäisi omaa kansaansa.²⁴⁴ On tärkeää huomata, että Maan Turvan käyttämät toimintamallit ja strategiat eivät olleet täysin uniikkeja vaan monille niistä löytyi juuret kaukaa menneisyydestä. Tähän vaikutti henkilökunnan lukeneisuus ja koulutustausta. Näin jo olemassa olevia ja kansan keskuuteen juurtuneita narratiiveja hyödynnettiin propagandan välineenä.

²⁴⁰ Elka, Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²⁴¹ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 128. P-3132/41

²⁴² Elka, Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle. 5.4.1940 (Hilja Lahti)

²⁴³ Elka, Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle. 5.4.1940 (Hilja Lahti)

²⁴⁴ Vilkuna 2005, 228–330

Uskonto tarjosi osittain pohjan talvisodan viholliskuvulle, sillä kirkolla oli olennainen merkitys ihmisen käsitykseen oikeasta ja väärästä. Neuvostoliitto näyttäytyi kansalle jumalankieltäjänä, mikä teki Suomen käymästä sodasta myös kamppailun uskon puolesta. Uskonnon näkökulmasta ateistinen Neuvostoliitto näyttäytyi täydellisenä pahana ja totaalisenä toisena, jota vastaan omaa uskoa puolustettiin. Lisäksi kirkon oli muutettava ihmisten moraalikäsitystä niin, että tappaminen ja kuolema saatiin käsitteellistettyä uudelleen synnistä hyveeksi.²⁴⁵ Maan Turva esitti suomalaisten uskon etuna sodankäynnissä, sillä *”Neuvosto-Venäjän jumalattomien liiton”* kerrottiin käyttävän miljoonia ruplia Jumalan vastaiseen työhön. Lapatossu nosti lähetyksessä esille, ettei kaikki maailman rahakaan riittäisi siihen. Sen sijaan hän esitti, että ehkä se on osa Jumalan suunnitelmaa, sillä nyt ne rahat ovat poissa sotatoimista.²⁴⁶ Jumala oli eräänlainen auktoriteetti, joka symboloi taistelussa hyvyyttä. Tätä käytettiin tarinoissa esimerkkinä silloin, kun jokin piti esittää epäsovivaksi.

Esimerkiksi Lapatossu nosti esille, että Jumala ei kuuntele itsekkäiden ihmisten puhetta. Sen sijaan paholainen katsottiin näiden ihmisten villitsijäksi.²⁴⁷ Maan Turvan propagandassa uskonnon rooli oli ennen kaikkea perimmäisiin kysymyksiin vastaava ja sodan merkitystä etsivä, mutta sitä käytettiin myös paikoin selkeämmin propagandan työkaluna. Esimerkiksi Neuvostoliiton kerrottiin propagandassaan esittäneen, että he eivät pommittaneet kuin pakollisia kohteita ja säälivät Viipurin asukkaita. Lapatossu kumosi väitteen toteamalla ironisesti, että nähtävästi Helsingissäkin kirkkoa luultiin lentokentäksi.²⁴⁸ Pommitetuista rakennuksista kirkko nostettiin esille, sillä se symboloi parhaiten ateistisen kommunismin uhkaa kristinuskoa kohtaan.

Kolmannessa kokonaisuudessa purettiin luterilaisuuden ja ortodoksisuuden välistä kahtiajakoa ja alleviivattiin sitä, että siirtoväki on yhtä uskonnollista kuin muukin väestö. Maan Turva puhui lähetyksissään yhteisen uskon puolustamisesta uhkaavaa ateismia vastaan, mutta mielialaraportit kertoivat viestejä ennakkoluuloisesta asenteesta ortodokseja kohtaan. Kuulijoille todisteltiin

²⁴⁵ Luostarinen 1986, 46; Soikkanen 1990, 214; Kemppainen 2006c, 232; Kemppainen 2006a, 249

²⁴⁶ Elka, Lapatossun pakinat 22.1.1940

²⁴⁷ Elka, Lapatossun pakinat 12.4.1940

²⁴⁸ Elka, Lapatossun pakinat 12.12.1939

siirtoväen vakaata uskonnollisuutta. Tämä näkyi esimerkiksi joulukuussa esitetyssä lähetyksessä, jossa siteerattiin rouva Kaisa Kalliota. Hän oli Karjala-lehden haastattelussa korostanut sitä, että siirtoväki on kauttaaltaan erityisen uskonnollista ja että heidän keskuudessaan luotetaan siihen, että Jumala tietää, mitä seuraajilleen tahtoo. Kallio kertoi, että jotkut ihmiset pohtivat, oliko heidän ylleen langetettu koettelemus seurausta siitä, että he eivät ole muistaneet tarpeeksi kiittää Jumalaa runsaista sadoista.²⁴⁹ Todennäköisesti Maan Turvan tarkoituksena oli sen avulla osoittaa, kuinka vahvasti siirtoväki eli tilannettaan uskonnon kautta. Mielenkiintoista lähetyksessä on se, että tällaisia ajatuksia ei lähdetty lähetyksessä mitenkään kumoamaan vaan ne jätettiin ihmisten pohdittaviksi. Tämä sopii aikaisemmin esille nostettuun ajatukseen kiirastulesta, jossa hetkellinen kärsimys opettaisi ihmisiä ja sitä seuraisi entistä parempi elämä.

Kreikkalaiskatolilaisuus oli ihmisryhmää erottava tekijä vielä talvisodan aikana. Vaikka 1900-luvun historiankirjoituksessa tunnustettiin myös idän suunnasta tehty uskonnon juurrutustyö, miellettiin ortodoksisuus vain itäisen osan uskonnoksi. Suomalaisuuden perusteena olevan uskonnon vaikutteet katsottiin pääosin tulleen lännestä, joten ortodoksisuus merkitsi eräänlaista vierautta.²⁵⁰ Talvisodan aikana vieras uskonto herätti luterilaisessa kansassa ennakkoluuloja ja tiettyjen herätysliikkeiden saarnaajat julistivat apokalyptisiä tarinoita siitä, kuinka sota ja tuho olivat osoituksia Jumalan vihasta.²⁵¹ Todennäköisesti ennakkoluulot ja äärimmäiset saarnamiehet loivat Maan Turvalle tarpeen korjata virheellisiä käsityksiä ja tuoda esille uskontojen yhteisiä piirteitä. Ortodoksisuus vierastutti isäntäperheitä, jotka majoittivat siirtolaisväestöä, mikä purkautui joskus karjalaisten ryssittelynä.

Armi Hallstén-Kallia puuttui tähän eräässä Kirjelaatikon lähetyksessä ja sanoi, ettei mikään liene karjalaiselle niin sydänjuuria loukkaavaa kuin heidän nimittelynsä kyseisellä termillä. Uskontojen yhteiseloä tukemaan hän kertoi, kuinka itse oli kuullut edellisenä kesänä kreikkalaiskatolisia jumalanpalveluksia ja ne eivät eronneet omistamme oikeastaan muuten kuin eroavan kielen osalta. Laulut oli

²⁴⁹ Elka, MT:n radiolähetykset siirtoväelle. 2.12.1939, Rouva Kaisa Kallion haastattelu Karjala-lehdessä

²⁵⁰ Eilola & Salonen 2014, 60

²⁵¹ Tepora 2015, 218

kuitenkin laulettu suomeksi.²⁵² Kommentti osoittaa Hallstén-Kallian tietämättömyyttä ja ennakkoluuloja, sillä ortodoksiset jumalanpalvelukset oli pidetty pääosin suomeksi jo ennen talvisodan alkua. Todennäköisesti Hallstén-Kallia oli omaksunut käsityksen vierailtuaan jumalanpalveluksessa luostarissa, jotka olivat suosittuja vierailukohteita ja joissa kirkkoslaavi säilyi kauemmin kuin tavallisen kansan keskuudessa.²⁵³

Aihetta lähestyttiin myös myönteisten esimerkkien avulla ja joissakin jutuissa pyrittiin liennyttämään uskontokunnan eroista aiheutunutta vastakkainasettelua todistamalla sopuisaa rinnakkaiseloä. Tästä käytettiin esimerkkinä sitä, että ortodoksien jumalanpalveluksien käyttöön on luovutettu luterilaisia kirkkoja.²⁵⁴ Tällä vastattiin todennäköisesti muutamaa päivää aikaisemmin tarkkailuraportissa esiintyneeseen huomioon, jossa ilmaistiin luterilaisten pappien pyrkineen "*Jumalan sanalla herättämään heitä [ortodokseja] synnin unesta ja uudestisyntyttämään*".²⁵⁵ Ortodoksisuuden ja luterilaisuuden samankaltaisuuden ja siirtoväen uskonnollisuuden korostamisen tarkoituksena oli todennäköisesti tarjota myötätuntoa ennakkoluuloja kohdanneille. Sitäkin enemmän sanoma vaikuttaa olleen suunnattu isäntäväelle, joka pienistä tiloista ja tilojen ahtauden vuoksi kuunteli samoja lähetyksiä siirtoväen kanssa.

²⁵² Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 19.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia); KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 114. P-3132/41. Kahta päivää aikaisemmin oli tarkkailuraportissa kerrottu tapauksesta, jossa majoitusperheen isäntä oli loukannut siirtoväkeä poikkeuksellisella tavalla.

²⁵³ Hämynen 1989b, 142–144. Esimerkiksi Sortavalassa oli aloitettu ortodoksisten pappien koulutus jo vuonna 1918.

²⁵⁴ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 2.12.1939

²⁵⁵ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 42. P-3132/41

4. Kansakunnan kunnian ja uhrautumisen narratiivit propagandan perustana

4.1. Myyttisen suomalaisuuden toteuttaminen

Suomen kansallinen tarina rakentui 1800-luvulta lähtien aineksista, joiden oli tarkoitus kohottaa suomalaisten kansallistuntoa. Tarinan elementtejä olivat etninen yhtenäisyys, itsenäisyyspyrkimysten vuosisatainen jatkumo sekä lopullinen kansallisvaltion perustaminen.²⁵⁶ Maailmansotien välisenä aikana suomalainen koululaitos oli valjastettu tehokkaasti kansallisen identiteetin rakentamisen välineeksi ja kansallinen kertomus oli opetuksen selkäranka.²⁵⁷ Esimerkiksi Runebergin tarinat olivat kansan piirissä erinomaisesti tunnettuja, sillä niitä opetettiin jo kansakoulussa, ja oppilaiden piti tuntea runokokoelma kannesta kanteen.²⁵⁸

Lisäksi propagandaa oli tekemässä paljon kirjailijoita ja muita kulttuurin parissa työskenteleviä, mikä selittää kulttuurista nostetun sisällön asemaa.²⁵⁹ Myyttien hyödyntämistä ei todennäköisesti haitannut sekään, että Maan Turvan johtaja Vilho Helanen oli tehnyt väitöskirjansa kansallisen heräämisen kultaajasta.²⁶⁰ Myyttinen suomalaisuus oli propagandalle erinomainen rakennusaine, sillä sen keskeiset elementit oli juurrutettu syvälle jokaisen kansalaisen mentaliteettiin. Samalla tarinan tarkoitus oli jo ennestään nostattaa kansallista itsetuntoa. Maan Turvan propagandassa kansallisen tarinan sankarit valjastettiin esikuviksi talvisodassa kamppailevalle sukupolvelle.

4.1.1. Esi-isät asettivat ihanteet

Yksi kansallisen tarinan myyteistä oli J. L. Runebergin luoma kertomus sitkeästä selviytyjäkansasta. Myytti pohjautui runoon Saarijärven Paavosta, jonka olennainen sanoma oli se, miten ihanteelliset esi-isät olivat kohdanneet ja voittaneet

²⁵⁶ Ahonen 2017, 20

²⁵⁷ Ahonen 2017, 44

²⁵⁸ Jokinen, 2006, 143

²⁵⁹ Melgin 2015, 165–166. Melgin huomauttaa, että noin 10 prosenttia propagandasisällöstä oli yleensä kulttuuriin ja taiteeseen liittyvää. Nämä teemat toivat myös vastapainon sotatapahtumien ankaruudelle.

²⁶⁰ Kinnunen 1997, 101

kaikki vastaan tulleet vaikeudet kovalla työllä.²⁶¹ Selviytyjäkansamyytti oli suunnattu suoraan kotirintamalle ja sen tarkoituksena oli saada ihmiset hyväksymään sodan aiheuttama niukkuus ja uskomaan, että siitä seuraisi myös jotain hyvää.²⁶² Lähetyksissä kuulijoita muistutettiin siitä, että kärsimys ja ahdistus kirkastivat esi-isien tahdon ja tekivät heistä vahvoja. Samalla tavalla talvisodan vaikeudet oli annettu myöhemmän sukupolven voitettaviksi.²⁶³ Kärsimys- ja selviytymistarinalla haettiin uskoa tulevaisuuteen vaikeuksien hetkillä. Tyypillisessä tarinassa korostui maanviljelyn raskaus korpisessa, soisessa ja kivisessä maassa. Esi-isät voittivat vaikeudet kovalla työnteolla ja kärsimyksen sietämisellä.²⁶⁴ Kuulijoille ei suoraan sanottu, että heidän olisi oltava yhtä ihanteellisia kuin myyteissä esiintyvät esi-isät, mutta talvisota kuvattiin sotaa eläneen sukupolven vastaavaksi kamppailuksi. Lisäksi kertomukset esi-isistä, heidän vaikeuksistaan ja niistä selviytymisestä lisäsivät ajallisen jatkuvuuden tunnetta.

Runebergin Vänrikki Stoolin tarinat muodostivat toisen myytin, joka esiintyi järjestön radio-ohjelmissa. Vänrikki Stoolin tarinat olivat talvisodan aikana ostetuin teos Raamatun ohella, ja ne olivat tuttuja koko kansalle. Tarinat olivat olleet keskeinen osa maanpuolustustahdon ylläpitoa jo itsenäisyyden alkutaipaleella. Kertomuksissa hahmot kuvastavat sellaista taisteluhenkä, jonka voimalla Runeberg oletti suomalaisten taistelleen Suomen sodassa.²⁶⁵ Talvisodan aikaisissa propagandaoppaissa erityisesti Suomen sotaa käsittelevät tarinat mielletään onnistuneeksi propagandaksi. Jaakko Leppo korostaa oppaassaan, että ihmiset lähes luulevat sodan päättyneen voittoon eikä kukaan muista sodan kielteisiä puolia. Hän myös toteaa kyseisen harhaluulon olleen tärkeimpiä aseita, kun maalle taisteltiin itsenäisyyttä.²⁶⁶

²⁶¹ Ahonen 2017, 27

²⁶² Huom. samankaltaisuus luvussa 3.3. esitettyyn metaforaan kiirastulesta.

²⁶³ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 23.12.1939 (Yrjö Vuorjoki); Vilho Helanen ihannoit 1800-luvun suurmiehiä, kuten J. J. Nervanderia, J. V. Snellmania ja J. L. Runebergia ja halusi tuoda nykyisen nuorison mahdollisimman lähelle samaa aatetta. Kinnunen 1997, 89

²⁶⁴ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 15.3.1940 (Hilja Lahti)

²⁶⁵ Jokinen 2006, 141-143; Karonen & Villstrand 2014, 163, 178. Karonen ja Villstrand nostavat artikkelissaan esille, että myytti soturikansasta oli tärkeä osa kansallisen historiakulttuurin rakennusta. Tämän voi katsoa selittävän tarinoiden nostamista propagandan sisältöihin.

²⁶⁶ Leppo 1939, 240

Samanlaista voimaantumista ja uskoa ihanteelliseen suomalaiseen sotilaaseen lähdettiin hakemaan Maan Turvan propagandassa. Radiolähetyksessä Armi Hallstén-Kallia muistutti Vänrikki Stooliin viittaamalla, kuinka ylivoimaisia suomalaiset sotilaat ovat viholliseensa verrattuna. Hallstén-Kallia kertoi, että omien sotilaiden etuna on suomalaisuuden vahva ydin eli uhrautuva ja kunniakas elämä. Lisäksi lähetyksessä annettiin ymmärtää, että suomalaiset sotilaat elävät uudelleen Runebergin tarinoiden sankareiden elämää.²⁶⁷ Näiden sankareiden ominaisuuksina oli vaistonvarainen toiminta isänmaan hyväksi, mikä tosin yleensä johti heidän kuolemaansa.²⁶⁸ Vänrikki Stoolin tarinoiden tarkoitus oli vahvistaa kotirintaman uskoa ihanteelliseen ja voittamattomaan suomalaiseen sotilaaseen. Maan Turvan propagandassa ei käsitelty lähes lainkaan rintaman todellisia tapahtumia vaan sotaa lähestyttiin myyttien ja tarinoiden avulla. Myös upseeristo ja keskeiset poliitikot jäivät propagandassa suhteellisen pienelle huomiolle lukuun ottamatta Lapatossun pakinoita.²⁶⁹

Maan Turvalle ihanteellista suomalaisuutta eivät edustaneet ainoastaan tarinoiden hahmot vaan myös kansallisuuden rakentajat olivat eräänlaisia myyttisiä sankareita. Armi Hallstén-Kallia hyödynsi tarinassaan sitä, kuinka suomalaisuuden isät, kuten Runeberg, Lönnrot ja Snellman olivat nähneet suomalaisuuden poikkeuksellisen kirkkaasti. Hallstén-Kallian esitelmä korosti pääasiassa suomalaisia ihanteita, mutta hän tunnusti, että menneisyyden suurmiesten tehtävänä oli ollut korostaa kansan parhaita piirteitä.²⁷⁰ Menneisyyden ihannoitiin oli ollut tyypillistä jo 1920- ja 1930-luvun historiallisille romaaneille, joiden voi olettaa olleen tuttuja Maan Turvan henkilökunnalle. Pääasiallisesti nämä romaanit olivat virittäytyneet poliittisen oikeiston aatemaailman mukaan ja ne olivat korostuneen sankaritarinallisia.²⁷¹ Jo talvisodan aikana vasemmistolehdet

²⁶⁷ Elka, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle. 5.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²⁶⁸ Jokinen 2006, 142

²⁶⁹ Lapatossun pakinoissa poliitikot ja upseerit nousivat esille, sillä heitä koskevia valheellisia huhuja torjuttiin. Muissa formaateissa mainittiin ainoastaan Mannerheim, mutta hänkään ei saanut suurta roolia. Esim. Elka, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle 15.3.1940 (Hilja Lahti); 27.3.1940 (Hilja Lahti). Vrt. Tepora 2011b, 256–266

²⁷⁰ Elka, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle. 5.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia); Holmila, Koskinen, Villstrand & Karonen 2014, 255–257. Artikkelissa avataan sitä, kuinka em. henkilöt nousivat lehdistön kautta itsekin lähes sankarin asemaan kirjoittamalla kansallisista aiheista.

²⁷¹ Turunen 2007, 207

olivat arvostelleet liiallisuuksiin menevän runebergilaisen päätöksen käyttöä.²⁷² Hallstén-Kallian myönnytyksen voi nähdä reaktiona päätöksellisyydestä saatuun palautteeseen. Hänen puheensa korosti sitä, että aikaisemmat sukupolvet ovat tehneet niin suuria ja merkittäviä tekoja, että sotiva sukupolvi oli velvoitettu puolustamaan heidän tekemäänsä työtä.

Kansallinen tarina toimi propagandassa sodan oikeuttajana, sillä siinä korostettiin, kuinka Suomi vain toteuttaa ikuista kutsumustehtäväänsä lännen etuvartiona idän vainolaista vastaan.²⁷³ Suomen asema etuvartiona ulottui vuosisatojen taakse, kun Suomi toimi emämaansa puskurina idästä tulevia hyökkäyksiä vastaan. Etuvartionäkökulma sai omat kerroksensa 1900-luvun alun venäläistämistoimista, ja itsenäistymisen jälkeen länsimaisen kulttuurin suojelun taakka siirtyi itsenäiselle Suomelle.²⁷⁴ Näkökulma palveli nuoren valtion tavoitetta erottautua Neuvosto-Venäjältä.²⁷⁵ Ajan kuvauksille tyypillisesti propaganda oli täynnä vihollista vähätteleviä kertomuksia, joiden avulla nostatettiin oman armeijan ylemmyyttä.²⁷⁶ Eräässä pakinassaan Lapatossu esimerkiksi kertoi, että Neuvostoliiton oli jaettava ansiomerkkejä sotilaille, jotka olivat hylänneet panssarivaununsa ja päässeet pakenemaan taistelusta, sillä urheampia miehiä ei löytynyt.²⁷⁷

Lapatossun pakinoiden sisältämä räikeä linja erottui lehdistössä vaalitusta maltillisemmasta linjasta. Tosin myös lehdistön uutisoinnissa oli eroja, sillä sosialidemokraattinen lehdistö edusti vihollisesta puhuttaessa maltillisempaa linjaa kuin porvarillinen lehdistö, jossa ihanteellisten kielikuvien viljely oli yleisempää.²⁷⁸ Akateeminen Karjala-Seura (AKS) oli propagoinut 1920-luvun puolivälistä lähtien kommunismivastaisuuden ja heimoaatteen puolesta. Sotien välisenä aikana AKS:n propagandan pääkanavana oli ollut joukko-osastolehdet ja esimerkiksi Korian

²⁷² Tepora 2015, 138

²⁷³ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 5.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²⁷⁴ Karonen & Villstrand 2014, 148–151

²⁷⁵ Tervonen 2014, 149–150

²⁷⁶ Luostarinen 1986, 260–264; Jokinen 2019, 155. Talvisodan kuvauksille oli tyypillistä, että Neuvostoliiton joukot esitettiin joukkotuhoaseita käyttävinä raakalaisina, kun taas suomalaiset sotilaat kävivät rehellistä ja inhimillistä sotaa. Ei siis välitetty siitä, että kyseessä oli pääasiassa resurssikysymys. Yksilötasolla sotilaita kuvattiin sen sijaan julmina ja likaisina roistoina. Ks. myös: Elka, Lapatossun pakinat 9.12.1940

²⁷⁷ Elka, Lapatossun pakinat 30.1.1940

²⁷⁸ Tepora 2015, 138

pataljoonan Hakku-lehti ilmoitti periaatteikseen kansallisyllpeyden ja ryssävihan vaalimisen.²⁷⁹ Vihollisesta puhuttaessa Maan Turva jatkoi AKS:n edustamaa ”ryssävihaa” lietsovaa linjaa.²⁸⁰

Maan Turva ei unohtanut pääasiallista yleisöäänkään, sillä se korosti, että armeijan takana on aina vahva ja yhtenäinen kotirintama, mikä on välttämätöntä sodassa. Hallstén-Kallia selitti kirjoituksessaan, miten olennainen osa suomalaista tarinaa sodan vaatimat uhrin ovat. Isänmaansa puolesta kaatuvat sotilaat nauttivat suurinta kunniaa, joka kuului myös heidän läheisilleen.²⁸¹ Poikkeuksellisen paatoksellinen esitys oli vastareaktio Neuvostoliiton muutamaa päivää aikaisemmin aloittamaan suurhyökkäykseen. Helmikuun alku oli armeijalle kriittistä aikaa, sillä neuvostoarmeija eteni valtavalla ylivoimalla ja Suomen armeija kärsi jo valmiiksi pahasta materiaaalipulasta. Armeijan toivoton tilanne heijastui sotilaiden mielialoihin ja aiheutti rintamalla taistelukauhua ja rintamakarkuruutta.²⁸² Yllättävät uutiset kantautuivat sotasensuurista huolimatta Maan Turvan henkilökunnan tietoon, sillä järjestö toimi läheisessä yhteistyössä viranomastahojen kanssa.²⁸³

Myyttinen suomalaisuus kaivettiin mielten nostatuksen välineeksi sodan vaikeimmilla hetkillä. Hallstén-Kallian puhe oli tavallisesta linjasta eroava, sillä yleensä radiolähetysten sisällöt pysyivät arkipäiväisemmissä aiheissa ja suomalaisuuden ihanteita vain sivuttiin muun ohessa. Nyt oli kuitenkin selitettävä laajoille joukoille, miksi juuri heidän omaisensa menehtyivät rintamalla. Aivan lähetyksen lopussa Hallstén-Kallia korosti vielä, että Suomen kansalla on kutsumustehtävä etuvartiona itään päin, ja että kotirintama ei saa hylätä tätä tehtävää silläkään hetkellä, kun etuvartio on vaarassa jäädä ylivoiman alle.²⁸⁴

Sukupolviteema oli mahdollisesti saanut innoituksensa esitetystä musiikista. Se loi eräänlaista jatkumoa, johon tukeuduttiin. Esimerkiksi *Kyntäjän lauluna*

²⁷⁹ Salminen 1976, 23-24

²⁸⁰ Luostarinen 1986, 265. Esim. presidentti Risto Ryti oli vielä sodan alussa hillinnyt ryssävihaa toteamalla, etteivät suomalaiset vihaa vihollisen paljon kärsinyttä kansaa.

²⁸¹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 5.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²⁸² Laaksonen 2005, 58, 490; Ahto 1990, 229-232

²⁸³ Laaksonen 2005, 499. Laaksonen korostaa, että armeijan johtoporras ei uskonut Neuvostoliiton suurhyökkäyksen toteutumiseen vielä helmikuun alussakaan, vaikka tiedustelutieto oli tästä varoitannut. Se vaikutti todennäköisesti myös siihen, että raskaat taistelut tulivat järkytyksenä myös MT:n henkilökunnalle.

²⁸⁴ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 2.2.1940 (Martta Salmela-Järvinen)

tunnettu suomalainen kansanlaulu soi lähetyksissä usein. Laulussa korostuu se, kuinka nykyinen sukupolvi jatkaa oikeutetusti kansallista tarinaa eteenpäin eikä taivu sitä uhkaavien tekijöiden edessä. Kansanlaulun etuna oli se, että se kertoi temaattisesti siviilielämästä eikä sotilaista.

”Tätä peltoa kynteli taattoni mun / ja kynteli taaton taatto. / Se on ostettu otsin helmeilevin, / ilon, tuskan se tuttua maata. / Tätä astun ma nyt, / eikä kenkään mua / pois aurani jäljiltä saata. / Taas kypsempi kynnös jälkeeni jää, / tuhatmuistojen pyhää maata.”²⁸⁵

Sama teema on esillä esimerkiksi Uuno Kailaan runoon perustuvassa lippulaulussa *Isänmaan lipulle*, jonka sanoituksessa nousee esille jatkumo aikaisemmilta sukupolvilta tulevaisuuteen. Sanoituksessa todetaan, että esi-isät seuraavat haudoistaan, kuinka nykyinen sukupolvi selviytyy tehtävästään.²⁸⁶ Oikeutetun jatkamisen ohella kyse oli myös velvollisuudesta. Uhrautumalla sotaikäyvä sukupolvi ylläpiti aikaisempien sukupolvien uhrauksien merkityksen.²⁸⁷

Historiasta nostetut esimerkit ovat yleisesti tyypillisiä propagandalle ja niiden avulla haetaan yleensä esimerkkejä ja motiiveja käydylle sodalle.²⁸⁸ Propagandassa jääkärit muodostivat yhdistävän linkin kansakunnan rakentajien ja sotaa käyvän sukupolven välille. Armi Hallstén-Kallia korosti Maanantaikerhossa, että myös jääkärit näkivät 22 vuotta aiemmin Suomen vapauden hämöttävän ja olivat valmiita lunastamaan tämän omakohtaisella taistelulla ja henkensä uhalla.²⁸⁹ Ohjelmat olivat saaneet vaikutteita 1900-luvun alun historiankirjoituksesta, jossa vedettiin rohkeasti analogioita menneisyydestä nykyisyyteen. Todennäköisesti piirteitä tuli kirjallisuuden uusromantiikasta, jossa oli läsnä vahvasti ajatus siitä, että matka menneisyydestä nykyisyyteen on eräänlainen rappeutumisen prosessi.²⁹⁰ Toisaalta nostalgisointi selitti sitä, miksi propagandan esikuvat haettiin

²⁸⁵ Elka, Ohjelmakuvaus, MT:n radiolähetys siirtoväelle 27.3.1940; 8.4.1940; 22.4.1940. Laulun sanat tarkastettu: Heikkilä 1996, 113.

²⁸⁶ Elka, Ohjelmakuvaus, MT:n radiolähetys siirtoväelle 23.11.1939; Ks. myös Hemmilä 2017, 50

²⁸⁷ Kempainen 2006a, 222–223

²⁸⁸ Lasswell 1971, 50–53

²⁸⁹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 26.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²⁹⁰ Karonen & Rähkä 2014, 14; Turunen 2007, 206–207

pääosin menneisyydestä eikä esimerkiksi kansan sen hetkisistä johtajista. Toisaalta nykyisyyden esikuvat eivät olisi tarjonneet samalla tavalla menestystarinallista loppua kuin menneisyyden esimerkit.

Hallstén-Kallia rakensi selkeän yhteyden jääkäri liikkeen, sisällissodan ja talvisodan välille.²⁹¹ Hän tulkitsi jääkäreiden onnistumisen avaimiksi heidän vahvan uskonsa vapaaseen ja ”suureen Suomeen”. Tämä näkyi myös siinä, että hän kuvasi talvisodan olevan jääkäreiden lopullinen ratkaisutaistelu, jolla vainolainen karkotetaan itärajan taakse.²⁹² Hallstén-Kallian käyttämä kieli sekä suorat jääkäririnnastukset todistavat sen, ettei valkoisen Suomen näkökanta ollut hävinnyt järjestön ajatusmaailmasta, vaikka sen tarkoituksena olikin pyrkiä yhtenäisyyteen.

Maan Turva näki sodassa menestymisen edellytyksenä sodan käynnin henkisen puolen, jota kansallisella kertomuksella pyrittiin vahvistamaan. Puheita Suur-Suomesta yritettiin välttää, sillä sen tiedettiin jakavan mielipiteitä poliittisella kentällä. Termi oli 1930-luvulla muuttunut käsitteestä pikemminkin fraasiksi, jota käytettiin puheissa ja teksteissä tarkoittaen oikeastaan mitä vain Uralille ulottuvasta Suomesta silloisen Suomen alueet käsittävään sisäisesti vahvaan valtioon.²⁹³ Hallstén-Kallian taustan huomioiden hänen puheessaan Suur-Suomi-terminä viittasi pikemminkin mahtipontisempaan tavoitteeseen heimokansojen yhteisestä laajemmasta valtiosta. Suur-Suomi-ajattelu pilkisti esiin erityisesti Hallstén-Kallian puheissa.²⁹⁴ Maan Turvan propagandassa näkyi kansallisen yhtenäisyyden korostaminen, vaikka välillä periaate tuntui painuvan mahtipontisen kansallisen, pääosin valkoisen, tarinan alle.

Yhtenäisyys unohtui suhtautumisessa ruotsinkielisiin, jotka esitettiin Lapatossun pakinoissa humoristisessa valossa suomea osaamattomina ja huhuihin haksahavina.²⁹⁵ Lapatossun huumoria selittää se, että keväällä 1940 oli raportoitu

²⁹¹ Hallstén-Kallia käytti lähetyksissä vuoden 1918 tapahtumista valkoisen Suomen käyttämää Vapaussota-termiä, mikä kertoo Suur-Suomi-puheiden ohella Hallstén-Kallian poliittisesta linjasta. Ks. Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle, Maanantaikerho, 20.5.1940 (Armi Hallstén-Kallia).

²⁹² Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 26.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia). Idän vainolaisen karkotus mainittiin myös 2.2.1940 (Martta Salmela-Järvinen); 5.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

²⁹³ Nygård 1978, 248

²⁹⁴ Hallstén-Kallia 1942, 22. Hallstén-Kallian Suur-Suomi -aatetta kuvaa myös se, että hän piti sotavuosien tärkeimpänä tehtävänä Karjalan takaisin valtaamista, jonka hän kytki yhteen ”Suuren Karjalan” eteen tehtävän työn kanssa.

²⁹⁵ Elka, Lapatossun pakinat 3.5.1940

siirtoväen kohtaavan huonoa kohtelua erityisesti ruotsinkielisillä paikkakunnilla.²⁹⁶ Vain harva siirtoväen edustaja oli itse ruotsinkielinen, joten se tarjosi huumorille selkeän ja ohjelman kohderyhmästä poikkeavan kohteen, jonka kustannuksella voitiin vitsailla. Tarkkailuraporteissa mainittiin myös ruotsinkielisiin kohdistuvaa syrjintää, joten huumori yhtenäisyyden kustannuksella vaikuttaa harkitsemattomalta. Näissä tilanteissa Maan Turvan johtohahmojen ja ohjelmien tuottajien aatteet pääsivät selkeimmin näkyviin ja periaate kaiken läpäisevästä yhtenäisyydestä pääsi unohtumaan.

Yhtäältä propaganda oli tuottanut kotirintamalle harhaanjohtavan kuvan Suomen menestyksekkäästä sodasta ja toisaalta se oli korostanut moraalista ylemmyyden tuntoa koko sodan ajan. Sen vuoksi rauhannehtojen hyväksyminen ilman häpeän tunnetta oli ihmisille poikkeuksellisen vaikeaa.²⁹⁷ Tämä aiheutui siitä, että kotirintamalla oli säilynyt läpi talvisodan lähes ihanteellinen käsitys rintaman tilanteesta.²⁹⁸ Voitonusko rinnastettiin Maan Turvan tarkkailuraporteissa kiinteästi yhteen uhrivalmiuden kanssa, joten poikkeuksellisen positiivista kuvaa oli pidetty yllä myös tämän takia.²⁹⁹ Sen sijaan sotilasjohto, joka tunsu taistelutilanteen realiteetit, oli taipunut rauhanneuvottelujen kannalle.³⁰⁰ Raskas rauha oli Maan Turvalle suuri pettymys, mikä näkyi sen ohjelmissa. Armi Hallstén-Kallia puhui historian uudistumisesta ja siitä, miten hänen sukupolvelleen oli heitetty haaste maan pelastamisesta ja kansan turvaamisesta. Tästä huolimatta hän tunnusti, että vaikka Suomen kansa vastasi tähän parhaan taitonsa ja rakkautensa voimalla, ei se jaksanut kaikkea pelastaa ja turvata.³⁰¹ Hallstén-Kallian pettymystä selittää se, että häntä on luonnehdittu vahvasti aatteen kautta eläneeksi henkilöksi, jonka henkinen selkäranka järkkäsi oikeiston aatteen järkkymisen myötä.³⁰²

²⁹⁶ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 153. P-3132/41

²⁹⁷ Pilke 2015a, 56; Tepora 2015, 76–77. Tepora nostaa esille, että kansalaisten yltyöpositiivinen mieliala oli lopulta MT:lle jopa positiivinen ongelma, sillä kansa tuntui tietävän sodan realiteetit paremmin kuin vallanpitäjä. Sen takia mieliala karkasi välillä sotainnostuksen puolelle.

²⁹⁸ Tepora 2015, 15

²⁹⁹ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 57. P-3132/41

³⁰⁰ Häikiö 1999, 227–232

³⁰¹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 18.3.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁰² Tyyne Leivo-Larsson 1970, 35–36. Tyyne Leivo-Larssonin ja Armi Hallstén-Kallian henkilösuhde vaikuttaa olleen paikoin ristiriitainen, mikä edellyttää muistelmien kriittistä tulkittamista. Leivo-Larsson kuvailee Hallstén-Kallian aatteellisuutta neutraalisti ja kuvaa häntä ”elämän taakan kantajana”.

Rauhansolmiminen näyttäytyi Maan Turvan propagandassa eri tavoin kuin sotilaille suunnatuissa uutisfilmeissä. Niissä katse kohdistui jälleenrakennukseen ja materiaalina hyödynnettiin paljon talousperustaista tilastotietoa.³⁰³ Maan Turvan hämmennys oli sen sijaan nähtävissä läpi järjestön tuottaman propagandan: kuten aikaisemmin nousi esille, siinä jopa tunnustettiin epäonnistuminen. Rauhanehdot näkyivät vuonna 1940 julkaistussa kirjallisuudessa, jossa purettiin sotakokemusta eräänlaisena traumaterapiana.³⁰⁴ Vastaavanlaisen trauman käsittelyn voi nähdä tapahtuneen myös Maan Turvan radio-ohjelmissa, joissa maaliskuun hämmennys purkautui pettymyksenä, uuden suunnan hakemisena sekä sodan merkityksen etsimisenä sen sijaan, että olisi lähdetty heti tuottamaan määrätietoista jälleenrakennukseen tähtäävää propagandaa.

Lopulta hämmennyksen lääkkeeksi otettiin taas kansakunnan rakentajat, kun huhtikuun alussa Hallstén-Kallia nosti puheessaan esille J. V. Snellmanin. Hän sanoi kuulijoille, että näköalattomuuteen voi hakea apua niiltä, jotka ovat kokeneet elämän voimakkaasti. Niinpä hän lainasi Snellmania ”*Yksilö on heikko ja katoavainen; mutta hänessä ” pitää” itse oikean voiman ilmetä, hänen ”pitää” toimia ja vaikuttaa katoamattoman hyväksi.*” [sic]³⁰⁵ Tällä sitaatilla hän halusi korostaa sitä, että kaikki sodan menetykset on tehty kansakunnan hyväksi ja niillä on merkitystä, vaikka tavallinen kansalainen ei sitä heti näkisikään. Maaliskuun hämmennys oli pääasiallisesti hävinnyt ja nyt etsittiin merkitystä menneelle ja käännettiin katse tulevaisuuteen. Hallstén-Kallia tulkitsi Snellmania niin, että hän tarkoitti voimalla kahtalaista voimaa: Jumalan voimaa sekä suomalaisten kansallishengen voimaa. Niinpä hän korosti, että siirtoväessä elää suomalainen kansallishenki, jonka tunnusmerkkinä on sisu, jolla jaksaa eteenpäin.³⁰⁶ Hallstén-Kallian tarkoituksen voi nähdä olleen kahtalainen. Toisaalta hän korostaa kaikille suomalaisille, että karjalainen siirtoväki on suomalaista siinä missä kuka tahansa muu. Ja toisaalta hän korostaa, että siksi siirtoväen on nyt näytettävä suomalaisuutensa ja ponnisteltava kotien menetyksestä huolimatta elämässä eteenpäin.

³⁰³ Hemmilä 2017, 30-33

³⁰⁴ Jokinen 2019, 136-137; Pilke 2015b, 72

³⁰⁵ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 1.4.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁰⁶ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 1.4.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

Maan Turva yhdisteli suomalaisuuden narratiivissaan selvästi Runebergin ja Snellmanin erilaisia kuvauksia suomalaisuuden ytimestä. Yhteistä näille kaikille oli se, että menneisyys nähtiin nostalgisena ja sieltä haettiin ohjeita talvisodan koettelemuksen selättämiseen. Yhtäältä myyttinen suomalaisuus oli Maan Turvan propagandan perusta, jonka varaan muut narratiivit rakennettiin. Toisaalta kansakunnan rakentajien luomat tarinat nähtiin oman aikansa propagandana ja niiden vaikutuksia pidettiin esikuvallisina. Seuraavissa luvuissa esiintyvät uhrautuminen, oppimatka sekä vastapropaganda rakentuivat kansallisen kertomuksen varaan.

4.1.2. Maailmalla tunnettiin Suomen kunnia

Suomi oli noussut maailman medioiden kiinnostuksen kohteeksi jo kesällä 1939. Tällöin sota näytti vielä epätodennäköiseltä ja Suomi oli seuraavien olympialaisten isäntämaa. Myöhemmin talvisodan aikana ulkomaisten huomion takasi se, että Euroopan muilla rintamilla oli hiljaista.³⁰⁷ Talvisota tarjosi ihanteellisen asetelman myyviä otsikoita varten, kun pieni Suomi kävi sotaa suurta Neuvostoliittoa vastaan. Kaupan päälle maailman mediat saivat vielä uutisiinsa ripauksen eksotiikkaa tuntemattomasta pohjolasta.³⁰⁸ Talvisodan saama mediahuomio oli seurausta suurimmaksi osaksi siitä, ettei muualla ollut mielenkiintoisempaa uutisoitavaa ja reportterit olivat helposti lähetettävissä Suomeen. Vaikka huomio johtui pääosin sodan kiinnostavuudesta, tarjosi se Maan Turvan valmisteluosastolle houkuttavan tilaisuuden valjastaa se propagandakäyttöön. Maan Turva käytännössä toteutti ja organisoivat ulkomaisten radiokanavien ja lehtien seuraamisen. Lisäksi järjestö tuotti propagandamateriaalia ulkomaisia medioita varten ainakin sodan alkuvaiheessa.³⁰⁹ Parhaimmillaan tämä saattoi muodostaa tilanteen, jossa Maan Turvan propaganda kiersi ulkomaisten medioiden välityksellä takaisin kotimaanpropagandaan. Ulkomaisten sympatian osoittaminen pyrki todistamaan vääräksi vihollisen propagandassa levitetyn kuvan siitä, että Suomen hallituksella ei olisi ulkovaltojen tukea.³¹⁰

³⁰⁷ Pilke 2015a, 49

³⁰⁸ Tepora 2015, 174–175; Vihonen 2010, 47. Ks. myös Leinonen 2013, 275

³⁰⁹ Mertanen 2013, 471, 476

³¹⁰ Jahvetti 1942, 54–56

Kansallisen tarinan takia 1900-luvun alkupuoliskolla oli tärkeää, että Suomi kuvattiin osana Eurooppaa ja ensisijaisesti osana länsimaita.³¹¹ Maan Turva tasapainotteli kahden hieman toisistaan poikkeavan Suomen asemaan liittyvän tarinan välillä. Yhtäältä korostettiin sitä, kuinka koko maailma ihailee Suomea ja käy sen rinnalla sotaa. Toisaalta kuulijoille oli selitettävä, miksi merkittävää apua ei ollut näköpiirissä. Talvisotaa edeltävät tapahtumat vuoden 1939 aikana olivat luoneet kuvaa siitä, että Suomelle ei olisi luvassa merkittävää apua muualta. Kuvan syntymiseen vaikuttaneita iskuja olivat esimerkiksi Suomen ja Ruotsin yhteisen Ahvenanmaan linnoittamissuunnitelman kariutuminen kesäkuussa 1939 sekä Saksan ja Neuvostoliiton tekemä hyökkäämättömyyssopimus myöhemmin samana kesänä. Vaikka apua myöhemmin saatiin, oli kuva yksinjäamisestä jäänyt ihmisten mieliin.³¹² Lisäksi Ruotsin sotilaallinen apu kariutui syyskuussa siihen, ettei se sopinut Saksan Skandinavian politiikkaan.³¹³ Myös Yhdysvalloilta saatu apu jäi mediassa annettuun kuvaan ja resursseihin verrattuna pieneksi.³¹⁴ On mahdollista, että Maan Turvan valmisteluosasto nojasi avunsaantia käsittelevissä arvioissa liiaksi ulkomaisten toimittajien välittämään enemmän viihdearvolliseen kuin reaalipoliittiseen kuvaan. Toisaalta kuva palveli propagandan tarkoituksena ja siitä sai helppoja todisteita ulkovaltojen sympatiasta. Tästä syntyi kaksi toisistaan poikkeavaa kuvaa, jotka näkyivät Maan Turvan lähetyksissä.

Lähetyksissä vihollista kuvataan periviholliseksi, joka vyöryttää barbaarilaumansa idästä yrittäen murskata Suomen nuoren itsenäisyyden.³¹⁵ Näkökulma etuvartiosta korostaa Suomen käymän sodan merkitystä läntisen maailman ja idän välisenä mittelönä. Tässä tarinassa oli oleellista, että Suomi kävi sotaa oman etunsa ohella koko läntisen maailman eduksi. Kertomuksessa Euroopan muut maat olivat valmiit tarjoamaan panoksensa Suomen sodan eteen. Suomalaisen erinomaisuutta ja kunniallista mainetta korostettiin jo Armi Hallstén-Kallian joulukuisessa lähetyksessä. Siinä hän kertoo, miten junassa norjalainen mies oli seurannut ihailen suomalaisten miesten matkaa rintamalle. Norjalaisen kehut

³¹¹ Ahonen 2017, 115

³¹² Häikiö 1989, 204

³¹³ Peltovuori 1975, 129–130

³¹⁴ Tepora 2015, 176

³¹⁵ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 23.12.1939 (Yrjö Vuorjoki)

olivat osuneet erityisesti miesten vahvaan henkiseen puoleen, sillä ulkoasultaan he olivat olleet mitä vaihtelevimmissa pukeissa. Hallstén-Kallia korostaa puheessaan erityisesti sitä, kuinka Suomen yksimielisyys saa vastakaikua ulkomailta.³¹⁶ Lapatossu kertoi pakinassaan myös, kuinka Pariisissa Moskovankatu oli muutettu myötätunnosta Helsinginkaduksi.³¹⁷

Länsimaiden tuottama uutisointi oli usein omaa propagandaansa. Länsi-Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa vasemmistoradikaalien kirjoitukset yrittivät oikeuttaa Neuvostoliiton hyökkäyksen Suomeen.³¹⁸ Sen vuoksi on todennäköistä, että Suomen yhtenäisyyden ylistäminen kumpusi myös vieraiden valtojen omista poliittisista tavoitteista. Maan Turva pystyi poimimaan uutisoinnista mielialoihin kietoutuvat oleelliset asiat, kuten henkisen voimavaran merkityksen, mutta samalla annettiin ymmärtää, että ulkomailla tiedettiin Suomen armeijan puutteellinen varustetilanne. Suomi onnistui hankkimaan talvisodan aikana ulkomailta materiaaliapua, mutta sitäkin enemmän tarjolla oli teoiksi realisoitumatonta sympatiaa³¹⁹.

Ulkomaiden sympatia Suomea kohtaan oli propagandan tehokeino, jonka avulla osoitettiin, miten paljon Suomen käymä puolustussota liikuttaa ihmisiä ulkomaita myöten. Esimerkiksi helmikuun puolessa välissä Kirjelaatikossa kerrottiin tarina eräästä belgialaisesta koulun johtajattaresta, joka oli ostanut Suomessa käydessään kansallispukuisen nuken. Nukke oli myöhemmin inspiroinut Belgian koululapset työskentelemään Suomen Punaisen Ristin hyväksi.³²⁰ Belgialaisten myötätunto suomalaisia kohtaan saattoi olla monella tapaa täysin todellista, sillä Suomen asema oli talvisodan aikana rinnastettu kansainvälisessä lehdistössä yleisesti Belgian asemaan ensimmäisessä maailmansodassa.³²¹ Tarina oli mittakaavaltaan pieni, mutta sen avulla annettiin ymmärtää, että suuret joukot belgialaisia lapsia tekevät työtä Suomen puolesta.

³¹⁶ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 18.12.1939. (Armi Hallstén-Kallia)

³¹⁷ Elka, Lapatossun pakinat 13.12.1939. MT oli tarttunut todennäköisesti siihen, että New York Times uutisoi edellisenä päivänä, että Moskovon katu saatetaan muuttaa Pariisissa Helsingin kaduksi (New York Times 12.12.1939, 14). Tapaus osoittaa sen, että MT:ssa seurattiin ulkomaisia lehtiä ja oltiin valmiit venyttämään totuutta, varsinkin humoristisessa sisällössä.

³¹⁸ Julkunen, 1975, 101

³¹⁹ Häikiö 1989, 205

³²⁰ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 16.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³²¹ Tepora 2015, 177

Tällaisilla tarinoilla välitettiin kuulijoille viesti siitä, että maailmalla tehtiin töitä Suomen puolesta. Kuulijoille kerrottiin myös siitä, miten suomalaisten kova luonne tunnettiin aina Amerikassa asti. Suomalainen tunnettiin ulkomailla Martta Salmela-Järvisen mukaan siitä, että hän on hidaslunteinen, mutta kun tämä suuttuu, on hänen vihansa hirvittävä. Tällä luonnekuvauksella haluttiin korostaa, että kotirintamaa ei saa lannistettua pommituksilla vaan ne vain lisäävät kansan puolustustahtoa ja yhtenäisyyden tunnetta.³²²

Ylivuotavan sympatian korostaminen herätti yleisössä vastareaktioita jo joulukuussa 1939, kun ihmisten raportoitiin vaativan sanojen sijaan tekoja.³²³ Siksi vahvempana näkyi tarina ihanteellisesta kansasta, joka kävi omaa sotaansa ja jota muu maailma seurasi sivusta ihailen. Armi Hallstén-Kallia kertoi kuulijoille helmikuun lopulla, miten Suomi on koko maailman huomion keskipisteenä. Hän korosti, että Suomen kohtalo on syvästi järkyttänyt koko maailman ihmiskunnan omatuntoa. Hallstén-Kallia kertoi Suomen kansan antaneen maailmalle takaisin uskon puhtaaseen aatteeseen ja oikeuden voittoon.³²⁴ Propagandalla oli valtava tarve todistaa se, miten koko maailma myötäelää Suomen käymää kamppailua. Suomi oli propagandan mukaan maailman moraalisen kamppailun kärkimaa puhtaine aatteineen. Propagandan linja alkoi kohdata ongelmia, kun ulkopuolista apua ei sodan etenemisestä huolimatta näkynyt.

Hallstén-Kallia selitti, että avun puute johtuu Euroopassa vallitsevasta sekavuudesta ja meille läheisten kansojen pyrkimyksestä puolueettomuuteen. Lähetyksen lopussa todettiin, että Suomi kyllä pärjää, tuli apua muualta tai ei.³²⁵ Kuulijat pyrittiin vakuuttamaan siitä, että Suomen sotilaallinen tilanne olisi kummassakin tilanteessa suotuisa, koska muutamaa päivää aikaisemmin asiamiehet olivat raportoineet pettymyksestä erityisesti Ruotsia ja Yhdysvaltoja kohtaan.³²⁶ Hallstén-Kallian lausunto osoittaa, että Maan Turva alkoi kokea Suomen jäävän ilman ulkovaltojen apua, sillä vaihtoehto tuotiin esille.³²⁷

³²² Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 2.2.1940 (Martta Salmela-Järvinen)

³²³ KA, PM. Tarkkailuraportti n:o 47. P-3132/41

³²⁴ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 26.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³²⁵ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 26.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³²⁶ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 118. P-3132/41; Tarkkailuraportti n:o 119. P-3132/41

³²⁷ Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että ulkovaltojen vaikutus oli talvisodan kannalta merkittävä, vaikka suoranaista apua ei tullut. Esimerkiksi Martti Häikiö on esittänyt, että puna-armeijan

Toisessa esimerkissä kerrottiin kahdesta italialaisesta, joista toinen oli kadulla käydyssä keskustelussa esittänyt huolensa siitä, että Suomen kansa ei kestäisi vihollisen ylivoimaa. Tähän toinen oli vastannut, että epäilevä unohtaa Jumalan, joka kyllä antaa apunsa urhealle kansalle.³²⁸ Tässä kuvauksessa näkyy, että avunsaanti oli jo annettu itse Jumalan käsiin ja luottamus pantiin siihen, että hän antaisi avun omalle kansalleen. Jo joulukuussa 1939 Maan Turvan tarkkailuraporteissa esiintyy maininta kansan parissa liikkuvista huhuista, joissa kerrottiin Italian ja Suomen yhteisistä sotaoperaatioista. Tällaisia kertomuksia oli päässyt ulkomailla uutisiin asti niin, että niitä oli jouduttu myöhemmin korjaamaan.³²⁹ Italian esiintymistä kertomuksissa selittää se, että Italiassa suhtauduttiin talvisotaan yleisesti suurella sympatialla. Erityisesti Saksan hyökkääminen katolilaiseen Puolaan oli kiristänyt italialaisten ajatuksia Saksaa kohtaan. Pelättiin, että Neuvostoliitto voisi päästä Saksan avustuksella Balkanille.³³⁰

Talvisota oli yleinen keskustelunaihe Italian kaduilla yhteiskunnalliseen luokkaan katsomatta. Yksityishenkilöt ja järjestöt järjestivät pieniä keräyksiä ja tapahtumia Suomen hyväksi, mutta valtion rooli näissä jäi lähinnä toiminnan sallivaksi.³³¹ Tämä selittää osittain sitä, miksi Saksa loisti propagandassa poissaolollaan, mutta sen kumppanimaa Italia nousi esille. Lisäksi yleinen ilmapiiri Suomessa oli jo 1930-luvulla muodostunut epäluuloiseksi Saksaa kohtaan pois lukien tietyt suomalaiset äärioikeistoryhmät. Vesa Vares huomauttaa tutkimuksessaan, että vuosina 1933–1939 Saksa oli suomalaisessa lehdistössä jopa haukutumpi kuin Neuvostoliitto, vaikka Saksan ymmärtäjiäkin toki oli olemassa.³³² Viimeistään Neuvostoliiton ja Saksan solmima hyökkäämättömyyssopimus lokakuussa 1939 osoitti, että Saksalta ei olisi odotettava edes sympatiaa Suomea

maaliskuun hyökkäys pysähtyi vain sen takia, ettei Neuvostoliitto halunnut sodan eskaloituvan suurvaltojen väliseksi. Häikiö 2015, 221

³²⁸ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 16.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia). Sepitettyjen tarinoiden käyttö oli toisen maailmansodan aikaiselle propagandalle tyypillistä myös muissa valtioissa. Ks. esim. Berkhoff 2012, 78–80; Huhtala 1937, 19

³²⁹ KA, PM. Tarkkailuraportti n:o 51. P-3132/41

³³⁰ Peltovuori 1975, 151–152

³³¹ Kanervo 2007, 288–291

³³² Vares 2018, 495

kohtaan.³³³ Saksa oli ollut Suomelle monin tavoin pettymys ja vihollinen, joka pyrittiin Maan Turvan propagandassa painamaan piiloon vaikenemalla.

Ulkomaiden kansan keskuudesta nostetut pienet tarinat edustivat Maan Turvalle sitä politiikaksi realisoitumatonta kansantahtoa, johon haluttiin uskoa. Ongelmaksi muodostui se, ettei ulkomaiden myötätunto alkanutkaan muuttua sanoista teoiksi. Kahden tarinan välillä ei näkynyt ajallista kehitystä niin, että toinen näkökulma olisi selvästi kallistunut voitolle jossakin vaiheessa sodankäyntiä. Ne pikemminkin pilkistelivät esiin toistensa lomasta. Yhtäältä se oli seurausta siitä, että mielialojen ylläpitämisen kannalta kaikista helpointa oli suhtautua positiivisesti ulkovaltojen apuun. Toisaalta pelättiin, että jos apua ei tulisikaan, romahduttaisi se mielialoja. Vielä maaliskuun alussa rauhanneuvotteluiden ollessa käynnissä, Suomessa nähtiin ulkoisen sotilaallisen avun optimismin aalto.³³⁴ Oli mahdollista, että Maan Turvan toimistolla vallitsi yltiöpositiivinen käsitys sodan tilannetta ja ulkomailta odotettavaa apua kohtaan. Olihan järjestön pääasiallisena tietolähteenä ulkomaiden media ja asiamiehiltä saatu tieto kansan mielialoista.

Rauhan voimaantumisen jälkeen Maan Turvan tarkkailuraportit viestivät asenteista, joissa ihmiset pitivät raskasta rauhaa erityisesti Ruotsin avun puutteesta seuranneena.³³⁵ Ulkopuolisen syyllisen hakeminen oli turvallinen ja inhimillinen reaktio, mutta samalla se kertoo siitä, että siviiliväestöllä oli ollut todennäköisesti propagandan takia liian optimistinen kuva ulkovaltojen avusta. Todennäköisesti Maan Turvan valmisteluosasto tiedosti aikaisemmin viljellyn kuvan olleen liian optimistinen, sillä se ei lähtenyt vastaavanlaiseen ulkovaltojen syyttelyyn. Lähetyksissä ei reagoitu esimerkiksi raportoituun vihaan ruotsalaisia kohtaan.

4.2. Jokaisen on uhrinsa annettava

1900-luvun aikana ja erityisesti toisessa maailmansodassa sodankäynnin luonne oli muuttunut oleellisesti. Entistä laajempien kansanjoukkojen mobilisointi tuli mahdolliseksi ja samalla syntyi ryhmiä, joiden kontrollointi oli entistä vaikeampaa.

³³³ Julkunen 1989, 88–89,105–108. Julkunen huomauttaa, että Saksa kielsi sodan alettua aktiivisesti Suomen ja Saksan keskinäiset suhteet. Välineenä tässä käytettiin erityisesti Suomen kieltäytymistä hyökkäämättömyyssopimuksesta keväällä 1939.

³³⁴ Julkunen 1975, 289

³³⁵ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 143. P-3132/41; n:o 144

Valtioiden voiman kannalta tuli keskeiseksi kysymykseksi se, kuinka hyvin valtion kokonaisuuden etu pystyttiin nostamaan yksilön edun yläpuolelle.³³⁶ Siksi uhrimielialan ylläpitäminen oli olennainen osa Maan Turvan tehtävää ja se oli mainittu erikseen jo järjestöä perustettaessa.³³⁷ Uhridiskurssissa Maan Turvan propaganda jakautui kahteen osaan. Ensimmäisen tavoitteena oli selittää perheenjäsenille uhrin merkitys ja saada heidät hyväksymään jo koettu tai edessä oleva menetys. Toinen propagandalinja painotti sitä, kuinka jokaisen on annettava oma arkinen uhrinsa myös kotirintamalla.

4.2.1. Kuolema on suurin lahja isänmaalle

Uhrimieliala ja uskonnollisuus liitettiin Maan Turvan materiaaleissa tiiviisti yhteen, joten uskonnollisuus oli uhrautuvaisuuden tärkeimpiä elementtejä.³³⁸ Kuolemasta piittaamatonta asennetta kuvaa esimerkiksi se, että eräässä sodan alkuvaiheen lähetyksessä todettiin, kuinka kuolemaa halveksuva sankaruus oli kansamme suurin joululahja.³³⁹ Maan Turvan propagandassa näkyi paikoitellen yltiöisänmaallinen viritys, joka saattoi olla osalle kuuntelijoista yliampuva. AKS:n sisällä oli ollut tyypillistä poikkeuksellisen vahva initiaatiokulttuuri, joka heijastui pitkälle AKS-taustaisten henkilökunnan välityksellä radio-ohjelmiin. Järjestöllä oli oma kulttuurinsa, joka piti sisällään äärimmäistä sosiaalista ja emotionaalista voimaa. Näin ollen järjestön jäsenten oli täytynyt hyväksyä poikkeuksellisen vahva ideologia, johon uhrimieliala kuului.³⁴⁰

Lähetyksissä luotiin varovaista kuvaa siitä, miten sodasta pois jääminen olisi epätoivottua ja häpeällistä yksilölle itselleen. Luettiin esimerkiksi erään vanhan miehen kirje, jossa hän valitteli sitä, kuinka hän ei ikänsä takia enää kelvannut sotaan.³⁴¹ Lieventävänä seikkana esimerkkinä olleen miehen kerrottiin haluavan rintamalle, muttei sinne päässyt. Tällä reagoitiin siihen, että tarkkailuraporteissa oli käynyt ilmi, että sotaan kelpaamattomat olivat joutuneet pilkan ja vihan kohteeksi

³³⁶ Siltala 2006, 48–49

³³⁷ Tepora 2015, 38

³³⁸ Tepora 2015, 72–73

³³⁹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 23.12.1939 (Yrjö Vuorjoki)

³⁴⁰ Tepora 2011b, 243–244

³⁴¹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

yhteisön muiden jäsenten suunnasta.³⁴² Propagandan tavoittelema aktiivinen uhrautuminen oli mielialojen ylläpitämisen näkökulmasta tärkeää, sillä aktiivinen uhrautuminen ja oman kansan uhraaminen on ryhmälle voimallisempaa kuin uhriksi joutuminen tai asettuminen.³⁴³ Kyseenalaistamaton uhrimieliala oli sodankäynnin perusedellytyksiä eikä pelolla, surulla tai ikävällä ollut sijaa tässä keskustelussa. Siksi Maan Turvan tehtäväksi jäi selittää sotilaiden perheille, miksi uhreilla oli niin suuri merkitys kansakunnalle.

Läheisen kuolema oli suurin uhri, jonka kotiväki saattoi isänmaalleen ja Jumalalleen antaa. Uhrien merkitys oli kollektiivisesti merkittävä, sillä niiden katsottiin tiivistävän koko kansakunnan yhteyttä Jumalan valtakuntaan.³⁴⁴ Maan Turva pyrki propagandassaan avaamaan kuoleman kauaskantoista merkitystä vertauskuvin.³⁴⁵ Sankarikuoleman ihanteellisuuden kuvaaminen jatkui lähetyksissä esitetystä musiikissa. Tämä näkyy esimerkiksi Jean Sibeliuksen säveltämässä Ateenalaisten laulussa, jota esitettiin myös Maan Turvan lähetyksissä.³⁴⁶ Kuoleman merkityksen selittäminen oli pääosin vertauskuvallista eikä vedonnut esimerkiksi siihen, että konkreettiset sotatapahtumat olisivat väistämättä vaatineet kaatuneita. Tyypillistä merkityksenannoille oli se, että uhrilla saavutettu tulos oli vielä hämärän peitossa.

Maan Turva vältti uhrien merkityksen sitomista sodan voittamiseen, koska voitto näytti ylivoiman alla epätodennäköiseltä. Tällöin tuleva tappio olisi syönyt annettujen uhrien arvon. Merkitys oli parempi pukea vertauskuvien avulla tulevaisuudessa korjattaviksi hedelmiksi. Ilona Kemppainen esittää, että Suomessa sankarikuolema nähtiin laajemmin kuin monien muiden maiden armeijoissa. Täällä sankarikuolema ei vaatinut poikkeuksellisia urotekoja vaan jokaista kuolemaa kutsuttiin sankarikuolemaksi. Poikkeuksellista oli sekin, että kaatuneet haudattiin kenttähautojen sijaan kotiseurakuntien hautausmaille.³⁴⁷ Sankarihautajaiset

³⁴² KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 88. P-3132/41

³⁴³ Tepora 2011b, 254–255; Kemppainen 2006a, 251

³⁴⁴ Tepora 2011b, 274

³⁴⁵ Esim. Elka, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle. Päivämäärätön. (Armi Hallstén-Kallia). ”*Se on vanha vertaus siemenestä, joka kätketään multa. Siemen kuolee, ja sen täytyy kuolla. Kuolemallaan se luo uutta, se kantaa moninkertaisen hedelmän.*”

³⁴⁶ Esim. Elka, Ohjelmakuvaus, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle 18.3.1940; 24.5.1940; Kemppainen 2006a, 118. Laulun sanat ”*Kaunis on kuolla, kun joukkosi eessä / urhona kaadut, taistellen puolesta maas, / puolesta heimosikin*” olivat myös yleinen kuolinilmoitusten värssy talvisodan aikana.

³⁴⁷ Kemppainen 2006a, 17; Lentilä & Juutilainen 2002, 817

toimivat myös kansakuntaa yhdistävänä teemana, sillä toisin kuin rauhanaikana, ne eivät osoittaneet kaatuneen yhteiskunnallista asemaa vaan etenivät aina lähes saman kaavan mukaisesti.³⁴⁸ Aina yksimielisyys ja ymmärrys ei kuitenkaan ollut näin suurta vaan asiamiehet raportoivat halveksunnasta, joka aiheutui kaatuneiden alueellisen epätasaisuuden takia.³⁴⁹ Näihin tapauksiin ei kuitenkaan reagoitu propagandassa muilta osin kuin jokaisen uhrin merkitystä korostamalla.

Tärkeimmiksi uhrimielialaa lisääviksi propagandan keinoiksi nousivat pienet tarinat, jotka todistivat kuulijoille muiden suomalaisten uhrimielialasta. Maan Turva neuvoi asiamiehiään hankkimaan käsiinsä otteita reserviläisten omaisilleen lähettämistä kirjeistä, joista tuli etsiä nimenomaan todisteita uhrimielestä.³⁵⁰ Toisin sanoen, vaikka propagandan sisältämät tarinat olisivat pääosin perustuneet todellisiin tapahtumiin, oli ne seulottu kotirintamalta tarkoitushakuisesti. Siksi ne eivät heijastaneet autenttisesti kotirintamatuntoja ja uhrimielialaa vaan välittivät niistä positiivisen ja mielialan kannalta oleellisen kuvan.

Yleensä tarinoissa kerrottiin aluksi, mitä menetyksiä oli jo koettu ja todettiin lopuksi, että oltaisiin valmiit uhraamaan vielä paljon lisää. Esimerkiksi eräs viiden lapsen äiti, jonka mies oli rintamalla, kertoi menettäneensä jo kotinsa. Tästä huolimatta hän korosti, ettei suinkaan kadu tätä ja on valmis uhraamaan kaiken muunkin, jos Suomi vain voittaisi.³⁵¹ Raskaisiin rauhanehtoihin taipuminen uhkasi romahduttaa uhrien merkityksen. Se näkyi ohjelmissa, joissa toisteltiin mantranomaisesti, kuinka uhreilla olisi kyllä suurempi merkitys, vaikka sitä ei kyseisellä hetkellä nähtäisikään. Hallstén-Kallia korosti, että ”annettu uhri kantautuu vielä kerran takaisin”, ja ”siemenenä annettu uhri kantaa vielä hedelmää”.³⁵² Lähetyksissä ei tässä vaiheessa korostettu vapauden säilymistä, vaikka sen merkityksestä oli puhuttu ohjelmissa aikaisemmin.

Propagandassa ei yksinomaan puhuttu siitä, että ihmisten olisi pitänyt olla etukäteen valmiit perheenjäsenen menetykseen. Enimmäkseen se oli seurausta siitä, että harva Kirjelaatikkoon kirjoittanut ihminen oli kykenevä toteamaan, että olisi

³⁴⁸ Soikkanen 1990, 214

³⁴⁹ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 126. P-3132/41

³⁵⁰ Tepora 2015, 43–44

³⁵¹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁵² Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 18.3.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

valmis uhraamaan läheisensä. Lähetyksistä välittyi kuulijoille kuitenkin myöhemmin jatkosodan aikana kaunokirjallisuudessa esiintynyt äidin ihannekuva, jossa tämä suhtautui lasten menetykseen hyväksyvästi velvollisuuden takia.³⁵³ Myös suru ja huoli sotivista lapsista näkyi äitien kirjeissä erityisesti tapauksissa, joissa sotaan lähteneet lapset olivat olleet vielä erityisen nuoria.³⁵⁴ Tällaisissa tapauksissa kirjoittajalle vastattiin yleensä selittämällä, kuinka suuri merkitys jokaisella uhrilla on ja kuinka se toi kunnian koko perheelle. Ohjelmissa ei annettu kuulijoille virheellistä kuvaa siitä, että heidän läheisensä olisivat rintamalla turvassa. Kun tätä vertaa järjestön ylläpitämään yltiöpositiiviseen kuvaan rintaman hyvistä varuste- ja ruokaoloista, nähdään, missä järjestön raja ihmisten harhaanjohtamisessa kulki.

Maan Turvalle suora uhraamispuhe ei selvästi ollut kuitenkaan ongelmallista vaan osoitti toivottua maanpuolustushenkeä. Tämä näkyi esimerkiksi lähetyksessä, jossa luettiin erään isän kirje kaukaa pohjoisesta: *”Kyllä minulle on Eero kovin rakas, mutta rakkaampi on sittenkin tämä maa. Siksipä en sure jos Eero ei palaakaan elävänä, kunhan vain maa säilyy vainolaiselta.”*³⁵⁵ Mustavalkoinen ajattelu ja moraalisen vastuun luovuttaminen kansakunnan edustamalle suurryhmälle on poikkeusoloille tyypillinen ilmiö.³⁵⁶ On vaikeaa sanoa, oliko kirje oikeasti saapunut Kirjelaatikkoon, sillä pääsääntöisesti kirjeissä ei esiintynyt suoraa uhrauspuhetta. Kirjeen lukeminen lähetyksessä kuitenkin osoittaa, että kertomus katsottiin Maan Turvassa heidän tavoitteitaan tukevaksi ihannetarinaksi. Mielialojen takia ihanteellista olisi ollut, että kotirintama olisi priorisoinut kansallisen edun perheenjäsentensä hengen edelle. Uhrimieliala ei ole kuitenkaan todiste, etteivätkö kaatuneiden omaiset olisi tunteneet raastavaa surua läheistensä kuolemasta. Se kuvaa paremminkin, että esimerkiksi naisille suunnatuissa lehdissä suru pyrittiin julkisesti tukahduttamaan, mikä painoi surun yksityisesti koettavaksi.³⁵⁷ Samanlainen linja näkyi Maan Turvan radio-ohjelmissa, joissa menetyksien aiheuttamia tunteita ei juuri käsitelty vaan ne

³⁵³ Kemppainen 2006a, 200

³⁵⁴ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 16.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁵⁵ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 26.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁵⁶ Tepora 2011b, 263

³⁵⁷ Raninen-Siiskonen 1999, 143

painettiin taka-alalle.³⁵⁸ Toisin sanoen menetyksen tunteiden ei haluttu saavan liian suurta tilaa ohjelmissa, koska tämä olisi voinut vaikuttaa yleisön mielialoihin.

Maan Turvan uhrimielialaa vahvistavan propagandan tarkoituksena oli ennen kaikkea pitää omaisten mieliala vakaana, vaikka perhettä olisi kohdannut menetys. Propagandan ei tarvinnut esimerkiksi ottaa kantaa kuolemanpelkoon, sillä uhri oli lähes aina sotilas, kun siviiliuhrien määrä pysyi suhteellisen pienenä. Ihmisuhreja käsittelevässä propagandalinjassa selitettiin uhrin merkitystä sen sijaan, että olisi tarjottu omaisille myötätuntoa ja ymmärrystä. Uhreille haettiin merkitystä ennen kaikkea historiallisesta jatkumosta ja kansallisen tehtävän täyttämisestä, vaikka sota oli samalla kamppailua uskon ja Jumalan puolesta.

4.2.2. Kaikkien on mahdollista antaa arkinen uhri

Kriisitilanteille on luonteenomaista, että erilaisten viiteryhmien väliset erimielisyydet lientyvät ja yhteisöllisyys peittää alleen yhteisöä jakavia tekijöitä.³⁵⁹ Uhri ei ollut pelkästään sotilaan hengen uhraamista vaan se ymmärrettiin myös laajemmin. Kaikilta edellytettiin uhrimielialaa, myös kotirintamalla olleilta.³⁶⁰ Siirtoväki oli pääasiallisesti luopunut kodeistaan alistuneen rauhallisesti, mutta samalla he olivat kokeneet kodin menetyksen uhrina isänmaalle.³⁶¹ Siirtoväen uhraukset tunnustettiin yhteiskunnan tasolla, sillä varsinkin viranomaiset ja järjestöt pitivät heitä esillä yhteiskunnan sijaiskärsijöinä.³⁶² Maan Turvan radiolähetyksissä mainittiin usein, kuinka paljosta siirtoväki on jo joutunut luopumaan.

Nykyperspektiivistä katsoen kodin menetyksen kokonaisvaltaisuutta voi olla vaikeaa ymmärtää. Maalaisväestölle koti kytkeytyi lähes kaikille elämän osaluueille. Kotitalo ja -tila olivat toimeentulon lähde, joka kytkeytyi tiiviisti sukuun, sillä tila perittiin yleensä saman suvun sisällä. Näin siihen kytkeytyi vahvasti henkilöhistoriallisia elementtejä.³⁶³ Maan Turvan mukaan siirtoväki on uhrannut

³⁵⁸ Kemppainen 2006a, 248. Kemppainen tulkitsee, että sankarikuoleman rituaalit aiheuttivat tunteiden ristiriitoja. Sankarikuolema tuntui ylevältä siihen asti ennen kuin se osui oman läheisen kohdalle.

³⁵⁹ Tepora 2011b, 259–263

³⁶⁰ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 12.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁶¹ Ahto 1990, 144; ks. myös KA, MP. Tarkkailuraportti n:o 48. P-3132/41

³⁶² Tepora 2018, 57–58

³⁶³ Ahokas 2009, 41

omat kotinsa, jotta muun Suomen koteja olisi helpompaa puolustaa. Lisäksi korostettiin, että siirtoväen omat kodit olivat paikoin olleet hienompia kuin ne, missä he nyt ovat.³⁶⁴ Tällä viitattiin siihen, että moni isäntäväki oli majoittanut siirtoväen esimerkiksi pieneen saunaan tai mökkiin, vaikka heillä olisi ollut tilaa suuressa päärakennuksessa.³⁶⁵ Siirtoväenmajoittajille haluttiin osoittaa, että siirtoväki on jo antanut paljon suuremman uhrin kuin he, jotka joutuvat tinkimään omasta mukavuudestaan heidän takiaan.

Talvisodan loputtua ihmisiä muistutettiin, että uhraukset tulisivat jatkumaan vielä pitkään sotatoimien päättymisen jälkeen.³⁶⁶ Tällä tavoin käsitys uhrista ja uhrautumisesta ulottui laajemmalle kuin pelkkiin ihmisuhreihin. Maan Turvan kuva uhrautumisesta vaati jokaisen kansalaisen panosta yhteisten ponnistelujen eteen.

Lapatossu neuvoi kuulijoitaan, kuinka jokaisella on mahdollisuus osallistua talkoisiin tavalla tai toisella. Hän kuvasi että *"Nykyään on asiat järjestetty niin mukavasti, että se, joka ei voi antaa rahaa, voi antaa tavaraa, ja se, joka ei voi antaa tavaraa, voi antaa verta, omaa vertaan. Niin, että ellet avaa pussiasi, voit avata suonesi lähimmäisestsi hyöväksi."*³⁶⁷ Myös Maan Turvan tarkkailuraporteissa puhuttiin sodan päättymisen jälkeen suoraan uhrimielialasta ja raportoitiin erityisesti sen puutteesta. Paheksuntaa herätti erityisesti se, että ihmiset eivät ole valmiita luopumaan vapaaehtoisesti mistään.³⁶⁸

Arkisiin uhrauksiin kykenemättömät leimattiin lähtökohtaisesti itsekkäiksi, epäisänmaallisiksi tai muuten vain ikäviksi ihmisiksi. *"Ikävantorjuntapäällikkö"* Lapatossu kuvasi ikäviksi ihmisiksi niitä, jotka eivät olleet menettäneet sodassa mitään ja jotka eivät olleet muutenkaan valmiita uhraamaan mitään omastaan. Tämöisten yksilöiden Lapatossu päätteli yrittävän päästä kuin sika veräjistä välittämättä toisten ihmisten hädästä.³⁶⁹ Uhrautumisteemaa ei suinkaan painettu taka-alalle vaan pitkin kevättä korostettiin, kuinka varsinkin niiden, jotka olivat

³⁶⁴ Elka, Lapatossun pakinat Nro. 8. (päivämäärätön)

³⁶⁵ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 65. P-3132/41

³⁶⁶ Elka, Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle. 15.3.1940 (Hilja Lahti)

³⁶⁷ Elka, Lapatossun pakinat 12.4.1940

³⁶⁸ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 147. P-3132/41

³⁶⁹ Elka, Lapatossun pakinat 12.4.1940

säästyneet läheisten tai omaisuuden menetyksiltä, oli tuettava edes maallista omaisuuttaan hädänalaisten hyväksi.

Uhrautuminen oli velvollisuus, joka täytettiin suuremman merkityksen vuoksi. Uhrautumisen suurin muoto oli oman tai omaisen hengen antaminen isänmaan hyväksi, mutta myös arkipäiväisellä uhrautuvaisuudella oli asemansa. Se tarkoitti usein oman kodin tai karjan menettämisen hyväksymistä sekä sopeutumista aiempaa vaatimattomampiin oloihin. Maan Turva korosti uhridiskurssia erityisesti siksi, että se antoi merkityksen ihmisten kokemille menetyksille ja kärsimykselle. Propagandalla haluttiin kääntää kuulijoiden katse menetetyistä ihmishengistä tai omaisuuksista tulevaisuuteen ja samalla korostaa sitä, etteivät uhraukset olleet olleet turhia.

5. Yhtenäinen kansa voittaa petollisen vihollisen

Osa Maan Turvan levittämistä narratiiveista nousi asiamiesten toimittamista mielialaraporteista. Havaittuihin ongelmiin reagoitiin siirtoväelle suunnatuissa radio-ohjelmissa esikuvallisten tai ongelmaa torjuvien tarinoiden voimin. Erityisesti tarina ”oppimatka” nousi siirtoväen erityistarpeista, mutta sen sijaan viholliskuvasta nousevat tarinat liikkuvat yleisemmällä tasolla, vaikka siirtoväen katsottiin olevan erityisen altista vihollisen propagandalle.

5.1. Muutokseen suhtautuminen oppimatkana

Tutkimusta sekä julkista keskustelua siirtoväestä leimasi sotien jälkeen menestystarinallinen kertomus, jossa kerrottiin lähtökohtaisesti onnistuneesta sopeutumisesta.³⁷⁰ Vaikka nämä tulkinnat käsittelevät pääasiallisesti sodanjälkeisiä tapahtumia, on myös Maan Turvan propagandassa nähtävissä ongelmista vaikenemisen periaate, vaikka tarkkailuraporteissa kuvattiin säännöllisesti tapauksia, joissa siirtoväki ja isäntäväki moittivat toisiaan.³⁷¹ Se, ettei lähetyksissä näkynyt pahimpia ongelmakohtia oli toki luonnollista, olihan propagandan tarkoituksena nostattaa kuulijoiden mielialoja. Maan Turvan strategia yhteentörmäyksien käsittelyssä oli selittää ne oppimatka-tematiikalla. Tyyppitarinassa 1) ihmiset ovat uuden edessä, 2) ongelmat johtuvat tietämättömyydestä, 3) uusi tilanne pitää nähdä mahdollisuutena oppia ja 4) oppimisen lopputuloksena on ymmärrys ja yhtenäisyys.

5.1.1. Kulttuurierot olivat opiksi

Siirtoväen radiolähetyksen kuulijoita kannustettiin ymmärtäväisyyteen muistuttamalla heitä siitä, että tilanne oli kaikille aivan uusi. Monet ovat väestönsiirtojen myötä joutuneet ensimmäistä kertaa kotikunnan ja kotikylän ulkopuolelle.³⁷² Siirtoväelle suunnatuissa radiolähetyksissä puhuteltiin näin myös heitä majoittavaa isäntäväkeä. Tämä johtui siitä, että ongelmien nähtiin olevan

³⁷⁰ Kananen 2010, 14. Heli Kananen nimittää tätä tutkimusta teoksessaan ”hyvin sopeuduttu”-historiaksi.

³⁷¹ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 93. P-3132/41. Äärimmillään tarkkailuraporttien esimerkit olivat sellaisia, että isäntäväki ei ollut päästänyt edes siirtoväen lapsia kellariin ilmahälytyksen aikana.

³⁷² Elka, MT:n radiolähetykset siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

lähtöisin molemminpuolisista ennakkoluuloista ja arjen haasteista, joita pyrittiin lieventämään ”solidaarisuuspropagandalla”.³⁷³ Siirtoväkeä kehoitettiin suhtautumaan muutokseen eräänlaisena ulkomaanmatkana, kuten seuraava lainaus osoittaa. *“Monelle evakuoidulle tämä aika voi olla kuin ulkomaan matka: Hän voi ehkä sitten pitkin elämää muistella näitä aikoja ja kertoa niistä. Hän on kuin merimies, joka usein merellä voi olla kiusaantunut ja tuskissaan vaivoista ja myrskyistä, mutta joka kuitenkin oppii ja tietää ihmeellisiä asioita [sic].”*³⁷⁴ Vasta kotinsa menettäneelle ja majapaikoissaan vaihtelevasti vastaanotetulle siirtoväelle suhtautuminen tilanteeseen matkana saattoi olla vaikeaa.

Puhe vieraasta maasta on nähtävissä myös siirtoväen omissa muistelmissa, joissa puhutaan Pohjanmaasta esimerkiksi ”Lakeuden maana”. Yleisimmin kokemus evakkomatkasta näyttäytyi jännittävänä ainoastaan lasten puheessa.³⁷⁵ Puhe ulkomaanmatkasta ja siitä, ettei siirtoväellä ollut kokemuksia kotipitäjänsä ulkopuolelta vaikuttaa olleen monin tavoin ohjelman tekijöiden ennakkoluulojen tuotetta. Todellisuudessa noin 20 prosenttia Viipurin läänin asukkaista oli vuoden 1910 tietojen mukaan syntynyt kotiseurakuntansa ulkopuolella, minkä lisäksi väestö oli liikkunut vilkkaasti lähistön kaupunkikeskuksiin jo autonomian aikana. Lisäksi liikenneyhteydet olivat merkittävästi parantuneet itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä.³⁷⁶ Asetelman toinen puoli huomioitiin ja korostettiin sitä, että monet isäntäperheet eivät olleet tavanneet koskaan aikaisemmin ”rajan väkeä” ja tämän takia yhteiselämä muiden suomalaisten kanssa oli voinut olla vaikeaa.³⁷⁷ Siirtoväen kutsuminen rajan väeksi osoittaa, että myös ohjelman tekijöillä oli taipumuksia kategorisoida siirtoväki heidän lähtöpaikkansa perusteella. Lisäksi se heijastaa käsitystä etuvartiosta.

Maan Turvan ohjelmassa Armi Hallstén-Kallia katsoi Suomen koostuvan erilaisista heimoista. Hän selitti kuulijoille heimojen välisen eripuraisuuden itujen

³⁷³ KA, PM, Tarkkailuraportti 21.12.1939. P-3132/41

³⁷⁴ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. Kersti Bergrothin pakina. 24.11.1939. Ks. myös Haikari 2006; 284. Haikari toteaa, että Kotilieden elämänasenteen opetuksessa korostui kyky nähdä asiat oikein ja suhtautua niihin asian vaatimalla tavalla. Kotiliedessä vastaava puhe esiintyi vasta vuoden 1940 jälkipuoliskolla ja 1941 alussa.

³⁷⁵ Ahokas 2009, 70, 73

³⁷⁶ Hämynen 2014, 163–164; Hämynen 2010a, 126–136

³⁷⁷ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 19.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

juurtuneen syvään historian myötä.³⁷⁸ Hallstén-Kallian ajatusta selittää se, että jo vuosisatoja aikaisemmin oli ollut tyypillistä, että luterilainen väestö suhtautui epäluuloisesti ortodoksiseen karjalaiseen väestöön, jonka nähtiin ensisijaisesti eroavan uskonnon kautta.³⁷⁹ Lisäksi taustalla on nähtävissä heimoaate, joka kytkeytyi tiiviisti 1800-luvun nationalismiin ja tarpeeseen etsiä kansallisia juuria. Suomalaisuuden rakentajien mielenkiinto suuntautui karjalaisuuteen, sillä sieltä etsittiin kansallista alkuperää. Viimeistään 1800-luvun puolivälissä oli syntynyt käsitys siitä, että Suomen ja Karjalan välinen raja oli keinotekoinen. Vaikka Karjala haluttiin nähdä kiinteänä osana Suomea, sitä eksotisoitiin ja sen väestöä katsottiin tarpeelliseksi sivistää.³⁸⁰ Kansan keskuudessa mielikuvaa karjalaisista värivät esimerkiksi käsitykset heimosodista ja kiertelevistä laukkukauppiaista.³⁸¹

Zachris Topeliuksen Maamme-kirjassa esittämä suomalaisuuskuva korosti Suomen kansan koostuvan lukuisista erilaisista ryhmistä. Hänen ajatuksissaan nämä ryhmät sitoutuivat yhteen liimana toimivan kansallisuusaatteen avulla. Varhaisille maakuntahistorioitsijoille oli tyypillistä etsiä melkein väkisin maakunnan väestöä yhdistäviä joukkomentaalisia tekijöitä. Käsitys yhden kulttuurin suomalaisuudesta sai voimakkaamman jalansijan 1900-luvun alun Suomessa, kun kansaa pyrittiin tietoisesti yhtenäistämään.³⁸² Vaikka karjalaisuuden eksotisoinnin tavoitteena ei ollut aiheuttaa ennakkoluuloja karjalaisia kohtaan, korosti se kulttuurien välisiä eroja. Lisäksi pyrkimys yhden kulttuurin Suomeen oli sotia edeltävinä vuosikymmeninä voinut nostattaa negatiivista mielialaa kulttuurisia eroja kohtaan. Tulkitseen Hallstén-Kallian tavoitteena olleen lähetyksessä nimenomaan korostaa eripuraisuuden juurtunutta luonnetta, jotta se voitaisiin tunnistaa ja korvata yhtenäisyydellä.

Siirtoväkeen kuului suuri joukko muitakin kuin karjalaisia, mutta suurimmat ennakkoluulot vaikuttavat kohdistuneen karjalaiseen siirtoväkeen. Heli Kanasen mukaan 1900-luvun alun kuvaukset karjalaisista avoimina ja seurallisina, mutta epäluotettavina ja vailla kestävyyttä vaikuttivat edelleen sodan jälkeisessä

³⁷⁸ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 15.4.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁷⁹ Vilkuna 2005, 235

³⁸⁰ Nygård 1978, 21–23

³⁸¹ Pöysä 2014, 273

³⁸² Tervonen 2014, 137–139, 141–143; Vilkuna 2014, 39–40

Suomessa.³⁸³ Tätä kuvaa Maan Turvan tarve korostaa, kuinka karjalaiset olivat mitä isänmaallisimpia suomalaisia ja mitä lähemmäksi rajaa mentiin, sitä venäläisvastaisemmiksi kansalaiset kävivät. Rajakarjalaisten vuosisatainen taisto ”idän vainolaista” vastaan esitettiin todisteena heidän suomalaisuudestaan.³⁸⁴ Raja-Karjalan venäläisvastaisuudelle oli olemassa myös totuuspohjaa, sillä esimerkiksi venäläistämiskausien aikaan näille alueille oli suunniteltu muuta maata voimakkaampia venäläistämistoimia, jonka seurauksena Viipurista oli muodostunut oikeustaistelun keskus. Lisäksi Viipurin läänin väestön isänmaallisuutta kuvaa se, että suojeluskunta- ja lottatoiminta oli siellä muuta maata aktiivisempaa.³⁸⁵ Karjalaisen siirtoväen suomalaisuuden, isänmaallisuuden ja venäläisvastaisuuden todistelu meni usein liiallisuuksiin. Se oli seurausta pakottavasta tarpeesta katkaista karjalaisen kulttuurin kaikki siteet itään päin. Järjestö piti samalla yllä venäläisvihaan taipuvaista viholliskuvaa eikä sen haluttu heijastuvan karjalaiseen siirtoväkeen. Sen vuoksi karjalaisen siirtoväen suomalaisuuden yltiökorostaminen näkyi Maan Turvan ohjelmissa.

Toisaalta Maan Turvassa katsottiin siirtoväen rinnastaminen venäläisiin todelliseksi ongelmaksi, sillä he nostivat sen loukkaavuuden erikseen esille, vaikka yleensä ongelmista vaiettiin.³⁸⁶ Toisaalta järjestön omassa organisaatiossa näkyi ennakko-oletuksia, sillä esimerkiksi eräessä tarkkailuraportissa todettiin erikseen, että vastoin odotuksia monet raja-karjalaiset eivät osanneet sanaakaan venäjää.³⁸⁷ Aiemmassa tutkimuksessa on annettu erilaisia painoarvoja sille, oliko siirtoväen ryssittely enemmän seurausta kulttuurieroista vai tarpeesta tinkiä elämän resursseista vieraiden tähden.³⁸⁸ Yhteentörmäyksiä ei voi laittaa ainoastaan juurtuneiden ennakkoluuloisten käsitysten varaan, sillä ennen sotia karjalaisten murre- ja kulttuurierot oli nähty pikemminkin myönteisenä omaleimaisuutena.³⁸⁹ Rajakarjalainen kulttuuri oli saanut vaikutteita niin idästä kuin lännestä eikä

³⁸³ Kananen 2010, 194–195

³⁸⁴ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 19.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁸⁵ Koskivirta 2019, 183–184; Turtola 2010, 173

³⁸⁶ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 19.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁸⁷ KA, PM. Tarkkailuraportti n:o 47. P-3132/41

³⁸⁸ Tepora 2015, 217. Vrt. Kananen 2010, 46–47

³⁸⁹ Raninen-Siiskonen 1999, 149. Raninen-Siiskonen korostaa, että monet ongelmat johtuivat siitä, että karjalaiset kuviteltiin ja oletettiin 1900-luvun kuvaustensa tyylisiksi. Kuvaukset olivat omiaan ruokkimaan ennakkoluuloja, sillä ne olivat stereotyyppisiä ja lokeroivia.

suhteellisen pienen väestöosan ortodoksisuus tai karjalankielisyys ollut ainut eroava kulttuuritekijä. Erilaisten kulttuuripiirteiden takia erityisesti karjalainen siirtoväki koki kulttuurišokkivaiheen sekä äkillisen evakuoinnin että tulevaisuuden epävarmuuden seurauksena.³⁹⁰ Erilaisista murteista seurasi kommunikaatiovaikeuksia, erilaiset tavat sekä ahtaat tilat aiheuttivat hiertymää ja isäntäväen oli vaikea ymmärtää, miksi karjalaisten oli ylipäättään täytynyt lähteä kodeistaan.³⁹¹ Vieraiden ihmisten kanssa ahtaasti asuminen aiheuttaa pitkittyessään lähes väistämättä jonkinlaisia konflikteja. Pelkästään omasta elämänlaadusta tinkiminen, alistuminen majoittajan tapoihin ja omat erilaiset tavat aiheuttivat välien kiristymistä.³⁹² Mitä todennäköisimmin negatiivinen suhtautuminen karjalaisiin kumpusi ennen kaikkea niukkuudesta.

Maan Turvan lähetyksissä korostettiin kaupunkilaisten ja maalaisten sekä itäsuomalaisten ja länsisuomalaisten eroja. Lisäksi arveltiin, etteivät helsinkiläiset olleet ymmärtäneet maaseudun elämää ja töitä.³⁹³ Tämä viittaa siihen, että järjestön tietoon ei tullut pelkästään yhteentörmäyksiä paikallisen väestön ja karjalaisen siirtoväen kesken vaan myös kaupunkiväestön saapuminen maaseudulle oli aiheuttanut haasteita.³⁹⁴ Kulttuurierot saattoivat olla myös kaupungin ja maaseudun välisiä. Toisaalta vapaaehtoisesti siirtyneet kaupunkilaiset eivät olleet oikeutettuja samoihin etuuksiin kuin pakkosiirretty siirtoväki, joten heidän taloudellinen tilanteensa saattoi olla huonompi.³⁹⁵ Saattoi esimerkiksi olla niin, että kotoa oli lähdetty nopeasti, minkä takia mukaan ei ollut tullut tarvittavaa vaatetusta. Perheet yrittivät hankkia varustetäydennyksiä väliaikaisista sijoituspaikoistaan, mutta samaan aikaan perheiden taloudelliset resurssit olivat vähäiset.³⁹⁶ Materiaalinen puute koetteli isäntäväen vieraanvaraisuutta ja aiheutti hankausta ihmisten välillä. Kulttuuriset yhteentörmäykset selitettiin parhain päin

³⁹⁰ Pyöli 2013, 159–162

³⁹¹ Raninen-Siiskonen 1999, 154–155, 159

³⁹² Malinen 2014, 139–141; ks. Palomäki 2011, 112

³⁹³ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 24.11.1939

³⁹⁴ Pakkosiirrettyä siirtoväkeä oli yhteensä 420 000, joista vain noin 230 000 oli maataloussiirtoväkeä. Hietanen 1989, 240; Yleensä pakkosiirrettyjen ihmisten tapauksessa puhuttiin enemmän heimoon ja alueeseen liittyvistä kulttuurieroista. Sen sijaan esimerkiksi Helsingistä vapaaehtoisesti siirtyneiden kohdalla korostui enemmän se, ettei kaupunkilaiset olleet välttämättä tottuneet maaseudun elintapoihin.

³⁹⁵ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 15.12.1939 (lukijaa ei ilmoitettu)

³⁹⁶ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 2.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

kuvailemalla niitä uuden oppimiseksi. Toisaalta tämän tarkoituksena oli mitä ilmeisimmin saada yleisö suhtautumaan erilaisiin tapoihin ja mentaliteetteihin suopeammin.³⁹⁷

Oppimisen ajateltiin olevan molemminpuolista. Yhtäältä siirtoväen piti sopeutua vaikeaan tilanteeseen, mutta toisaalta isäntäväen piti avata kotinsa avoimin mielin "vierastapaisille ihmisille". Oppimatkapuheelle oli tyypillistä se, että lähetyksissä yritettiin löytää vallitsevan tilanteen positiiviset seikat, kuten seuraavasta lainauksesta käy ilmi. "*Siitä synkstä taustasta huolimatta, jonka sota on luonut tälle yhteiselle elämällemme, voimme varmasti siitä myöskin paljon oppia ja voimme muodostaa siitä ponnauslautan, jolta kansamme valistunut, voimakas yhteistunto ponnistaa uuteen elämään.*"³⁹⁸ Lapsista ja nuorista puhuttaessa oppimatkaan kytkeytyi ajatus koulun ulkopuolisesta oppimisesta, sillä talvisodan vuoksi kouluvuosi meni käytännössä hukkaan. Taistelutalven tärkein opetus oli kokemus kotimaan yhteisestä puolustamisesta, minkä takia oli tärkeää, että jokainen pääsi osallistumaan puolustamiseen pystymällänsä panoksella. Hallstén-Kallian mielestä se, mikä opetuksena menetettiin, voitettiin kokonaisuudessa nuorison kehityksessä.³⁹⁹ Maanpuolustushenkisyys nähtiin kaikista tärkeimmäksi opiksi, mitä nuori voi saada.

5.1.2. Oppimatka loi kansan yhtenäisyyden

Moskovan rauhan solmimisen jälkeen alkoi näkyä merkkejä paluusta siviiliyhteiskunnan arkeen. Suurin muutos oli se, ettei viholliskuva ollut niin vahvasti mukana jokaisella elämän osa-alueella. Kehitys huolestutti Maan Turvan johtajia, jotka pelkäsivät, että sodassa rakentunut yhtenäisyyden tunne lähtisi murentumaan.⁴⁰⁰ Huoli kansan jakautumisesta näkyi sensuuritoiminnassa, joka kielsi kaikki yksimielisyyden hajaantumista kertovat kirjoitukset.⁴⁰¹ Aktiivisen sodan aikana kansaa oli yhdistänyt yhteinen vihollinen, jonka avulla oli oikeutettu sodan aiheuttamat velvoitteet, suru ja kärsimys.⁴⁰² Yhteisen vihollisen häviäminen

³⁹⁷ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

³⁹⁸ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle (Martta Salmela-Järvinen)

³⁹⁹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 11.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁴⁰⁰ Tepora 2015, 81

⁴⁰¹ Vilkuna 1962, 16

⁴⁰² Haikari 2006, 276–277

tai ainakin painuminen taka-alalle näkyi tarkkailuraporteissa, joissa ilmoitettiin yhä useammin siirtoväen haukkumisesta sekä muusta epäasiallisesta kohtelusta.⁴⁰³ Valmisteluosasto reagoi näihin havaintoihin tapansa mukaan positiivisen kautta pääasiassa korostaen yhtenäisyyttä sen sijaan, että radio-ohjelmissa olisi käsitelty havaittuja ongelmakohtia.

Yhtenäisyyden korostamiseksi oppimatka esitettiin Maan Turvan valmisteluosastolla sodan onnistumisena: esimerkiksi eri "heimoa" oleva siirtoväki lähti vaeltamaan kodeistaan kohti tuntematonta. Nämä perheet otettiin vastaan jo valmiiksi ahtaissa kodeissa ja Suomen kansalle tarjoutui mahdollisuus löytää toisensa ja siten myös itsensä paremmin. Armi Hallstén-Kallia myönsi, että yhteiselo siirtoväen ja kotiväen välillä oli toisaalla vaikeampaa. Lopuksi hän esitti *"Mutta ehkäpä sentään olemme enemmän hyöää saaneet toisiltamme kuin kipeitä muistoja"*.⁴⁰⁴ Talvisodan jälkeisen jälleenrakennuksen myötä ihmisten oli kyettävä käsittelemään sodan aiheuttamia traumoja ja menetyksiä sekä koti-ikävää.⁴⁰⁵ Oppimatkatarinassa näkyi Hallstén-Kallian tapauksessa uupumusta ja epävarmuutta. Vaikutti siltä, että katse alkoi kääntyä taaksepäin ja kipeät muistotkin tunnustettiin. Oli aika arvioida oppimatkan lopputulosta.

Maan Turvan propagandan perusteella voi päätellä, että järjestön henkilökunta kannatti heimoaatteen esillä pitämistä ainakin siinä määrin, ettei kulttuurieroja lähdetty kiistämään vaan niitä pikemminkin vaalittiin. Radiolähetyksien tyypillistä musiikkia olivat maakuntalaulut, jotka korostavat maakuntien tyypillisiä piirteitä ja siten eri maakuntien eroja. Mielenkiintoista on se, että lähetyksessä ei soinut ainoastaan itärajan maakuntien laulut vaan myös esimerkiksi Hämmäläisten laulua ja Uusimaalaisten laulua soitettiin useamman kerran.⁴⁰⁶ Maakuntalaulujen esittämisellä pyrittiin todennäköisesti integroimaan siirtoväkeä paikallisväestöön, sillä heitä oli sijoitettu juuri näille alueille.⁴⁰⁷ Joka tapauksessa maakuntalaulujen esittäminen tukee päätelmää siitä, ettei maakuntaeroja peitelty vaan niiden katsottiin opettavan toinen toisiaan.

⁴⁰³ Esim. KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 148. P-3132/41; n:o 152; n:o 153

⁴⁰⁴ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 18.3.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁴⁰⁵ Haikari 2006, 269

⁴⁰⁶ Elka, Ohjelmakuvaus, MT:n radiolähetys siirtoväelle 4.3.1940; 13.3.1940; 10.4.1940. Maakuntalaulujen lisäksi esiintyi "hämäläisiä lauluja" 8.3.1940;

⁴⁰⁷ Ks. Hietanen 1982, 192–193, 183; Waris 1952, 49–51.

Maaliskuun lopussa Kirjelaatikossa aloitettiin mielialan nostattaminen tulevalle kotiinpaluulla. Tämä koski erityisesti kaupunkilaisia, joiden palaaminen oli yleensä mahdollista, vaikka kotitaloja oli tuhoutunut pommituksissa. Kotiinpalaajilla katsottiin olevan vastuu ammentaa rohkeaa mielialaa ympärilleen omasta tilaisuudestaan päästä kotiin.⁴⁰⁸ Maan Turvan haasteena oli tasapainoilu erilaisten yleisöjen kesken. Kotiinpaluu olisi ollut helppo aihe nostattaa vapaaehtoisesti siirtyneen kaupunkilaisväestön mieliä, mutta samalla tuli käsitellä satojen tuhansien kotiensa menettäneiden tunteita. Se johti lopputulokseen, jossa kotiinsa palaavia kannustettiin levittämään reipasta mieltä kanssaihminen keskuudessa. Tarkkailuraporteista kävi sen sijaan ilmi, että luovutettujen alueiden siirtoväen keskuudessa monet kokivat rauhan voimaantumisen jopa suurempana järkytyksenä kuin sodan alta kodeista pois siirtymisen.⁴⁰⁹ Tämän voi tulkita johtuneen siitä, että monilla oli aina rauhaan asti säilynyt optimismi takaisin kotiin pääsystä, mikä osoittautui mahdottomaksi alueluovutuksien myötä. Hieman myöhemmin asiamiehet raportoivat, että suurin osa siirtoväestä on tyytyväinen rauhaan, sillä pystyy sen turvin aloittamaan uuden elämän rakentamisen.⁴¹⁰

Kotinsa menettäneiden tapauksessa radiossa jatkettiin oppimatkan positiivisten puolien esille nostamista. ”*Karjalaiset ovat tulleet luoksemme suuret lahjat mukanaan. Ne ovat kyllä näkymättömiä lahjoja.*” Oppimatka jatkui sodan loppumisen jälkeen siinä, että karjalaiset saapuivat uusille asuinsijoilleen, jossa alkoi uuden oppiminen. Maan Turvan propagandassa korostettiin sitä, miten paljon isäntäväellä on opittavaa karjalaisten mentaliteetista. Kuulijoita muistutettiin siitä, kuinka työteliäitä karjalaiset ovat, ja kuinka he ovat raataneet elantonsa eteen, jonka nyt ovat menettäneet. Lopuksi pohdittiin oppimisen ja sivistyksen merkitystä kansakunnan perustana.⁴¹¹ Yhtenäisyyden korostaminen ja karjalaisten erinomaisuuden tiedottaminen jatkuivat edelleen sodan loputtua, kun edessä oli siirtoväen tulevaisuuteen liittyvät kysymykset. Ajatus onnistuneesta yhteisasumisesta ja sen aiheuttamasta yhtenäisyyden vahvistumisesta ei näytä juurtuneen siirtoväen parissa. Siirtoväki nosti muistelmissaan esille

⁴⁰⁸ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 29.3.1940 (Hilja Lahti)

⁴⁰⁹ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 145. P-3132/41

⁴¹⁰ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 150. P-3132/41

⁴¹¹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 15.4.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

ensikohtaamisen majoittajien kanssa, mutta vaikenen sen jälkeisestä yhteisasumisesta ja jätti loppuratkaisun avoimeksi.⁴¹² Siirtoväen muistelmat eivät osoita, että Maan Turva olisi onnistunut narratiivinsa juurruttamisessa.⁴¹³

Paikoin Maan Turva oli huolestunut siirtoväen ja paikallisten nuorten välisistä suhteista. Lapatossu nosti pakinassaan esille siirtoväen ja heidän isäntiensä väliset erot erityisesti ruotsinkielisellä alueella. Hän selitti, että tällöin usein toimivina yleiskielinä ovat ”sormikieli ja silmäpeli”, joilla on välillä tultu niin hyvin toimeen, että nuoremman väen keskuudessa nähtiin kihlauksia. Lapatossu varoitti kuulijoita kihlauksista, sillä uudet sijoituspaikat hämmöttivät ja kenenkään ei pitäisi luvata sellaista, mitä ei voisi pitää.⁴¹⁴ Osa siirtoväestä alkoi liikkua uusille alueille jo maaliskuun lopussa ja erityisesti maalaisväestöä odotti siirtyminen uusille seuduille. Suurin osa siirtoväestä olisi halunnut jäädä Etelä-Suomen valmiiksi raivatuille pelloille, mutta tiloja lohkottiin myös valtion ja kuntien maista ja muodostettiin niin sanottuja kylmiä tiloja.⁴¹⁵

Lapatossu viittasi puheellaan todennäköisesti tasoitussiirtoihin, mutta siinä näkyi myös viitteitä siirtoväen ja ruotsinkielisen väestön suhteista. Ilkka Seppinen nostaa artikkelissaan esille, että ryhmien välisiä suhteita hiersi erityisesti se, että ruotsinkielisissä kunnissa pelättiin suomenkielisten sijoittamisen uhkaavan kielellisiä valtasuhteita.⁴¹⁶ Yhtäältä puheella reagoitiin todennäköisesti siihen, ettei vastakkaista sukupuolta olevien nuorten välit pääsisi liian läheisiksi ilman asianmukaisia sitoumuksia. Toisaalta taustalla näkyy ajatus siitä, ettei siirtoväen ja ruotsinkielisen nuoren liitto voisi pidemmän päälle menestyä, sillä heidän välillään on liian suuri kulttuuriero.

Talvisodan edetessä tarkkailuraporteissa nousi huomio, jonka mukaan Ruotsiin kohdistunut pettymys purkautui tietyillä alueilla myös suomenruotsalaiseen väestöön.⁴¹⁷ Tämä ruokki jo aiempia Maan Turvan piirissä olleita ennakkoluuloja, sillä usein Maan Turvan tarkkailuraporteissa esiintyi huomioita siitä, että ruotsinkieliset joukko-osastot olivat alttiita huhujen

⁴¹² Raninen-Siiskonen 1999, 158

⁴¹³ Vrt. Vihonen 2010, 109

⁴¹⁴ Elka, Lapatossun pakinat 3.5.1940

⁴¹⁵ Seppinen 2002, 884–885

⁴¹⁶ Seppinen 2002, 885

⁴¹⁷ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 135. P-3132/41

levittämiselle. Rauhan tultua voimaan jotkut syyttivät ruotsinkielisiä joukko-osastoja pelkuruudesta ja olivat valmiit vierittämään syyn ankarasta rauhasta heidän niskaansa.⁴¹⁸ Tarkkailijoiden raportointiin vaikutti todennäköisesti kielitaistelu, jossa AKS oli ollut mukana sotaa edeltävinä vuosikymmeninä.⁴¹⁹ Lisäksi Maan Turvan asiamiesten raporteissa kerrottiin karjalaisiin nihkeästi suhtautuneesta ruotsinkielisestä väestöstä. Eräässä tapauksessa kerrotaan miehen sanoneen linja-autossa ”*Se oli oikein noille aitosuomalaisille karjalaisille, jotka ovat aina suhtautuneet ruotsalaisiin vihamielisesti.*”⁴²⁰ Yhtenäisyyden korostamisesta huolimatta, myös Maan Turvan puheessa näkyi ennakkoluuloja ja kansan jaottelua eri ryhmiin.

Maan Turvan toiminnassa sodan loputtua näkyi reagoiminen eräänlaiseen epävarmuuteen, jota on myöhemmin tutkimuksissa kuvattu käsitteellä rauhankriisi. Sodan aiheuttamat ongelmat saavuttavat pahimman pisteensä vasta sodan päättymisen jälkeen.⁴²¹ Maan Turva yritti vakauttaa rauhankriisin aiheuttamaa huojuntaa epätoivoisella todistelulla siitä, miten sota oli luonut kansan keskuuteen ennennäkemättömän yhtenäisyyden.

5.2. Viholliskuvasta nousevat narratiivit

Maan Turvan propagandan kolme ensimmäistä narratiivia vahvistivat suomalaisuuden ihanteita, mutta niille tarvittiin myös vastakohta, joka oli luonnollisesti sodan toinen osapuoli. Viholliskuva ei saanut kuitenkaan olla sellainen, että se olisi sulkenut omia kansalaisia oikean ja hyvän ulkopuolelle. Maan Turvan narratiiviin vihollisesta sisältyi kaksi osaa. Ensimmäinen nosti esille vihollisen pahuuden hyödyntäen kuvaa ikiaikaisesta perivihollisesta ja toinen osa rajasi poliittiseen vasemmistoon kuuluvat kansalaiset viholliskuvan ulkopuolelle ja satoi heitä osaksi yhtenäistä suomalaisuutta.

⁴¹⁸ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 141. P-3132/41; n:o 145

⁴¹⁹ Soikkanen 2002a, 50–54; Ks. Tepora 2019, 19.

⁴²⁰ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 144. P-3132/41

⁴²¹ Karonen 2006, 19–20

5.2.1. Pahat ja valehtelevat kommunistit

Propagandan tärkeimpiin menetelmiin kuuluu erilaisten polarisointien hyödyntäminen. Oikea ja väärä sekä hyvä ja paha toimivat vain silloin, kun niille voidaan osoittaa vastakohta. Heikki Luostarinen toteaa, että viholliskuvassa ei ole loppujen lopuksi kyse vihollisesta vaan sen viholliskuvan luojasta.⁴²² Viholliskuvien syntymistä ja ylläpitoa on selitetty sillä, että ihmisellä on tarve heijastaa oma pahuus ulkoiseen ryhmään, kuten viholliseen. Sen vuoksi viholliskuvan tarve nousee erityisesti silloin, kun yhteiskunnan on oikeutettava väkivalta muita ihmisiä kohtaan.⁴²³

Harold Lasswellin mukaan propagandalle on tyypillistä esittää vihollinen liioittelevan epäinhimillisenä ja aggressiivisena, sillä yleisölle ei saa jäädä epäselväksi, että käyty sota on vain puolustautumista ulkopuolista aggressiota kohtaan.⁴²⁴ Paikoin Maan Turvan äärimmäinenkin viholliskuva selittyy osin sillä, että vihollista käsiteltiin erityisesti Lapatossun pakinoissa, jolloin tekstin tyyli ja rooli vastapropagandana lisäsi liioittelua ja kärkevää ulosantia.⁴²⁵ Viholliskuvaa ei kuitenkaan luotu tyhjästä vaan siinä hyödynnettiin kansalaisten aikaisempia käsityksiä ja paikoin jo olemassa olevaa ”ryssävihaa”. Kuten alaluvussa 4.1. todettiin, käsitys perivihollisesta kuului kansalliseen tarinaan ja sen juuret ulottuivat vuosisatojen taakse. Tepora huomauttaa teoksessaan, että talvisodan alla viholliskuvan luominen oli tärkeä osa me-hengen nostatusta, jota Suomessa oli tehty jossakin määrin koko itsenäisyyden ajan. Viholliskuvan vahvistaminen näkyi muun muassa AKS:n organisoimissa Rajan Turvan linnoitustöissä Kannaksella kesällä 1939. Sodan edetessä vihollisen haukkuminen muuttui lehdistössä luonteeltaan poliittisesti alentavasta etnisesti alentavaksi.⁴²⁶

Viholliskuva perustui 1920- ja 1930-lukujen aikana vakiintuneisiin käsityksiin, joissa Neuvostoliitto edusti jokaiselle elämänalueelle ulottuvaa uhkaa. Neuvostoliitto oli ollut sotaa edeltävinä vuosikymmeninä yhteiskunnan

⁴²² Luostarinen 1986, 27

⁴²³ Väyrynen 2006, 34

⁴²⁴ Lasswell 1971, 47

⁴²⁵ Elka, Lapatossun pakinat 26.1.1940. Esimerkiksi kyseisessä lähetyksessä todettiin, että venäläiset politrakit kasvatetaan valheensiemenistä ja kypsyyden tietää siitä, kun se ”haisee ryssälle”. Vrt. Vihavainen 1996, 150

⁴²⁶ Tepora 2015, 28, 144; Wunsch 2004, 334–343; Ahto 1989, 185–186

läpileikkaava uhkakuva, joka liitettiin puheisiin työväestön ammatillisesta järjestäytymisestä, uskonnosta sekä kommunismista. Eroa Neuvostoliiton ja kommunismin välille ei tehty merkittävämmän työväenliikkeen eikä oikeiston puolesta. Joskus mukaan sekoittui myös Venäjä ja venäläisyys.⁴²⁷ Ryssävihalle oli tyypillistä se, että siinä sekoitettiin etnisyyteen ja poliittiseen ideologiaan liittyviä tekijöitä välillä sekavasti. Tämä näkyi Maan Turvan radio-ohjelmissa, joissa puhuttiin sekaisin Neuvostoliitosta, Venäjästä, kommunismista ja sosialismista.

Kari Immonen toteaa tutkimuksessaan, että heimokirjallisuudesta oli usein vaikeaa arvioida, onko argumentin pääpaino heimoaatteessa vai kommunismin vastaisuudessa.⁴²⁸ Vihollinen oli viholliskuvassa niin kokonaisvaltaisesti totaalinen toinen ettei vihan kohteen erotteluun käytetty huomiota. Maan Turvan propaganda käytti hyödykseen viholliskuvaa rakentaessaan olemassa olevia ennakkoluuloja ja venäläisvihaa. Olavi Huhtala katsoi sodan raastavan ihmisiä ja selitti lukijoille, että siksi karkea kielenkäyttö on sallittua ja tehokkaampaa kuin sievistellyt lauseet.⁴²⁹

Neuvostoliitto lähetti talvisodan aikana suomenkielistä radiopropagandaa, jota Suomessa torjuttiin vastapropagandalla sekä muilla propagandan paljastavilla käytännöillä.⁴³⁰ Neuvostoliiton harjoittamaa radiopropagandaa kuunneltiin Suomessa paljon, vaikka se oli sisällöltään yksitoikkoista ja huonosti toteutettua. Ennen kaikkea Neuvostoliiton lähettämä ohjelma oli yleinen keskustelunaihe ja vihollisen propagandaäni Moskovan Tiltu eräänlainen talvisodan julkkis. Neuvostopropagandan sisältö oli tyypillinen irvailun aihe maan sanomalehdissä, joissa se kumottiin ja asetettiin naurunalaiseksi.⁴³¹ Vaikka suhtautuminen vihollisen propagandaan oli pääasiallisesti huvittunutta, katsottiin sen tehokas torjunta tärkeäksi. Vihollispropagandan pelättiin istuttavan ihmisten mieliin ”muistijälkiä”, jotka voivat mielialojen laskiessa osoittautua haitallisiksi.⁴³² Maan Turvassa vastapropaganda kuului pääosin ”valheentorjuntapäällikkö Lapatossulle”.⁴³³

⁴²⁷ Immonen 1987, 107–108, 117

⁴²⁸ Immonen 1987, 349

⁴²⁹ Huhtala 1937, 18

⁴³⁰ Vihavainen 1996, 145. Esim. Talvisodan aikana radiossa pyrittiin säilyttämään yleisölle tutut radioäänit, jotka ilmoittivat nimensä aina lähetyksen alussa, jotta yleisön olisi helpompaa hahmottaa suomalainen radio-ohjelma Neuvostoliiton propagandasta.

⁴³¹ Ahto 1990, 127–130; Tepora 2015, 141; Ks. myös Tepora 2019, 32

⁴³² KA, PM, MT:n valmisteluosasto, valistusaineistoa joukko-osastoille. P-3132/41.

⁴³³ Ks. liite 2. Liitteestä huomaa, kuinka Lapatossun esiintymiset vähenivät sotatoimien päättyttyä.

Tehtävä hoitui häneltä luonnostaan, sillä Lapatossu kertoi tammikuun lopussa, että hänen tehtävänsä propagandan torjuna on vallon helppo, sillä venäläiset ovat hoitaneet propagandansakin huonosti. Hän kertoi, että siitä löytyy niin paljon ristiriitoja, että ne on vain tuotava kuulijoille tiedoksi.⁴³⁴ Tammikuun lopussa Lapatossu valisti kuulijoita siitä, miten helposti vihollisen valheet on paljastettavissa. Moskovan radio oli tiedottanut siitä, miten valloitetuun kylään oli avattu koulu täydessä toiminnassa. Tähän Lapatossu tiesi kertoa, ettei kylässä ollut yhtään asukasta.⁴³⁵ Vastapropaganda oli selkeimmin luonteeltaan edellisten esimerkkien kaltaista eli siinä osoitettiin pätemättömäksi se, mitä Neuvostopropagandassa oli esitetty. Tästä syystä erityisesti Lapatossun pakinoissa viholliskuvassa korostettiin vihollisen valheellisuutta.

Siirtoväen oli raportoitu olevan altista kuuntelemaan Moskovan uutisia yökaudet niin, että isäntäväen elämä häiriintyi.⁴³⁶ Lapatossukin otti kantaa samanlaiseen havaintoon eräässä lähetyksessä, jossa hän kertoi kuulleensa vastaavasta tapauksesta. Lapatossu kehotti siirtoväkeä nukkumaan, sillä he (todennäköisesti Lapatossu ja Vinski) kyllä valvoisivat kansalaisten puolesta.⁴³⁷ Raportointi viittaa siihen, että radio oli erityisesti siirtoväelle tärkeä tapa pysyä ajan tasalla ja hakea tietoa epävarmaan tilanteeseen kaikista mahdollisista lähteistä. Eräässä tarkkailuraportissa ehdotettiin, että iltauutiset siirrettäisiin aikaisemmaksi sen takia, ettei siirtoväki jäisi niiden yhteydessä kuuntelemaan samoihin aikoihin tulevia Moskovan uutisia.⁴³⁸ Neuvostopropaganda käsitteli jonkin verran valloitetun alueen tapahtumia, mitkä kiinnostivat jo alueellisuuden takia siirtoväkeä.⁴³⁹ Vaikka Neuvostoliiton harjoittama vaikuttaminen oli monin paikoin epäonnistunut, reagoitiin siihen Maan Turvan vastapropagandalla. Lapatossun tarkoituksena oli lähetyksissä osoittaa kuulijoille, kuinka räikeän valheellista

⁴³⁴ Elka, Lapatossun pakinat 30.1.1940

⁴³⁵ Elka, Lapatossun pakinat 30.1.1940

⁴³⁶ Vihavainen 1996, 148. Vrt. Tepora 2019, 18

⁴³⁷ Elka, Lapatossun pakinat 13.12.1939. Aku Korhonen eli Lapatossu ei tuonut pakinassaan esille, että siirtoväen kuuntelun kohteena olisi ollut Moskovasta lähetetty ohjelma. Vihavainen viittaa (huom. edellinen viite) päivää ennen pakinan lähetystä päivättyyn MT:n mielialaraporttiin, joten kyseessä lienee sama tapaus.

⁴³⁸ KA, PM, Tarkkailuraportti. 15.12.1939. P-3132/41

⁴³⁹ Jahvetti 1942, 17. Siirtoväki oli yksi Neuvostopropagandan kohderyhmistä ja sen avulla yritettiin saada siirtoväki kaipaamaan entistä kotiseutuaan.

vihollisen propaganda oli, jotta he eivät olisi uskoneet sitä.⁴⁴⁰ Vihollisen valheellisuutta toistettiin oikeastaan kaikissa niissä pakinoissa, joissa Lapatossu esiintyi Valheentorjuntapäällikön tittelillä.

Huumori oli propagandan työvälineenä ainoastaan kotimaahan suuntautuvassa vaikuttamistyössä.⁴⁴¹ Lapatossu hyödynsi pakinoissaan tehokkaasti huumoria rajuistakin asioista puhuttaessa. Tyypillistä oli, että ensin vihollisen propagandan esittämän väitteen valheellisuus avattiin kuulijoille, jonka jälkeen se esitettiin vielä naurettavaksi huumorin keinoin. Eräässä tapauksessa Neuvostoliiton radio oli kertonut siitä, miten Seiskarin ja Suursaaren valloituksen yhteydessä Neuvostosotilaat olivat löytäneet kymmenittäin suomalaisten sotilaiden raa'asti tappamia kissojen ja koirien ruumiita. Lapatossu nosti esille, että ehkä kuolinsyynä oli se, että Neuvostoliitto on pommittanut pieniä saaria viikon ajan kymmenen sotalaivan ja 50 lentokoneen voimin. Huumori tuli peliin jutun loppuosassa, jossa Lapatossu totesi, että ovathan kissat toki niin sitkeähenkisiä, että ei tiedä pystyykö niihin tavallinen miinapommikaan.⁴⁴²

Valheellisuus ja epäluotettavuus olivat hallitsevassa osassa Maan Turvan viholliskuvassa, mutta tämän sanoman ohella käytettiin myös muita vihollista määrittäviä teemoja. Heikki Luostarinen katsoo, että propagandalle on tyypillistä esittää vihollinen esimerkiksi tautina, luonnononnettomuutena tai etnisesti vieraana. Vihollista voidaan puhutella ivallisoin tai leikillisin ilmauksin tai korostaa vastapuolen rikollisuutta tai barbaarisuutta.⁴⁴³ Maan Turvan propagandassa näistä teemoista pääsi esille erityisesti barbaarisuuteen ja julmuuteen viittaavat kuvaukset sekä vihollista ivaavat nimitykset ja rinnastukset. Sen sijaan eläimiin tai tauteihin rinnastamista propagandassa ei juuri nähty.⁴⁴⁴ Maan Turvan tarkkailuraporteista käy ilmi, että samat barbaariset luonnehdinnat soveltuivat kuvaamaan myös suomalaisia kommunisteja. Raportin lainauksessa kommunistiksi mielletyn naisen poika kertoo *”Vähän aikaa meidän äitikin ollut kuin ihminen, mutta kun se V:n perhe*

⁴⁴⁰ Ks. Jahvetti 1942, 80, 103, 112. Teoksessa on esimerkkejä vihollispropagandan sisältämistä tarinoista.

⁴⁴¹ Pilke 2015b, 81

⁴⁴² Elka, Lapatossun pakinat 12.12.1939

⁴⁴³ Luostarinen 1986, 439–445

⁴⁴⁴ Poikkeuksena esim. Elka, MT:n radiolähetykset siirtoväelle 18.12.1939 (Hallstén-Kallia). Lähetyksessä Hallstén-Kallia kuvaa bolševismin leviämistä rutoksi.

evakuoi itsensä meille, niin äiti on taas ihlan kuin peto." [sic]⁴⁴⁵ Mielenkiintoista, että vastaavaa esimerkkiä ei löytynyt Maan Turvan radiolähetyksissä, vaikka yleensä juuri tarkkailuraportit viljelivät esimerkkejä melko vähän.

Talvisodan aikana status säilyi yhtenä "pahuutta" määrittävänä tekijänä, sillä esimerkiksi sotavangeiksi otettuja rivisotilaita kohtaan esitettiin toveruutta ja sääliä.⁴⁴⁶ Se näkyi Maan Turvan propagandassa, jossa esitettiin ennen kaikkea poliittisen johdon olevan paha, sillä se kohteli huonosti myös omia sotilaitaan. Tammikuun lopulla Lapatossu kertoi, kuinka neuvostoarmeija parhaillaan palelluttaa sotilaitaan 60 asteen pakkasessa Siperiassa, jotta nämä kestäisivät Suomen oloja.⁴⁴⁷ Esimerkki näyttää, kuinka liioittelua käytettiin propagandan tehokeinona. Lisäksi Lapatossun kertoma tarina alleviivasi sitä, kuinka Suomen olosuhteet ovat rankat ja siten haastavat vihollisen joukoille.

Rivisotilaita kuvattiin rintamalle pakotetuiksi pelkureiksi. Eräässä tarinassa kerrottiin, miten vihollisen piti teljetä tankit ulkoapäin, jotta sotilaat eivät olisi karanneet niistä.⁴⁴⁸ Asetelma oli se, että pahat poliitikot ja upseerit olivat pakottaneet vastentahtoiset sotilaat rintamalle. Oleellista tässä asetelmassa ei ollut se, että sillä olisi osoitettu myötätuntoa vihollisen sotilaita kohtaan vaan tarkoitus oli pikemminkin korostaa suomalaisten yhtenäistä puolustustahtoa.⁴⁴⁹ Lapatossu osoitti Neuvostoliiton raukkamaisuuden tulkitsemalla vihollisen propagandaa tarkoitushakuisesti. Vihollispropagandassa arvosteltiin Suomen päätöstä siirtää siviiliväestöä pois kodeistaan. Lapatossu tulkitsi kritiikin nousevan siitä, että Neuvostoliitto olisi halunnut päästä tappamaan aseettomia naisia ja lapsia, koska suomalainen sotilas oli heille liian kova vastus.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 128. P-3132/41

⁴⁴⁶ Pilke 2015b, 75

⁴⁴⁷ Elka, Lapatossun pakinat 30.1.1940

⁴⁴⁸ Elka, Lapatossun pakinat 9.12.1940; Pelkuriksi leimaaminen oli myös Neuvostopropagandan keinovalikoimassa Ks. Jahvetti 1942, 46–47

⁴⁴⁹ Huom. Luostarisen aikaisemmin mainittu teoria siitä, että viholliskuva rakentuu oman puolen vastakohdaksi.

⁴⁵⁰ Elka, Lapatossu pakinat 10.1.1940

5.2.2. Todellisuuden herännyt työväestö

Maan Turvan propaganda heijasteli AKS:n arvomaailmaa, mikä näkyi valkoisena katsontakantana työväestöä kohtaan. Tuomas Teporan mukaan mielialoja tarkkailleet asiamiehet eivät toimineet tyhjiössä, vaan heidän toimiaan ja huomioitaan ohjasivat ennako-oletukset, jotka olivat peräisin pääosin lehdistöstä. Tämä ohjasi asiamiehiä tekemään huomioita, jotka vahvistivat näitä käsityksiä, mikä johti siihen, että raportoidut mielialatiedot perustuivat usein huhupuheisiin.⁴⁵¹ Samalla tavalla on todennäköistä, että Maan Turvan laatimissa tarkkailun ohjeissa heijastui niiden tekijöiden arvomaailma, mikä puolestaan vaikutti siihen, millaisia havaintoja asiamiehet kansan parista tekivät.

AKS pyrki sotien välisenä aikana eräänlaiseen yhteiskunnan minimi-integraatioon, jossa kansan kahtiajako pyrittiin korjaamaan kasvatuksella sekä kansallisen itsetietoisuuden vaalimisella. AKS:ssa katsottiin, että kansalaiset heräävät väistämättä bolševismin järjettömyyteen, kun heille annetaan vain tarpeeksi tietoa. Kansallisen itsetietoisuuden vaaliminen piti puolestaan sisällä sen, että ihmisille korostettiin suomalaisuuden ominaispiirteitä ja eroja muista kansoista.⁴⁵² AKS:n ”ryssäviha” palveli myös sisäpoliittisia tarkoituksia, kun selkeän viholliskuvan oli tarkoitus korostaa suomalaisten yhtenäisyyttä.

Tepora tulkitsee tutkimuksessaan, että vielä talvisodan alussa AKS:n johdossa oli ajateltu, että yhtenäisyyden avain löytyisi isänmaallisesta idealismista, joka oli ollut sotien välisenä aikana erityisesti valkoisen Suomen aatemaailman perustana. Järjestö oli kuitenkin ottanut etäisyyttä äärioikeistoa edustavaan IKL:seen jo 1930-luvun lopussa ja pyrki Maan Turvan avulla neutraalimpaan lähestymistapaan. Marraskuussa 1939 Maan Turvan asiamiehet raportoivat, että ”punainen aines” oli lähes aina puolustuksen kannalla, joten perinteinen jako isänmaallisten ja punaisten välillä ei pätenyt. Tieto oli AKS:n odotusten vastainen eikä siten sopinut järjestön eetokseen ja uhkakuviiin.⁴⁵³ Maailmansotien välisenä aikana Neuvosto-Karjalaan ja

⁴⁵¹ Tepora 2015, 46–47

⁴⁵² Luostarinen 1986, 149–154. Luostarinen nostaa esille AKS:n perustajan ja puheenjohtajan E. E. Kailan kirjoituksen, jossa tämä kuvaa yhtenäisyyden rakentamisen keinoja. ”Olisi... rakennettava sille esi-isiltä peritylle kansan sieluun juurtuneelle itsetietoiselle ja loogiselle tunteelle, joka aivan uskonkappaleen luontoisena on asettanut Suomen ja Venäjän, suomalaisuuden ja venäläisyyden toistensa vastakohtiksi ja ikuisiksi vihollisiksi, kahden erilaisen maailmankatsomuksen edustajiksi. Tämä kansan omaksuma maailmankatsomus tarjoaa mitä lujimman pohjan voimakkaan heränneen kansallistunnon ja järkyttömän puolustustahdon rakentamiseksi.”

⁴⁵³ Tepora 2015, 33–35, 71. Ks. myös Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 342–343

Inkeriin siirtyneitä punaisia vastaan oli käytetty kieltä, jossa heidän kelvottomuuttaan ja epäluotettavuuttaan oli määrittänyt punaisuus ja poliittinen kanta.⁴⁵⁴ Vastakkainasettelu lientyi talvisodan aikana, mutta sen taustalla oli pääasiallisesti maltilliset poliittiset liikkeet. Muun muassa tammikuun kihlauksena tunnetulla sopimuksella oli suuri merkitys yhtenäisyyden rakentamisessa.⁴⁵⁵ Maan Turva loi kuvan heränneistä ihmisistä, jotta sen ei tarvinnut tunnustaa AKS:n olleen väärässä uhkakuviensa kanssa.

Maan Turva tavoitteli yhtenäisyyttä työväestön suuntaan, mutta tämä epäonnistui muun muassa henkilökunnan taustan yksipuolisuuden takia.⁴⁵⁶ Yhtäältä se oli seurausta siitä, että organisaatio oli pistetty pystyyn nopealla aikataululla, jolloin henkilökohtaiset suhteet ohjasivat valintoja, mutta toisaalta on selvää, että näin AKS:n vaikutus järjestössä oli suuri. Tuomas Tepora on nostanut artikkelissaan esille, että työväestön asettuminen yhteisrintamaan oli oikeistolaisille tarkkailijoille niin hämmentävää, että he tulkitsivat sen kääntymykseksi.⁴⁵⁷ Ajatus kääntymyksestä näkyi esimerkiksi siinä, että eräessä tarkkailuraportissa todettiin, että erityisesti ”äsken kääntyneet” olivat hedelmällistä maaperää Neuvostoliiton propagandalle.⁴⁵⁸

Ihmisten havahtumista kuvattiin pienin viestein propagandan lomassa, mikä näkyi erityisesti siinä, että lähes aina valveutumisen oli kokenut työläinen. Tarkoituksena oli edistää yhtenäisyyttä, sillä usein samalla korostettiin, että niin työväestöllä kuin herrallakin oli loppujen lopuksi yhtenevät motiivit, joiden vuoksi rakasta isänmaata puolustettiin.⁴⁵⁹ Kansan yhtenäisyys oli ennen muuta koko propagandan läpileikkaava teema. Armi Hallstén-Kallia kertoi, kuinka eräs Kirjelaatikkoon lähetetty kirje oli saanut hänet itkemään. Kirjeessä työläisäiti kirjoitti ylistäen siitä, kuinka hän ihailee Suomen ehyttä ja yhtenäistä rintamaa, jonka ei koskaan toivoisi repeytyvän. Neuvostoliiton hän haluaisi niin kauaksi Suomen rajoista, että edes sen ”likainen varjo” ei ”rumenna kauniin Suomen

⁴⁵⁴ Immonen 1987, 338

⁴⁵⁵ Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 343; Wuokko 2015, 296–297. Wuokko tulkitsee artikkelissaan, että Työnantajien näkökulmasta tammikuun kihlauksen tarkoituksena oli erityisesti torjua ”vasemmistovaaraa” ja vaimentaa työväestön tyytymättömyyttä.

⁴⁵⁶ Leinonen 2013, 269–271

⁴⁵⁷ Tepora 2019, 17

⁴⁵⁸ KA, PM, Tarkkailuraportti n:o 70. P-3132/41

⁴⁵⁹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 23.12.1939 (Yrjö Vuorjoki)

saloja”.⁴⁶⁰ Maaliskuun alussa kerrottiin puolestaan työväestön edustajasta, joka oli päättänyt kirjoittaa Kirjelaatikkoon, vaikka ei siirtoväkeen kuulunutkaan. Kirjeessä, sen sisältämässä runossa sekä lukijan kommentteissa korostui työväestön isänmaallinen ja Neuvostoliittoa halventava linja.⁴⁶¹ Maan Turvan julistamasta, lähes absoluuttisesta yhtenäisyydestä huolimatta, pelkästään työväestön isänmaallisuutta ja puolustustahtoa tarvitsi propagandassa korostaa. Asetelma oli se, että muu väestö oli ikään kuin syntyjään ja epäilemättä isänmaallista, mutta työväestön asennetta oli todistettava.

Pienten viestien ohella kerrottiin varsinaisia tarinoita havahtumisesta. Tammikuun alussa luettiin kirjoitus, joka oli Maan Turvan mukaan peräisin eräältä ystävältä Parikkalasta. Kirjeen punainen lanka oli siinä, että kansalaiset ovat sodan aikana kokeneet kommunismin pienoiskoossa, sillä ihmisten yhdessä asuminen muistutti kolhoosielämää. Tästä on ollut seurauksena se, että he ovat entistä enemmän ymmärtäneet kodin ja isänmaan arvon.⁴⁶² Lähetyksessä annettiin ymmärtää, että kommunismia ihailleet henkilöt ovat vihdoinkin heränneet siihen, mitä kommunismi todellisuudessa on. Tammikuussa kerrotussa tapauksessa työläisvaimo oli uskonut vihollisen propagandaan ja mennyt pellolle turvaan pommitusten aikaan. Heitä kohti oli pudotettu pommi sekä ammuttu konekiväärillä. Tästä nainen oli selvinnyt rukoilemalla eikä kenellekään tullut pienintäkään naarmua. Täältä heidät myöhemmin evakuoitiin kirkkoon, jossa kaikki kiittivät Herraa.⁴⁶³ Tässäkin tarinassa on nähtävissä asetelma, jossa Neuvostoliitto petti, ja vastaavasti isänmaa ja usko pelastivat tarinan päähenkilön.

Lapatossu kertoi kommunistien kaksinaamaisuudesta sekä ihmisten heräämisestä siihen humorististen tarinoiden keinoin. Eräässä tarinassa kuvattiin, kuinka ”kommunistinmakuinen äijä” puheli linja-autopysäkillä kahdelle naiselle, että hallituksen olisi pitänyt suostua venäläisten vaatimuksiin, niin olisi nyt rauha ja kahvia, mitä juoda. Tarinassa Lapatossu osui paikalle ja alkoi vaatia kommunistia vaihtamaan turkkinsa Lapatossun vaatimattomampaan takkiin. Mies ei tähän suostunut vaan sanoi vaatimuksen olevan kohtuuton. Tähän Lapatossu vastasi

⁴⁶⁰ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 16.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁴⁶¹ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 1.3.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁴⁶² Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 12.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁴⁶³ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 19.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia). Vrt. Tepora 2019, 27.

vertauskuvalla, jossa hän sanoi, että myös kommunistit vaativat Suomelta paljon enemmän kuin itse olivat valmiit antamaan, ja näin yrittivät huijata suomalaisia. Tarinan lopussa naiset olivat ymmärtäneet, kuinka selvä koko juttu on ja olivat yhtä mieltä siitä, ettei Suomen tule luopua turkistaan.⁴⁶⁴ Tarinalla oli kaksi tarkoitusta: Ensiksi oli tarkoitus osoittaa, että hallitus oli toiminut oikein, kun se ei ollut suostunut Neuvostoliiton vaatimuksiin. Luotiin kuvaa, etteivät vaatimukset olisi siihen loppuneet ja että luovutuksille ei olisi saatu vastinetta. Toiseksi osoitettiin, että kommunistilla oli yllään parempaa elintasoja kuvaava turkki, mutta hän ei todellisuudessa ollut siitä valmis muiden hyväksi luopumaan. Näin osoitettiin, että kommunistin aate oli loppujen lopuksi ohuen ohut.

⁴⁶⁴ Elka, Lapatossun pakinat 26.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

6. Maan Turvan propagandan tarkoitus ja keinot

Tulkitsen Maan Turvan propagandalla olleen kaksi selkeää tarkoitusta. Ensiksi, Maan Turva yritti helpottaa siirtoväen arkista elämää ja pitämään heidän mielialansa vakaina. Tätä tarkoitusta palveli erityisesti siirtoväen arkea käsittelevä materiaali sekä narratiivi oppimatkasta. Toinen tarkoitus oli kansallisen yhtenäisyyden lisääminen ja sitä uhkaavien toimien torjuminen. Tätä tarkoitusta palvelivat erityisesti narratiivit myyttisestä suomalaisuudesta, uhrihengestä sekä armottomasta vihollisesta. Nämä kaksi tarkoitusta eivät suinkaan olleet toisistaan erilliset vaan tukivat ja vahvistivat toisiaan. Tässä luvussa avataan, kuinka edellisissä luvuissa käsitellyt teemat palvelivat Maan Turvan tavoitteita ja millaisin propagandan keinoin tavoitteita pyrittiin edistämään.

6.1. Kuulijat houkuteltiin viihteen avulla valistettaviksi

Propagandan eri tarkoituksiin käytettiin toisistaan vaihtelevia keinoja, vaikka ne olivat osittain limittäisiä. Arkea jatkavan propagandan keinoja olivat erityisesti aiheiden valikoiminen, vertailu sekä ulkopuolisten auktoriteettien hyödyntäminen. Sen sijaan tarinallisuus, tiedon alkuperän hämärtäminen, saman asian toistaminen sekä musiikin hyödyntäminen olivat käytössä molemmissa tarkoituksissa.

Maan Turvan propagandan käytetyin keino oli systemaattinen valikoivuus. Radiolähetyksissä nostettiin esille Maan Turvan mielestä tärkeitä teemoja ja vaiettiin niistä, joiden tulkittiin olevan haitallisia mielialojen kannalta.⁴⁶⁵ Valikointi paistoi läpi erityisesti Kirjelaatikossa, jossa Hallstén-Kallian ja Lahden oli kuitattava myös negatiiviset kirjeet jotenkin. Tyypillistä oli todeta, että negatiivisia kirjeitä oli kyllä tullut, mutta positiivisia niin paljon enemmän, että luetaan niitä.⁴⁶⁶ Lisäksi kuulijoita jouduttiin vakuuttelemaan Kirjelaatikossa luettujen kirjeiden todenperäisyydestä. Armi Hallstén-Kallia totesi eräässä lähetyksessä *"Muistakaa vielä, etten ole näitä mistään tarupajasta enkä kirjailijan pöydältä saanut. Ne ovat jokainen tosia, elävien ihmisten kirjoittamia kirjeitä ja tiedonantoja, joihin ei ole sanaakaan lisätty ja*

⁴⁶⁵ Samanlaista strategiaa oli käytetty Suomen kansallisen historian kirjoituksessa, jossa oli valittu tapahtumat ja aikakaudet, jotka parhaiten palvelivat itsenäisyyden legitimeettiiä. Luostarinen 1986, 178

⁴⁶⁶ Elka, MT:n radiolähetyks siirtoväelle. 26.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia); 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

vain jokunen, aivan yksityiselämään viittaava sana jätetty pois."⁴⁶⁷ Hallstén-Kallia myönsi kuulijoille, että kirjeistä oli saatettu jättää pois jotakin. Lisäksi lähetyksissä todettiin useamman kerran, että kirjeistä on valikoitu lähetykseen soveltuvat kirjoitukset eli harkintaa oli selvästi käytetty ja osa kirjoituksista rajattu lähetyksen ulkopuolelle.⁴⁶⁸

Kuulijoita ohjattiin joko tietoisesti tai tiedostamatta kirjoittamaan positiivisista aiheista. Eräessä lähetyksessä kerrottiin, että Kirjelaatikkoon on tullut sekä reippaita ja tulevaisuuden uskoa sisältäviä kirjeitä sekä vaikeuksissaan masentuneiden kirjeitä. Heti seuraavaksi siirryttiin iloitsemaan reippaista kirjeistä ja toteamaan, että masentuneidenkin on mahdollista nousta "kohtalonsa herraksi", jos he vaan jaksaisivat uskoa tulevaisuuteen.⁴⁶⁹ Lähetyksestä välittyi selkeä kuva siitä, että positiiviset kirjeet olivat toivottavampia ohjelman tekijöiden näkökulmasta. Valikoinnin ja ohjailun yleisyys johtui yksinkertaisesti siitä, että näin Maan Turva pystyi pitäytymään harmaan propagandan alueella ajautumatta suoranaiseen valehteluun eli mustan propagandan alueelle. Harold Lasswell onkin todennut tutkimuksessaan, että propagandan työkaluksi käy oikeastaan mikä keino vain, jolla mielialoja voi manipuloida.⁴⁷⁰ Systemaattinen valikoivuus ja kuulijoiden ohjaaminen "oikeanlaisten" aiheiden pariin loi kuulijoille todellisuutta positiivisemmän näkökannan arjen tapahtumiin, minkä tarkoituksena oli pitää yllä kuulijan uskoa vaikeuksista selviämiseen ja tulevaisuuteen.

Talvisodan propaganda nojasi pohjimmiltaan auktoriteetteihin, joita olivat esimerkiksi kirkko, kansakunta ja yleinen mielipide.⁴⁷¹ Maan Turvan ohjelmissa perustana käytettiin jokaista kolmea peruskiveä. Kirkko näkyi erityisesti siinä, että Jumala antoi elämälle ja sodalle sen syvimmän merkityksen, kansakunta näkyi aiempien sukupolvien elämäntyönä ja yleinen mielipide toimi usein neutraalina subjektina, kun jotakin piti paheksua. Ohjelmien juontajat suhtautuivat kuulijoihin myötätunnolla ja tarjosivat näille ymmärrystä vaikeiden aikojen keskellä. Paikoin ylitsevuotavan ymmärryksen vaaliminen on linjassa Maan Turvan joukko-

⁴⁶⁷ Elka, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁴⁶⁸ Elka, MT:n radiolähetyksen siirtoväelle 15.1.1940; 26.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁴⁶⁹ Elka, Maan Turvan radiolähetyksen siirtoväelle. 5.4.1940 (Hilja Lahti)

⁴⁷⁰ Lasswell 1971, 185

⁴⁷¹ Pilke 2015b, 75

osastoille laatimien propagandaohjeiden kanssa. Ohjeissa käsiteltiin ymmärrystä ja sympatiaa otsikon ”*Mielistelevä myötätuntoisuus*” alla.⁴⁷² Kritiikki sen sijaan naamioitiin joko lähetykseen tulleeksi kirjeeksi tai yleiseksi mielipiteeksi.

Auktoriteettien voi nähdä olevan kytköksissä käytettyyn vertailuun. Sotaa käyväälle maalle on tyypillistä, että ihminen nähdään alisteisena yhteiskunnalle ja yhteiskunnan tärkein yksikkö on rintamalla oleva sotilas.⁴⁷³ Sotilaat olivat myös Maan Turvan radio-ohjelmissa tärkein auktoriteetti, johon vedottiin, jotta kansalaiset pysyisivät tyytyväisinä oloihinsa. Rintamalla oleviin vetoaminen toimi tehokkaasti kuulijoihin, sillä lähes jokainen tunsi henkilökohtaisesti jonkun rintamalla olevan. Jowett ja O’Donnell korostavat, että tunteiden nostattaminen on yksi propagandan tehokeinoista.⁴⁷⁴ Vertailu toimi ikään kuin yksittäisiä propagandan keinoja yhdistävänä tekijänä. Se otti mukaan auktoriteetit, tunteiden nostatuksen sekä sopivien aiheiden valikoinnin.⁴⁷⁵

Musiikki on tehokas propagandan työkalu, sillä ihmiset suhtautuvat siihen eri tavalla kuin puhuttuun tai luettuun mielialavaikuttamiseen. Sävellys ja sanoitukset vetoavat ihmisten tunteisiin ja musiikin muodossa sanoman toistaminen ja juurruttaminen on luontevampaa.⁴⁷⁶ Musiikin vaikutus Maan Turvan propagandaan oli tulkintani mukaan kahtalainen. Yhtäältä sävellykset ja sanoitukset toimivat valmisteluosastolla propagandan innoittajina ja propagandan välineenä. Toisaalta musiikki ei ollut ohjelmissa ainoastaan propagandatarkoitusta varten vaan se toimi myös kuulijoiden viihdykkeenä ja houkutteli ihmisiä kuuntelemaan Maan Turvan radio-ohjelmaa. Ohjelmien viihteellisempi musiikki noudatti maltillista linjaa ja oli esimerkiksi kansanmusiikkia tai lastenmusiikkia.⁴⁷⁷ Suositut propagandalaulut, kuten A. Aimon *Uraliin* tai vanha kansansävelmä *Iso-Antti* eivät päässeet soimaan siirtoväen ohjelmiin.⁴⁷⁸ Lähetyksissä hyödynnettiin

⁴⁷² KA, PM, MT:n valmisteluosasto, valistusaineistoa joukko-osastoille. P-3132/41. Ohjeet on laadittu pääasiassa vihollisen propagandan tunnistamiseksi ja torjumiseksi. Niissä on listattu ja kuvailtu tyypillisiä propagandakeinoja. Valmisteluosasto laati MT:n kotirintamapropagandan, joten samoja keinoja on käytetty tietoisesti myös radio-ohjelmissa.

⁴⁷³ Kemppainen 2006b, 163–164b

⁴⁷⁴ Jowett & O’Donnell 2012, 304

⁴⁷⁵ Luvussa 3.1. tarkasteltiin, kuinka olosuhteet rintamalla olivat joko hyvät tai huonot riippuen sanoman päämäärästä.

⁴⁷⁶ Jowett & O’Donnell 2012, 304

⁴⁷⁷ Esimerkiksi kansanlaulu ”Linjaalirattaa” ja Aksel Törnuddin ”Kitkat katkat” olivat ohjelmien tyypillistä viihteellisempää sisältöä. Ohjelmakuvaus, MT:n radiolähetys siirtoväelle 12.2.1940; 4.5.1940.

⁴⁷⁸ Hirvi 2013, 298

myös erilaisia musiikin muotoja, sillä mukana oli sekä instrumentaalista musiikkia että yhteislauluja.

Sotavuodet olivat suomalaisten säveltäjien keskuudessa sukupolvenvaihdoksen aikaa, kun kansallisesti merkittävien säveltäjien ensimmäinen sukupolvi alkoi hiljalleen väistyä. Sibeliuksen lisäksi vanhasta polvesta oli elossa enää Leevi Madetoja ja Selim Palmgren, joista kaikkien musiikkia suosittiin Maan Turvan ohjelmissa. Myös muutamaa vuotta aikaisemmin kuolleen Erkki Melartinin musiikki sai paljon tilaa radiolähetyksissä.⁴⁷⁹ Maan Turvan propaganda ei ollut musiikillisten valintojensa näkökulmasta varsinaisten muoti-ilmiöiden aallonharjalla vaan taustalla oli pyrkimys arvokkaaseen ja sivistävään sisältöön. Tämä oli pääasiassa seurausta siitä, ettei ohjelmien sisältö saanut poiketa ilmaisultaan Yleisradion linjasta⁴⁸⁰.

Pääasiallisesti musiikki oli Maan Turvalle keino jatkaa isänmaallista eetosta puheohjelmien ulkopuolelle. Musiikin kiinteä osa muuhun propagandasisältöön käy ilmi Maan Turvan laatimista ohjelmaluetteloista, joissa oli usein erillinen merkintä siitä, että valittu musiikki tuli soittaa heti tietyn puheohjelman jälkeen ilman juontoa.⁴⁸¹ Arkisia asioita seurasi esimerkiksi kansanlauluja, kun taas paatoksellisempaa puhetta seurasi isänmaallisempaa musiikillista sisältöä.⁴⁸² Näin radio-ohjelmissa puhuttua esitystä jatkettiin ja tehostettiin musiikin keinoin eikä musiikin ja puhutun välistä yhteyttä haluttu katkaista. Maan Turva myös panosti ohjelmien musiikilliseen sisältöön, sillä lähetyksissä vieraili erilaisia kuoroja, viihdetaitelijoita ja säveltäjiä, joille maksettiin palkkio esiintymisestään.⁴⁸³

Musiikin ohella viihde oli mukana Maan Turvan radio-ohjelmissa myös huumorin muodossa. Aikaisemmassa tutkimuksessa R. W. Palmrothia eli Pallea on luonnehdittu talvisodan propagandaviihteen keskushahmoksi. Hän esiintyi puolustusvoimien tuottamissa radiolähetyksissä ja tuotti suomenkielisiä sanoituksia useisiin suosittuihin marssilauluihin. Hänen ohjelmilleen oli tyypillistä

⁴⁷⁹ Turtola 1990, 189; Mainittujen säveltäjien musiikkia esimerkiksi: Elka, Ohjelmakuvaus, Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle. 15.12.1939; 18.12.1939; 24.1.1940; 24.2.1940; 1.3.1940; 9.5.1940

⁴⁸⁰ Vihonen 2010, 102.

⁴⁸¹ Esim. Elka, Ohjelmakuvaus, MT:n radiolähetys siirtoväelle 23.2.1940; 28.2.1940; 13.3.1940; 23.3.1940

⁴⁸² Esim. Elka, Ohjelmakuvaus, MT:n radiolähetys siirtoväelle 18.11.1939; 15.1.1940; 20.1.1940; 5.2.1940

⁴⁸³ Esim. Elka, Ohjelmakuvaus, MT:n radiolähetys siirtoväelle 15.2.1940; 26.2.1940

huumori Neuvostoliiton yhteiskunnan ja sotilaiden kustannuksella.⁴⁸⁴ Lapatossun ohjelmat olivat tyyliltään samankaltaisia ja ne olivat vastapropagandan ohella Maan Turvan ohjelmien viihteellisiä elementtejä, joiden tarkoituksena oli saada kohderyhmä houkutelluksi radion ääreen. Silvo Hietanen toteaa artikkelissaan, että viihde valjastettiin pääasiassa propagandan apuvälineeksi vasta jatkosodan aikana.⁴⁸⁵ Lapatossun voi tulkita olleen Pallen ohella talvisodan aikaisia viihteen ja propagandan pioneereja, jotka omalla toiminnallaan olivat rakentamassa toimivaa mallia, joka yleistyi myöhemmin sotavuosina.

6.2. Totuudesta poikettiin kansallisen yhtenäisyyden hyväksi

Arkisten asioiden ylläpidon lisäksi Maan Turva pyrki laajempaan tavoitteeseen eli kansan yhtenäisyyden tunteen ylläpitämiseen ja vahvistamiseen. Neuvostoliiton harjoittama Suomeen suuntautuva propagandatyö pyrki aktiivisesti työntämään kiilaa suomalaisten ihmisryhmien välille.⁴⁸⁶ Lisäksi yhtenäisyyden tunnetta oli heikentämässä siirtoväkeen kohdistuvat ennakkoluulot sekä tiiviin yhdessäolon aiheuttamat hiertymät. Maan Turva ylläpiti yhtenäisyyttä torjumalla vastapropagandaa erityisesti Lapatossun pakinoissa, mutta otti myös kantaa siirtoväen kokemuksiin ongelmiin. Viholliskuva toimi erityisesti vastapropagandan välineenä, mutta vahvisti myös sisäisen yhtenäisyyden tunnetta vahvistaen me-muut -asetelmaa. Mielenkiintoista on se, että Maan Turvan valmisteluosasto ei kiinnittänyt huomiota siihen, että ohjelmassa olisi puhuttu läpileikkaavasti suomalaisista kokonaisuutena vaan usein kuulijoita eli siirtoväkeä puhuteltiin erillisenä joukkona.⁴⁸⁷

Yleisimpänä työkaluna yhtenäisyyden rakentamisessa käytettiin polarisaatiota, joka on propagandan tyypillisiä välineitä. Heikki Luostarinen toteaa tutkimuksessaan, että viholliskuvaa on käytetty kansallisen identiteetin muokkauksen välineenä. Viholliskuvan avulla voidaan suunnata identiteetin rakentumisen suuntaa, lisätä kansallista integraatiota, oikeuttaa sisäpoliittisia

⁴⁸⁴ Hietanen 1990d, 201

⁴⁸⁵ Hietanen 1990d, 202–205

⁴⁸⁶ Ks. esim. Vihavainen 1996, 151

⁴⁸⁷ Esim. Elka, MT:n radiolähetykset siirtoväelle. Kersti Bergrothin pakina. 24.11.1939

toimia sekä oikeuttaa viholliseen kohdistuvat aggressiiviset toimet.⁴⁸⁸ Vastakohtaisuuksia hyödynnettiin runsaasti myös ajan mainonnassa, jossa äärimmäisen vastakkaisten mielikuvien ajateltiin uudistavan vastakohtiaan.⁴⁸⁹ Maan Turvan propagandassa oikeutta ja hyvyyttä edustava suomalainen kansallinen identiteetti oli vastakohtana barbaariselle ja epäoikeudenmukaiselle viholliskuvulle.⁴⁹⁰ Kahtiajako perustui pitkälti vanhaan ajatukseen idän ja lännen rajasta ja stereotyyppisestä kuvasta itämaisestä barbaarisuudesta.⁴⁹¹

Maan Turvan propagandassa vastakkainasettelua tehtiin erityisesti käytetyn kielen avulla ja temaattisten valintojen keinoin. Vihollista kuvattiin negatiivisilla termeillä, kuten vainolainen, barbaari tai ryssä, joiden avulla vihollinen tehtiin selkeästi toiseksi ja itsestä eroavaksi.⁴⁹² Lähetyksissä korostettiin myös vastakkainasettelun historiallista asemaa kuvaamalla sitä esimerkiksi vuosisataiseksi taisteluksi.⁴⁹³ Lisäksi polarisointi näkyi keinona myös aikaisemmissa luvuissa käsitellyissä temaattisissa kokonaisuuksissa. Uskonnon näkökulmasta suomalaiset edustivat Jumalan valittua kansaa, kun taas vihollinen edusti ateistista Jumalan kieltävää voimaa. Kansallisen tarinan myyttien avulla osoitettiin, kuinka suomalaiset ovat monin tavoin moraalisesti oikean ja hyvän puolella, kun Neuvostoliitto edusti moraalista rappiota, petturuutta ja pelkuruutta. Oppimatkateemassa myös korostettiin siirtoväen ja erityisesti karjalaisen siirtoväen suomalaisuutta sekä heidän eroaan viholliseen.

Yhtenäisyyttä pyrittiin rakentamaan myös ihanteellisen puheen ja ylistyksen avulla. Kansallisen tarinan paatoksellisuus kuitenkin aiheutti kansassa vastareaktioita ja radiosisällöiltä toivottiin arkisempaa linjaa. Jo aiemmin mainituissa Maan Turvan joukko-osastoille laatimissa propagandaohjeissa nostetaan esille, että vihollispropaganda onnistui kansanomaisuudessa paremmin.

⁴⁸⁸ Luostarinen 1986, 28; Ks. myös Lasswell 1971, 161

⁴⁸⁹ Hakulinen 1951, 31

⁴⁹⁰ Lasswell 1971, 195. Lasswellin tutkimuksessa on jaottelu, jossa vastinparina toimii vihan lietsominen vihollista vastaan sekä ystävyyden säilyttäminen liittolaisia vastaan. Vaikka Lasswellin jaottelu on tehty sotilaallista näkökulmaa ajatellen, on samanlainen asetelma nähtävissä MT:n ohjelmissa. Niissä liittolaisina olivat kuuntelijat, joille tarjottiin ylitsevuotavaa ymmärrystä ja kritiikittömyyttä.

⁴⁹¹ Immonen 1987, 338

⁴⁹² Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle 19.2.1940; 26.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia);

⁴⁹³ Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 19.2.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

Ohjeessa todetaan:

*" -- vihollispropagandan vahvana puolena on sen kansanomaisuus. Tässä se on tavoittanut ehkä alimmalla käsitystasolla olevan kuulijan paremmin kuin oma propagandamme. Kaikesta sovinnaisesta hymistyksestä luopuminen ja räikeä parjaaminen tavoittaa rajoittuneet ja alimman käsitystason ihmiset ja heidän alhaiset vaistonsa parhaiten."*⁴⁹⁴

Yhtäältä lainaus osoittaa, että Maan Turvan valmisteluosasto tiedosti oman propagandansa olevan paikoin liian kaunopuheista sekä ylevää sinfonioineen ja marsseineen. Tästä huolimatta linjaa ei olennaisesti muutettu sodan edetessä. Toisaalta lainauksesta käy myös ilmi eräänlainen ylenkatsonta niitä kansalaisia kohtaan, jotka olivat kritisoineet radiolähetyksiä liiasta "korkeakulttuurista". Lapatossun pakinoiden voi nähdä vastanneen kevyemmän ja arkisemman sisällön kysyntään räikeällä kielellään ja häpeilemättömillä aihevalinnoillaan.⁴⁹⁵

Yhtenäisyyden kuvan rakentamisen keskeisenä elementtinä oli edellisessä alaluvussakin mainittu systemaattinen valikoiminen, joka näkyi erityisesti vaikeista asioista vaikenemisena.⁴⁹⁶ Se aiheutti Maan Turvan radio-ohjelmissa osittain tarpeen vaieta tiedon oikeasta lähteestä, sillä asiamiesten tarkkailuraporteissa havainnoimat asiat oli käsiteltävä lähetyksissä, vaikka niistä ei olisi saapunut kirjettä Siirtoväen Kirjelaatikkoon. Tyypillinen linja Maan Turvan ohjelmissa olikin se, että tieto oli saatu "eräältä henkilöltä", joka oli kirjoittanut Kirjelaatikkoon.⁴⁹⁷ Eräs propagandistin haasteista on, kuinka saada kuulijat vakuuttuneeksi tiedon todenperäisyydestä. Tähän vaikuttaa esimerkiksi se, näyttäytyykö propagandisti kuulijalle sankarimaisena tai onko propagandisti luonut jonkinlaista tuttavallisuutta kohderyhmäänsä.⁴⁹⁸ Maan Turvalla ei tuoreena organisaationa ollut poikkeavan suurta luotettavuutta kansan keskuudessa, mutta tieto saatiin

⁴⁹⁴ KA, PM, MT:n valmisteluosasto, valistusaineistoa joukko-osastoille. P-3132/41. Huom. Lainauksen alleviivaus on peräisin lähteen alkuperäisestä kirjoituksesta.

⁴⁹⁵ Vrt. Sinerma 2002, 790; Vihavainen 1996, 149; Vihonen 2010, 69–70

⁴⁹⁶ Vrt. Soikkanen 2002b, 235

⁴⁹⁷ Esim. Elka, MT:n radiolähetykset siirtoväelle. 2.12.1939. Rouva Kaisa Kallion haastattelu; 5.1.1940 (Martta Salmela-Järvinen); 12.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia)

⁴⁹⁸ Lasswell, 1971, 300

radiosta, johon kansa suhtautui luotettavana tiedonlähteenä.⁴⁹⁹ Myös lähetyksissä esiintyvät henkilöt loivat kuulijoihin tuttavallisempaa suhdetta tarjoamalla heille tukea, ymmärrystä ja myötäelämällä heidän haasteitaan.⁵⁰⁰

Tarinoiden sanoman vahvistamiseksi käytettiin myös muita tehokeinoja. Käsikirjoitukseen oli saatettu esimerkiksi merkitä painotuksia alleviivaamalla tiettyjä sanoja tai lisätä aiheiden väliin esimerkiksi huomio erityisestä hengähdyksestä tai muusta tauosta.⁵⁰¹ Narratiiviseen draaman rakennukseen kuului myös eräänlaisen historiallisen jatkumon hyödyntäminen. Temaattisilta aiheiltaan tämä näkyi parhaiten aikaisemmin käsitellyissä Jumalan johdatuksessa sekä suomalaisessa kansallisessa tarinassa.⁵⁰² Näin kuulijat saatiin asetettua osaksi heitä laajempaa kertomusta. Heikki Luostarinen korostaa tutkimuksessaan, että historian hyödyntämisen tarkoituksena oli tarjota kansalle tie tulevaisuuteen. Hän nosti esille, että jo Topelius oli Maamme-kirjan johdannossa todennut, että kirjan tarkoituksena oli tarjota *”kiinteyttä, selkeyttä ja johdonmukaisuutta”*.⁵⁰³ Tarinallinen lähestymistapa myös erotti tarinan kertojan tarinan kirjoittajasta. Se oli nähtävissä erityisesti Kirjelaatikossa, jossa Armi Hallstén-Kallia ja Hilja Lahti olivat ennemmin valmiin tarinan kertojia ja kommentoijia kuin sen tekijöitä. He lukivat toisten kirjoittamia kirjeitä, kommentoivat niitä ja tarjosivat sympatiaa. Samalla tavalla toimivat katsaukset historiaan ja kansalliseen tarinaan. Heidän asemansa jäi kuulijalle helposti piiloon, kun luotiin kuva siitä, että kuulijoille välitettiin muiden ajatuksia.

Paikoin Maan Turvan propagandassa käytettiin keinona myös suoranaista valehtelua.⁵⁰⁴ Näin oli esimerkiksi silloin, kun ulkomaalaisista medioista nostettiin propagandaan aiheita ilman niiden todenperäisyyden tarkastamista.⁵⁰⁵ Propagandalle on tyypillistä välttää sellaisia valheita, jotka on helppoa todistaa vääriksi.⁵⁰⁶ Sen vuoksi esimerkiksi ulkovaltojen suhtautuminen talvisotaan tuotiin

⁴⁹⁹ Ks. luku 2.2.

⁵⁰⁰ Esim. Elka, MT:n radiolähetykset siirtoväelle. Kersti Bergrothin pakina 24.11.1939; 12.1.1940 (Armi Hallstén-Kallia); 1.3.1940 (Armi Hallstén-Kallia); 29.3.1940 (Hilja Lahti)

⁵⁰¹ Esim. Elka, MT:n radiolähetys siirtoväelle. 24.11.1939

⁵⁰² Ks. luvut 3.3. ja 4.1.

⁵⁰³ Luostarien 1986, 176

⁵⁰⁴ Vrt. Vihavainen 1996, 147

⁵⁰⁵ Ks. luku 4.1.2. Vrt. Soikkanen 2002b, 242

⁵⁰⁶ Lasswell, 1971, 208

esille kansan parissa kuultujen keskusteluiden kautta eikä viittaamalla esimerkiksi suoraan hallituksen linjaan. Samalla tarinat toimivat mielenkiintoisena sisältönä ja tunteita herättävinä esimerkkeinä. Myös osa Kirjelaatikon kirjeistä oli laadittu valmisteluosastolla, vaikka ne esitettiin yleisölle kuulijoilta saapuneina. Tästä on todisteena esimerkiksi se, että lähetyksissä mainittiin joskus henkilöitä etunimellä, vaikka kuulijoille oli luvattu, ettei heidän lähettämiään kirjeitä ole mahdollista yhdistää heihin. Joskus käsikirjoituksissa oli myös merkintöjä siitä, että näennäisesti kuulijalta saadun kirjeen faktoja tai yksityiskohtia oli muutettu paremman propaganda-arvon takia.⁵⁰⁷ Yleisempää oli asioiden liioittelu, joka katsottiin jo aikakauden propagandaoppaissa ominaiseksi työkaluksi ja mieluisemmaksi kuin suoran totuuden vääristelyn.

Propagandaoppaissa ei suositeltu valehtelua ensisijaisena vaihtoehtona, mutta sen käyttämistä propagandan tehokeinona opetettiin.⁵⁰⁸ Satunnainen todellisuuden vääristely oli kokonaisuudessaan vähän käytetty väline Maan Turvan radio-ohjelmissa ja sen ei voi katsoa olleen ohjelman tärkeimpiä vaikuttamisen tapoja. Sillä ei myöskään pyritty saavuttamaan tietoisesti kuulijalle haitallista lopputulosta vaan pitämään yhteiskunnan yleistä mielialaa korkealla ja ehkäistä yhteiskunnan jakautumista ryhmiin. Sen takia Maan Turvan propagandan voi katsoa liikkuneen aikaisemmin valkoisen ja harmaan kuin mustan propagandan alueilla.⁵⁰⁹ Kokonaisuudessaan tutkielma osoittaa sen, että kansan mielialaa pyrittiin hallitsemaan propagandan keinoin eikä kyse ollut vain spontaanista ilmiöstä.

⁵⁰⁷ Elka, Maan Turvan radiolähetys siirtoväelle. 15.1.1940 (Armi Kallia)

⁵⁰⁸ Huhtala 1937, 18–19. Propagandaoppaat oli laadittu pääasiallisesti viholliseen kohdistuvaa propagandatyötä ajatellen ja on todennäköistä, että viholliselle tai riippumattomille valtioille valehteluun suhtauduttiin myönteisemmin kuin vastaavaan toimintaan oman kansan keskuudessa.

⁵⁰⁹ Propagandan lajien määritelmät avattu alaluvussa 1.5.

7. Päätäntö

Maan Turva toteutti radiopropagandaa tilanteessa, jossa kansallinen viestintäkenttä oli vielä järjestäytymätön. Olosuhteet lisäsivät yksittäisten ihmisten henkilökohtaisen vaikutusvallan korostumista niin järjestön muodostamisessa, hallinnassa kuin lopulta sen tuottaman propagandan sisällöissä. Tilanteen takia esimerkiksi Vilho Helasen rooli organisaation johdossa korostui entisestään. Järjestön tuottamassa propagandassa sen sijaan oman erottuvan tyylinsä saivat kuuluviin erityisesti Aku Korhonen eli Lapatossu sekä Armi Hallstén-Kallia. Radio oli Suomessa propagandavälineenä vieras eikä sen tutumpi ollut siviiliväestö tai tarkemmin siirtoväki kohderyhmänäkään. Siksi Maan Turvan oli myös talvisodan aikana luotava omia toimintamallejaan nopealla aikataululla, mikä paikoin näyttäytyi propagandan jäsentämättömyytenä.

Kaikelle Maan Turvan propagandalle oli yhteistä tasapainoilu eri yleisöjen ja aiheiden välillä. Maan Turva oli perustanut siirtoväelle oman erityisohjelman, mutta siirtoväen monimuotoisuuden takia yhtä toimivaa linjaa oli vaikeaa löytää. Siirtoväen Kirjelaatikko tarjosi järjestölle tehokkaan mahdollisuuden kerätä propaganda-aiheita, mutta usein kirjoittajien kysymykset ja huolenaiheet olivat niin yksityiskohtaisia etteivät ne välttämättä puhutelleet ohjelman koko kuulijakuntaa. Tämä johti siihen, että radiolähetysten sisältö liikkui yleisissä aiheissa, kuten kansallisessa kertomuksessa, uhrautumisessa ja vihollisen propagandan torjumisessa. Ohjelman suurin ongelma oli liian laaja ja monimuotoinen kohderyhmä, jolla oli toisistaan liian poikkeavat erityispiirteet. Lisäksi propagandan korulauseinen paatoksellisuus sekä liian ylevät musiikkivalinnat eivät aina miellyttäneet kuulijakuntaa, joka toivoi käytännönläheisyyttä ja keveää viihdettä.

Järjestön AKS-taustaisten henkilöiden vaikutus näkyi propagandan sisällössä valkoisen tarinan esiin pilkistelynä neutraalin ja yhtenäisyyteen pyrkivän tavoitteen alta. Erityisesti Maan Turvan valmisteluosasto oli oikeistotaustaisten henkilöiden miehittämä. Se mahdollisti, että Armi Hallstén-Kallian paatoksellinen tyyli sai radio-ohjelmissa selkeän ylivallan verrattuna maltillisempiin Hilja Lahteen ja Kersti Bergrothiin. Humoristinen Lapatossu oli sekä kuulijoiden suosikki että inhokki torjuessaan propagandaa railakkaalla kielellä ja halventavia nimityksiä

kaihtamatta. Yleisölle ennestään tutun hahmon rooli oli lähetyksissä vihollispropagandan torjumisen lisäksi tehdä kevyempää sisältöä, joka houkutteli ihmisiä kuuntelemaan siirtoväen erityisohjelmaa.

Maan Turvan radio-ohjelmissa käsiteltiin aatteellisen ja propagandistisen materiaalin ohella myös arkisempia asioita ja järjestöllä oli selvä pyrkimys siirtoväen edunvalvontaan. Toiminnan tarkoituksena oli huolehtia siitä, että siirtoväen päivittäiset tarpeet tulisi täytetyksi muun muassa ruoan ja vaatetuksen osalta. Lisäksi siirtoväkeä yritettiin ohjata ja kannustaa työhön, jotta ylikuormittunut huoltojärjestelmä kestäisi. Maan Turvan oli tasapainoiltava myös arkisten aiheiden välillä. Toisaalta myös siirtoväkeä oli kannustettava lähettämään tarvikepaketteja rintamalle omasta puutteestaan huolimatta, mutta toisaalta siirtoväen mielialoja haluttiin pitää yllä rintaman hyviä oloja kuvaamalla. Tärkeimpänä keinona arjen ylläpitämiseen nähtiin uskonnosta saatava henkinen tuki, jonka puoleen Maan Turva kuulijoitaan aktiivisesti ohjasi. Uskonto oli ohjelmissa pääosin arjen tukena eikä propagandan työkaluna, mutta sen yhteiskuntaa läpileikkaavan roolin takia uskontoa käytettiin myös propagandassa erityisesti merkitysten selittäjänä.

Maan Turvan propagandasta nousi esille neljä selvää narratiivia, jotka olivat osittain toisiinsa limittyneitä ja ajoivat kokonaisuudessaan samaa päämäärää yhtenäisestä kansasta. Ensimmäisessä korostui Suomen kansallinen tarina ja esiisien ihanteellinen työ kaiken saavutetun eteen. Tarinan sanoma oli se, että sotaikävä sukupolvi on panoksensa velkaa kansakunnan rakentajille. Tarinassa näkyi myös eräänlainen ajatus kansallisen katseen heikkenemisestä kansakunnan rakentajista nykypäivään sekä tavoite uuden kansallisen herätyksen synnyttämisestä.

Narratiivi uhrista oli muokattu tyypillisestä sotapropagandan uhrinarratiivista siviiliväestölle sopivaksi. Yhtäältä uhrikertomus välitti tarinaa ihmisuhrien merkityksestä ja perheen siitä saamasta suurimmasta mahdollisesta kunnianasta. Toisaalta uhrikertomukseen kuului vetoamus siihen, että kun miehet antavat rintamalla kaikista suurimman uhrin, on arkiset uhraukset annettava kotirintamalla mukisematta. Kaksi ensimmäistä narratiivia kytkeytyivät toisiinsa, sillä uhria perusteltiin myyttisen kansakuntasubjektin avulla.

Oppimatka oli narratiiveista suunnitelluimman oloinen ja strukturoiduin, mikä aiheutui siitä, että se oli luonteeltaan reaktiivisin. Oppimatkanarratiivilla reagoitiin havaittuihin ongelmiin ja haluttiin välttää niiden syntymistä. Tarina oli myös selkeimmin suunnattu siirtoväen ohella isäntäväelle ja se puhutteli molempia osapuolia. Narratiivi saavutti myös selkeämmän päätepisteen kuin muut narratiivit, sillä sen perussanoma ei kokenut kriisiä rauhanehtojen myötä. Tarinan opetus ristiriidoista opettavana ja yhtenäisyyttä tuottavana kokemuksena ei vaikuta muistelmien perusteella juurtuneen siirtoväen käsityksiin.

Työväestön heräämistä käsittelevä narratiivi oli ennen kaikkea tuotosta Maan Turvan punaisen Suomen peloista, jotka osoittautuivat nopeasti liioitelluiksi. Tarina pohjautui siihen, että vihollisesta viljeltiin paholaismaista kuvaa, jonka avulla pönkitettiin samalla oman kansan ylemmyyttä. Narratiivin pääsanoma oli kertoa tarina jo valmiiksi havahtuneesta työläisestä, joka tajusi aikaisemman ajattelunsa virheet. Tarinaan kuului oleellisesti vastapropagandistiset tarinat sekä kansallisen ylemmyyden osoittaminen vihollisen alemmuutta esittämällä. Korostunut yhtenäisyys toimi Maan Turvan propagandan yhdistävänä tekijänä. Kansallinen kertomus loi sen kollektiivisen perustan, jota varten yhtenäisyys oli löydettävä kansakuntaa uhkaavalla hetkellä. Jokaisen suomalaisen oli tasaveroisesti osallistuttava yhteiseen maanpuolustustyöhön uhrinsa antamalla. Oppimatka muodostui puolestaan mallitarina, joka johdatti suomalaiset entistä tiiviimmin yhteen. Myös työläiset olivat empimättä yhteisen aatteen puolella, vaikka olisivatkin aikaisemmin kokeneet sympatiaa sosialismia kohtaan.

Maan Turva käytti propagandan keinoina pääosin lieviä keinoja, joiden takia propagandan voi katsoa kuuluvaksi harmaan ja valkoisen propagandan alueille. Merkittävimmät propagandan keinot olivat valikoivuus, informaation alkuperän hämärtäminen, tarinallisuus sekä viihteelliset elementit. Kaksi ensimmäistä takasivat sen, että Maan Turvan propagandassa voitiin esittää väitteitä ilman, että niissä esitetyn tiedon todenmukaisuuteen olisi otettu suoraan kantaa. Suoran valehtelun vähäinen käyttäminen johti siihen, että vaikeista asioista, kuten sotatapahtumista, uhreista ja niihin johtaneesta päivän politiikasta pääosin valettiin eli ne jäivät propagandan ulkopuolelle.

Jälkimmäiset sen sijaan lisäsivät propagandan mielenkiintoisuutta, herättivät tunteita ja saivat ihmiset kerääntymään propagandan äärelle. Suora valehtelu jäi propagandassa loppujen lopuksi vähäiseksi ja kun sitä ilmeni, ei sillä pyritty kohderyhmälle kielteiseen vaikutukseen muuten kuin ohjaamalla heitä elintasosta tinkivään käyttäytymiseen. Propagandan tärkein tarkoitus oli pyrkiä kansakunnan yhteiseen hyvään ja pitää koko kansa yhtenäisenä tämän tavoitteen takana. Tavoite vaati propagandaa, koska kansalaiset eivät olleet automaattisesti valmiita tinkimään elintasostaan, mikä kävi ilmi esimerkiksi siirtoväen kohtelussa sekä työnteon vieroksunnassa.

Lähteet

Arkistolähteet

Elinkeinoelämän keskusarkisto (Elka)

3397 Suomen Yleisradio Oy:n arkisto

Maan Turvan radiolähetykset siirtoväelle 1939–1940 (ko. 8031)

Kuuntelijain kirjeitä Yle:lle 1937–1939 (ko. 8024)

Kansallisarkisto (KA)

Päämajan arkisto (PM) Sisäpropagandatoimisto (Prop. 3)

80 Salainen kirjeenvaihto ja muut asiakirjat (1939–1940).

Perus-3132/41 Maan Turvan aineistot

Painetut alkuperäislähteet

Hakulinen 1951. Hakulinen, Janne. Propagandan käsikirja. Helsinki, Otava. 1951.

Hallstén-Kallia 1942. Hallstén-Kallia, Armi. Sotavuodet. Julkaisussa: Castrén, Liisa, Hallstén-Kallia, Armi, Harmas, Irja, Helminen, Terttu & Lumme, Lea. Me uskomme. Akateemisten Naisten Karjala-Seuran 20-vuotisjulkaisu. Helsinki: ANKS. 1942.

Huhtala 1937. Huhtala, Olavi. Propaganda: uusi sodankäyntiväline. Helsinki: Otava. 1937.

Jahvetti 1942. Jahvetti (Kilpeläinen, Yrjö). Suomi Neuvostoliiton radiossa. Helsinki: Suomen kirja. 1942.

Lahti 1974. Lahti, Hilja. Kolme askelta eteenpäin: kotitalouskonsulentin näkemyksiä ja kokemuksia. Helsinki: Kirjayhtymä. 1974.

Leppo 1939. Leppo, Jaakko. Propaganda: ratkaiseva ase. Helsinki: Otava. 1939.

Tilastoaineistot

Suomen tilastokeskus

Suomen tilastollinen vuosikirja 1938

Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin Sanomat (HS) 1939, 1940, 1941, 1952, 1968, 1974, 1975, 1979
New York Times 1939

Alkuperäisaineistona käytetyt muistelmat, verkkolähde

Evakkoinstituutin verkkosivut

Siirtoväen muistelmat, kertomukset

<http://evakko.net/fi/?x=evakko&y=evakkokertomukset&cat=2>

(viitattu 22.4.2020)

Tutkimuskirjallisuus

Ahokas 2009. Ahokas, Liisa. Evakkomatalla. Karjalaisten kokemuksia ensimmäiseltä evakkomatkalta. Turun yliopisto. Suomen historian julkaisuja 1.

Ahonen 2017. Ahonen, Sirkka. Suomalaisuuden monet myytit. Kansallinen katse historian kirjoissa. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Ahto 1990. Ahto, Sampo. Talvisodan henki. Mielialoja Suomessa 1939-1940. Suomen sotatieteellisen seuran julkaisuja nro. 17. Juva: WSOY.

Berger 2006. Berger, Arthur, Asa. 50 Ways to Understand Communication: A Guided Tour of Key Ideas and Theories in Communication, Media and Culture. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Berkhoff 2012. Berkhoff, Karel C. Motherland in Danger: Soviet Propaganda During World War II. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2012.

Ellul 1967. Ellul, Jacques. Propaganda. The Formation of Men's Attitudes. New York: Vintage Books.

Eilola & Salonen 2014. Eilola, Jari & Salonen, Kirsi. Kirkko ja uskonto kansakunnan selkärankana. Sivut 56–82. Teoksessa: Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900-1960. Karonen, Petri & Rähä, Antti (toim.). Historiallisia tutkimuksia, 267. Helsinki: SKS.

Fisher & Frey 2014. Fisher, Douglas & Frey, Nancy. Close reading and writing from sources. Newark, Delaware: International Reading Association.

Grönholm 1997. Grönholm, Pertti. Narratologia ja narratiivisuus historiantutkimuksessa. Teoksessa: Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin. Kuparinen, Eero (toim.). Turun yliopiston historian laitos. Julkaisuja n:o 43. Turku: Painosalama Oy.

Haataja 1997. Haataja, Lauri. Sotavaltion etulinjaan. Teoksessa: Etelän tien kulkija: Vilho Helanen (1899-1952). Roiko-Jokela, Heikki & Seppänen, Heikki (toim.). Jyväskylä: Atena.

Hagelstam 2006. Hagelstam, Sonja. Lähellä ja kaukana. Parisuhteen ylläpitäminen rintaman ja kotirintaman välisessä kirjeenvaihdossa. Sivut 211-227. Teoksessa: Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.

Haikari 2006. Haikari, Janne. Kun sota loppuu mutta velvoitteet jatkuvat. Suomen jälleenrakentaminen Kotiliesi-lehdessä 1940-1941. Sivut 266-309. Teoksessa: Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu (toim.) Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla. Helsinki: SKS.

Havu, Poijärvi & Parikka 1954. Havu, Ilmari, Poijärvi, L. Arvi. P. & Parikka, Eino. Kuka kukin on 1954: Henkilötietoja nykypolven suomalaisista. Helsinki: Otava.

Heikkilä 1996. Heikkilä, Olli (koonnut & sovittanut). Suuri kansanlaulukirja: 500 suomalaista kansanlaulua. Warner/Chappell Music Finland Oy. 1996.

Heiskanen 2006. Heiskanen, Anu. Sitä taas eletään tätä päivää. Nuoren naisen elämä ja valinnat Kolmannen valtakunnan vaikutuspiirissä ja miehitetyssä Saksassa. Sivut 261-274. Teoksessa: Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.

Hemmilä 2017. Hemmilä, Ilkka. Valkohangilta valkokankaille. Talvisodan kulun ja osapuolten kuvaaminen suomalaisissa uutisfilmeissä 1939-1940. Turun yliopisto, Suomen historian pro gradu -tutkielma.

Hietanen 1982. Hietanen, Silvo. Siirtoväen pika-asutuslaki 1940. asutuspoliittinen tausta ja sisältö sekä toimeenpano. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Hietanen 1989. Hietanen, Silvo. Siirtoväkikysymys syntyy - Ennakkonäytös vuosina 1939-41. Teoksessa: Hietanen, Silvo, Vehviläinen, Olli & Holopainen Minna. Kansakunta Sodassa, osa 1, Sodasta Sotaan. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hietanen 1990a. Hietanen, Silvo. Oikeusvaltiosta hallintovaltioksi - hallinto sotavuosien Suomessa. Sivut 104-126. Teoksessa: Hietanen, Silvo & Vehviläinen, Olli. Kansakunta sodassa. Vyö kireällä. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hietanen 1990b. Hietanen, Silvo. Sodan luomat uudet sosiaaliset ongelmat. Sivut 320-337. Teoksessa: Hietanen, Silvo & Vehviläinen, Olli. Kansakunta sodassa. Vyö kireällä. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hietanen 1990c. Hietanen, Silvo. Perunan ja rukiin maa – ravinto ja asuminen sotavuosien Suomessa. Sivut. 301–319. Teoksessa: Hietanen, Silvo & Vehviläinen, Olli. Kansakunta sodassa. Vyö kireällä. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hietanen 1990d. Hietanen, Silvo. Kansanomaistuva viihdekulttuuri. Sivut 193–211. Teoksessa: Hietanen, Silvo & Vehviläinen, Olli. Kansakunta sodassa. Vyö kireällä. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hirvi 2013. Hirvi, Harri. Sota soi. Sivut 294-303. Teoksessa: Annus, Paavo, Rumpunen, Kauko. I., Rasilainen, Reino. Vaiettu totuus: Salattuja ja vähän tunnettuja tapauksia sotavuosilta. Helsinki: Valitut palat. 2013.

Holmila 2008. Holmila, Antero. Jälleenrakentamisen narratiivit ja niiden muotoutuminen Suomen lehdistössä 1944-1945. Elore. 15 nro 2. 2008.

Holmila, Koskinen, Villstrand & Karonen 2014. Holmila, Antero; Koskinen, Ulla; Villstrand, Nils Erik & Karonen, Petri. Tiedonvälitys sivistysmissiosta uutisiin. Sivut 248–275. Teoksessa: Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900-1960. Karonen, Petri & Rähä, Antti (toim.). Historiallisia tutkimuksia, 267. Helsinki: SKS. 2014.

Häikiö 1989. Häikiö, Martti. Suomi jäi yksin – vai jäikö? Sivut 203-224. Teoksessa: Talvisota. Pesonen, Pertti & Immonen, Keijo (toim.). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 1989.

Häikiö 1999. Häikiö, Martti. Dramaattinen ulkopolitiikka. Sivut 219–234. Teoksessa: Talvisodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY. 1999.

Häikiö 2015. Häikiö, Martti. Yksin ja yhdessä. Sivut 219–238. Teoksessa: Teoksessa: Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään. Meinander, Henrik (toim.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala, Bookwell Oy. 2015.

Hämynen 2010a. Hämynen, Tapio. Toimeentulo ja elinkeinot Viipurin läänissä 1917–1939. Sivut 89–136. Teoksessa: Viipurin läänin historia 6. Karjala itärajan varjossa. Kaukiainen, Yrjö; Nurmiainen, Jouko (toim.). Porvoo: WS Bookwell Oy. 2010.

Hämynen 2010b. Hämynen, Tapio. Uskonnot ja kouluolot monikulttuurisessa läänissä. Sivut 137–155. Teoksessa: Viipurin läänin historia 6. Karjala itärajan varjossa. Kaukiainen, Yrjö; Nurmiainen, Jouko (toim.). Porvoo: WS Bookwell Oy. 2010.

Hämynen 2014. Hämynen, Tapio. Viipurin läänin väestönkehitys autonomian ajalla. Sivut 144–167. Teoksessa: Viipurin läänin historia 5. Autonomisen Suomen rajamaa. Kaukiainen, Yrjö; Marjomaa, Risto & Nurmiainen, Jouko (toim.). Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 2014.

Immonen 1987. Immonen, Kari. Ryssästä saa puhua. Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39. Helsinki: Otava. 1987.

Jokinen 2019. Jokinen, Arto. Isänmaan miehet. Maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa. Tampere: Vastapaino. 2019.

Jokinen 2006. Jokinen, Juha. Myytti Sodan palveluksessa. Sivut 141-158. Teoksessa: Ihminen sodassa. Suomalaisen kokemuksia talvi- ja jatkosodassa. Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy. 2006.

Jowett & O'Donnell 2012. Jowett, Garth, S. & O'Donnell Victoria. Propaganda and persuasion. 5. painos. Thousand Oaks, California: Sage Publications Inc. 2012.

Julkunen 1975. Julkunen, Martti. Talvisodan kuva. Ulkomaalaiset sotakirjeenvaihtajat Suomessa v. 1939-1940. Turun yliopisto. Väitöskirja. Forssa: Forssan kirjapaino Oy. 1975.

Julkunen 1989. Julkunen, Martti. Suomi Kevästä 1938 Talvisotaan. Pyrkimys turvaan Saksan ja Neuvostoliiton etupiiristä. Sivut 86–114. Teoksessa: Kansakunta Sodassa, osa 1, Sodasta Sotaan. Hietanen, Silvo, Vehviläinen, Olli & Holopainen Minna. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 1989.

Kalela 2000. Kalela, Jorma. Historiantutkimus ja historia. Tampere: Gaudeamus. 2000.

Kananen 2010. Kananen, Heli. Kananen, Heli Kaarina. Kontrolloitu Sopeutuminen: Ortodoksinen Siirtoväki Sotien Jälkeisessä Ylä-Savossa 1946-1959. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 2010.

Kanervo 2007. Kanervo, Pirkko. Italia ja Suomen talvisota. Il Duce maailman urheimman kansan apuna. Turun yliopisto. Väitöskirja. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Teos, Gummerus kirjapaino Oy. 2007.

Karonen 2006. Karonen, Petri. Johdanto. Kun rauha tuo ongelmansa. Sivut 9–22. Teoksessa: Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla. Karonen, Petri, Tarjamo, Kerttu (toim.). Helsinki: SKS. 2006.

Karonen & Räihä 2014. Karonen, Petri & Räihä, Antti. Oma maa -kirjasarja ja instituutioiden historia. Johdanto. Sivut 9–28. Teoksessa: Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900-1960. Karonen, Petri & Räihä, Antti (toim.). Historiallisia tutkimuksia, 267. Helsinki: SKS. 2014.

Karonen & Villstrand 2014. Karonen, Petri & Villstrand, Nils Erik. Sotilaskansan tuskainen taival. Sivut 146–178. Teoksessa: Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900-1960.

Karonen, Petri & Rähkä, Antti (toim.). Historiallisia tutkimuksia, 267. Helsinki: SKS. 2014.

Karonen 2020. Karonen, Petri. Suomen vapausradio ja Suomen sodasta rauhaan siirtyminen syksystä 1944 keväälle 1945. Sivut 243–256. Teoksessa: Cádizin Suolaa ja muita kertomuksia. Juhlakirja Henrik Meinanderille. Tandefelt, Henrika, Dahlberg, Julia, Roselius, Aapo & Silvennoinen, Oula (toim.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala. 2020.

Kemppainen 2006a. Kemppainen, Ilona. Isänmaan uhrit: sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana. Helsingin yliopisto, Väitöskirja. Helsinki: SKS. 2006.

Kemppainen 2006b. Kemppainen, Ilona. Isät, äidit ja isänmaan toivot: käsityksiä lapsista ja vanhemmista sotavuosien Suomessa. Helsinki: Suomen historiallinen seura. Historiallinen aikakauskirja 104 (2006): 2, 6. artikkeli. 2006.

Kemppainen 2006c. Kemppainen, Ilona. Kuolema, isänmaa ja kansalainen toisen maailmansodan aikaisessa Suomessa. Sivut 229–241. Teoksessa: Ihminen Sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodassa. Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy. 2006.

Kinnunen 1997. Kinnunen, Kristiina. Ylioppilasjohtaja. Sivut 89–118. Teoksessa: Etelän tien kulkija – Vilho Helanen (1899–1952). Roiko-Jokela & Seppänen Heikki (toim.). Jyväskylä: Atena Kustannus Oy. 1997.

Kivimäki & Männistö 2016. Kivimäki, Ville & Männistö, Anssi. Sodan särkemä arki. Helsinki: WSOY. 2016.

Koskivirta 2019. Koskivirta, Anu. Viipurin venäläistäminen ja vastarinta sanomalehdistön kuvauksissa 1910-luvun taitteen vuosina. Sivut 142–206. Teoksessa: Poliittikan ja jännitteiden Viipuri 1880–1939. Koskivirta, Anu & Mainio, Aleks. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. 2019.

Kotioja 2013. Kotioja, Eeva. Ei anneta liekin sammua. Naiset osana nationalistista liikehdintää Suomessa vuosina 1932–1944. Helsingin yliopisto. Pro gradu - tutkielma. 2013.

Kämäräinen 2010. Kämäräinen, Jussi. Väestön evakuointisuunnitelmat Viipurin läänissä 1918–1939. Teoksessa: Viipurin läänin historia 6. Karjala itärajan varjossa. Kaukiainen, Yrjö; Nurmiainen, Jouko (toim.). Porvoo: WS Bookwell Oy. 2010.

Laaksonen 2005. Laaksonen, Lasse. Todellisuus ja harhat: Kannaksen taistelut ja suomalaisten joukkojen tila talvisodan lopussa 1940. Toinen painos. Helsinki: Gummerus, Ajatus kirjat. 2005.

Lahtinen 2007. Lahtinen, Outi. Korhonen, Aku (1892–1968). Sivut 330–332. Teoksessa: Suomen kansallisbiografia 5. Karl-Lehtokoski. Klinge, Matti & Litzen, Aulikki (toim.). Helsinki: SKS. 2007.

Leinonen 2013. Leinonen, Kullervo. Isänmaa vaarassa. AKS:n maanpuolustustyö 1922-1939. Vaasa: Wasa Graphics OY. 2013.

Lentilä & Juutilainen 2002. Lentilä, Riitta & Juutilainen Antti. Talvisodan uhrit. Sivut 816–828. Teoksessa: Talvisodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Helsinki: WSOY. 2002.

Luostarinen 1986. Luostarinen, Heikki. Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–44: tausta ja sisältö. Jyväskylä: Vastapaino. 1986.

Malinen 2014. Malinen, Antti. Perheet ahtaalla. Asuntopula ja siihen sopeutuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944-1948. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Helsinki: Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja. D59/2014. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto. 2014.

Melgin 2015. Melgin, Elina. Tiedottajien ammattikunnan synty ja Suomen maakuvaviestintä. Sivut 155–187. Teoksessa: Sotapropagandasta brändäämiseen. Miten Suomi-kuvaa on rakennettu. Jyväskylä: Docendo Oy. 2015.

Mertanen 2005. Mertanen, Tomi. Maan Turva: Henkisen maanpuolustuksen voimatekijä. Historiallinen aikakauskirja, 103(4), Sivut 466-482. 2005

Nygård 1978. Nygård, Toivo. Suursuomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Keuruu: Otava. 1978.

Palomäki 2011. Palomäki, Antti. Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen: Siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asuntokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940-1960 ja sen käännteentekevä vaikutus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 2011.

Paulaharju 2002. Paulaharju, Jyri. Pakkastalven kourissa. Sivut 289–298. Teoksessa: Talvisodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Helsinki: WSOY. 2002.

Peltonen 1975. Peltonen, Risto O.. Saksa ja Suomen talvisota. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Keuruu: Otava. 1975.

Perko 1974. Perko, Touko. TK-miehet jatkosodassa: Päämajan kotirintaman propaganda 1941-1944. Helsinki: Otava. 1974.

Pietikäinen 1988. Pietiäinen, Jukka-Pekka. Suomen postin historia 2. Posti- ja telelaitos. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 1988.

Pilke 2011. Pilke, Helena. Julkaiseminen kielletty. Rintamakirjeenvaihtajat ja päämajan sensuuri 1941-1944. SKS. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy. 2011.

Pilke 2015a. Pilke, Helena. Sympatian hankkijasta neljänneksi aselajiksi – suomalaisten sotapropagandaorganisaatioiden synty ja kehitys. Sivut 31-65. Teoksessa: Sotapropagandasta brändäämiseen. Miten Suomi-kuvaa on rakennettu. Jyväskylä: Docendo Oy. 2015.

Pilke 2015b. Pilke, Helena. Hengennostatusta, maisemakuvauksia ja hiven huumoria – sanallista sotapropagandaa Suomessa ja Suomesta vuosina 1939-1944. Sivut 66-99. Teoksessa: Sotapropagandasta brändäämiseen. Miten Suomi-kuvaa on rakennettu. Jyväskylä: Docendo Oy. 2015.

Poijärvi, Havu & Jääskeläinen 1950. Poijärvi, Lauri; Havu, Ilmari & Jääskeläinen Maunu. Kuka kukin on 1950. Helsinki: Otava. 1949.

Pyöli 2013. Pyöli, Raija. Rajakarjalaiset ja muuttuva identiteetti. Sivut 159-181. Teoksessa: Karjalakuvaa rakentamassa. Suutari, Pekka (toim.). Vantaa: SKS, Hansaprint Oy. 2013.

Pöysä 2014. Pöysä, Jyrki. Raja-Karjalan kerrottu toiseus. Sivut 268-299. Teoksessa: Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu. Markkola, Pirjo, Snellman, Hanna & Östman Ann-Catrin (toim.). Vantaa: SKS, Hansaprint Oy. 2014.

Pöysä 2015. Pöysä, Jyrki. Lähiluvun tieto: Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. 2015.

Raninen-Siiskonen 1999. Raninen-Siiskonen, Tarja. Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta. Helsinki: SKS, Vammalan Kirjapaino Oy. 1999.

Risso 2013. Risso, Linda. Introduction. Radio Wars: Broadcasting in the Cold War. Cold War History Volume 13, 2013. Issue 2. Sivut 145-152. 2013.

Ristilä 2003. Ristilä Esa. Bergroth, Kersti (1886 - 1975). Sivut 574-575. Teoksessa: Suomen kansallisbiografia 1, Aaku-Browallius. Klinge, Matti & Litzen, Aulikki (toim.). Helsinki: SKS. 2003.

Roiko-Jokela 1997. Roiko-Jokela. Kuka oli Vilho Helanen? Teoksessa: Etelän tien kulkija: Vilho Helanen (1899-1952). Roiko-Jokela, Heikki & Seppänen, Heikki (toim.). Jyväskylä: Atena. 1997.

Rusi 1982. Rusi Alpo. Lehdistösensuuri jatkosodassa. Sanan valvonta sodankäynnin välineenä 1941-1944. Kokemäki: Satakunnan painotalo oy. 1982.

Rönkkönen 2002. Rönkkönen, Teuvo. Talvisodan kenttäposti ja postisensuuri. Sivut 252-276. Teoksessa: Talvisodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Helsinki: WSOY. 2002.

Salminen 1976. Salminen, Esko. Propaganda rintamajoukoissa 1941-1944: Suomen armeijan valistustoiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana. Helsinki: Otava. 1976.

Saraste 1990. Saraste, Erja. Talonpitoa rintaman varjossa - työvoima ja markkinat vuosina 1941-1944. Sivut 285-300. Teoksessa: Kansakunta sodassa. Vyö kireällä. Hietanen, Silvo & Vehviläinen, Olli. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 1990.

Seppinen 1989. Seppinen, Ilkka. Talvisodan talous - Ensimmäinen askel rauhasta sotaan. Sivut 170-179. Teoksessa: Kansakunta Sodassa, osa 1, Sodasta sotaan. Hietanen, Silvo, Vehviläinen, Olli & Holopainen Minna. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 1989.

Seppinen 2002. Seppinen, Ilkka. Jälleenrakennus ja siirtoväen asuttaminen. Sivut 874-892. Teoksessa: Teoksessa: Talvisodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Helsinki: WSOY. 2002.

Siltala 2006. Siltala, Juha. Sodan psykohistoriaa. Sivut 43-68. Teoksessa: Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodassa. Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy. 2006.

Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016. Silvennoinen, Oula, Tikka, Marko & Roselius, Aapo. Suomalaiset fasisitit: mustan sarastuksen airuet. Helsinki: WSOY. 2016.

Sinerma 2002. Sinerma, Martti. Sodan huumoria. Sivut 783-791. Teoksessa: Talvisodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Helsinki: WSOY. 2002.

Soikkanen 1990. Soikkanen, Hannu. Kirkko ja uskonto sota-ajan yhteiskunnassa. Sivut 212-221. Teoksessa: Kansakunta sodassa. Vyö kireällä. Hietanen, Silvo & Vehviläinen, Olli. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 1990.

Soikkanen 2002a. Soikkanen, Timo. Kansallinen eheytyminen. Sivut 47-64. Teoksessa: Talvisodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Helsinki: WSOY. 2002.

Soikkanen 2002b. Soikkanen, Timo. Talvisodan henki. Sivut 235-251. Teoksessa: Talvisodan pikkujättiläinen. Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Helsinki: WSOY. 2002

Tepora 2011a. Tepora, Tuomas. Lippu, uhri, kansakunta. Ryhmäkokemukset ja rajat Suomessa 1917-1945. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Helsinki: Yliopistopaino. 2011a.

Tepora 2011b. Tepora, Tuomas. Sinun puolestas elää ja kuolla. Suomen liput, nationalismi ja veriuhri 1917-1945. WSOY. Juva: Bookwell Oy. 2011.

Tepora 2015. Tepora, Tuomas. Sodan henki: Kaunis ja ruma talvisota. Helsinki: WSOY. 2015.

Tepora 2018. Tepora, Tuomas. Itsekkäät evakot ja ahneet isännät: Talvisodan evakuoinnin kokemushistoriaa. Sivut 52–72. Teoksessa: Karjalani, Karjalani, maani ja maailmani: Kirjoituksia Karjalan menetyksestä ja muistamisesta, evakoiden asuttamisesta ja selviytymisestä. Kanervo, Pirkko, Kivistö, Terhi & Kleemola, Olli (toim.). Turku: Siirtolaisinstituutti. 2018.

Tepora 2019. Tepora, Tuomas. Pelkoa, surua ja sotaintoa. Helsinki 1939-1940. Sivut 13-53. Teoksessa: Mieliala. Helsinki 1939-1940. Kortelainen, Anna, Honkaniemi, Marika, Koskinen, Maija, Selkokari, Hanne, Tepora, Tuomas. Helsinki: Tammi. 2019.

Tervonen 2014. Tervonen, Miika. Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Sivut 137–162. Teoksessa: Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu. Markkola, Pirjo, Snellman, Hanna & Ann-Catrin Östman. Helsinki: SKS. 2014.

Tuikka 2007. Tuikka, Timo J.. "Kekkosen konstit": Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933-1981. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 2007.

Turtola 1990. Turtola, Martti. Sota ja taide-elämä - marssirivistöstä kansallisten tuntojen tulkintaan. Sivut 180–211. Teoksessa: Kansakunta sodassa. Vyö kireällä. Hietanen, Silvo & Vehviläinen, Olli. Opetusministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 1990.

Turtola 2010. Turtola, Martti. Viipurin lääni toisessa maailmansodassa. Sivut 172–177. Teoksessa: Viipurin läänin historia 6. Karjala itärajan varjossa. Kaukiainen, Yrjö; Nurmiainen, Jouko (toim.). Porvoo: WS Bookwell Oy. 2010.

Turunen 2007. Turunen, Risto. Menetetyt maailmat: Paremman menneen kaipuu suomalaisessa kirjallisuudessa. Menneisyys on toista maata. Sivut 203-220. Teoksessa: Menneisyys on toista maata. Knuuttila, Seppo, Piela, Ulla (toim.). Helsinki: SKS. 2007.

Vares 2018. Vares, Vesa. Viileää veljeyttä: Suomi ja Saksa 1918-1939. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. 2018.

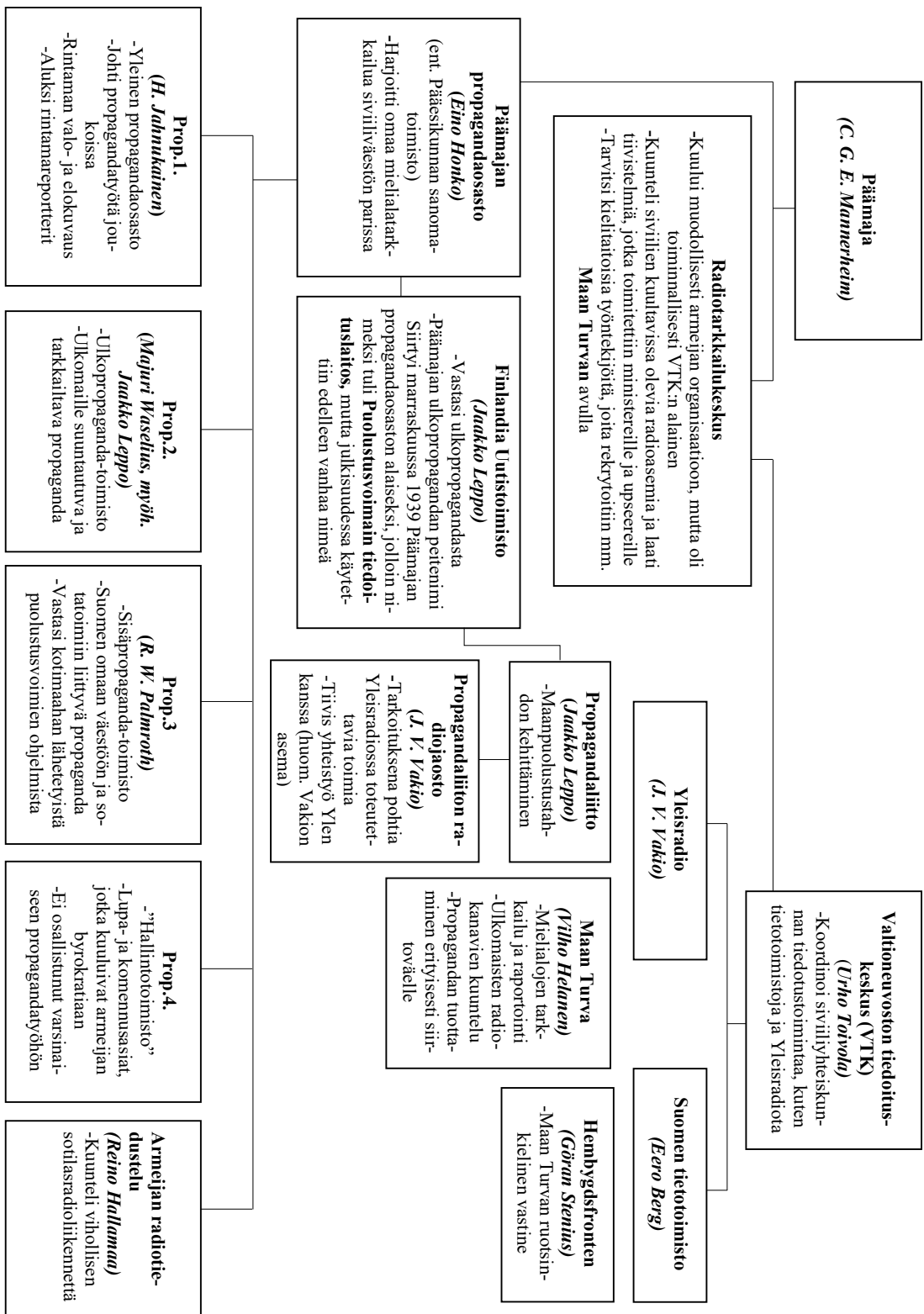
Vesikansa 2003. Vesikansa, Jyrki. Berg, Eero. (1892–1968). Sivut 539–540. Teoksessa: Suomen kansallisbiografia 1, Aaku-Browallius. Klinge, Matti & Litzen, Aulikki (toim.). Helsinki: SKS. 2003.

Vihavainen 1996. Vihavainen, Timo. Sodan ja vaaran vuodet. Sivut 129–321. Teoksessa: Yleisradion historia. Osa 1. 1926-1949. Tommila, Päiviö, Lyytinen, Eino & Vihavainen, Timo. Helsinki: Yleisradio. 1996.

- Vihonen 2010. Vihonen, Lasse. Radio sodissamme 1939-1945. Helsinki: SKS. 2010.
- Vilkuna 1962. Vilkuna, Kustaa. Sanan valvontaa: Sensuuri 1939-1944. Helsinki: Otava. 1962.
- Vilkuna 2005. Vilkuna, Kustaa H. J.. Viha: Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta. Helsinki: SKS. 2005.
- Vilkuna 2014. Vilkuna, Kustaa H. J.. Suomen kansan heimot. Sivut 25–53. Teoksessa: Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu. Markkola, Pirjo, Snellman, Hanna & Östman Ann-Catrin (toim.). SKS. Vantaa: Hansaprint Oy. 2014.
- Väyrynen 2006. Väyrynen, Tarja. Valtioiden sisäiset konfliktit ja rauhaanpalaamisen ongelmat. Rauhantutkimukset teoreettiset ja eettiset lähtökohdat. Sivut 25–48. Teoksessa: Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla. Karonen, Petri, Tarjamo, Kerttu (toim.). Helsinki: SKS. 2006.
- Wunsch 2004. Wunsch, Sinikka. Punainen uhka: Neuvostoliiton kuva johtavassa suomalaisessa sanomalehdistössä maaliskuusta 1938 talvisodan päättymiseen maaliskuussa 1940. Oulun yliopisto. Väitöskirja. Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. 2004.
- Wuokko 2015. Wuokko, Maiju. Tammikuun kihlaus ja työnantajapolitiikan murros. Sivut 281–300. Teoksessa: Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään. Meinander, Henrik (toim.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala, Bookwell Oy. 2015.

Liitteet

Liite 1. Kuvio esittää suomalaisen tiedotustoiminnan kenttää talvisodan aikana.

Liitteen tiedot on koottu seuraavista lähteistä ja lähdeluettelo on yhdistetty pro gradu -tutkielman lähteisiin. Vihonen 2010, 36–38, 44–52; Tepora 2019, 34; Pilke 2015a, 52; Leinonen 2013, 266–270; Vesikansa 2003, 539–540

Liite 2. Lähdeaineistona olleiden Maan Turvan radio-ohjelmien dokumenttien säilyminen eri ohjelmaformaattien kesken.

Viikonpäivä	Päivämäärä	Ohjelmakuvaus	Lapattossun pakinat	Kirjelaatikko	Maanantaikerho	Muu
Perjantai	10.11.1939					
Lauantai	11.11.1939					
Sunnuntai	12.11.1939					
Maanantai	13.11.1939					
Tiistai	14.11.1939					
Keskiviikko	15.11.1939					
Torstai	16.11.1939					
Perjantai	17.11.1939					
Lauantai	18.11.1939					
Sunnuntai	19.11.1939					
Maanantai	20.11.1939					
Tiistai	21.11.1939					
Keskiviikko	22.11.1939					
Torstai	23.11.1939					
Perjantai	24.11.1939					
Lauantai	25.11.1939					
Sunnuntai	26.11.1939					
Maanantai	27.11.1939					
Tiistai	28.11.1939					
Keskiviikko	29.11.1939					
Torstai	30.11.1939					

Viikonpäivä	Päivämäärä	Ohjelmakuvaus	Lapattossun pakinat	Kirjelaatikko	Maanantaikerho	Muu
Perjantai	1.12.1939					
Lauantai	2.12.1939					
Sunnuntai	3.12.1939					
Maanantai	4.12.1939					
Tiistai	5.12.1939					
Keskiviikko	6.12.1939					
Torstai	7.12.1939					
Perjantai	8.12.1939					
Lauantai	9.12.1939					
Sunnuntai	10.12.1939					
Maanantai	11.12.1939					
Tiistai	12.12.1939					
Keskiviikko	13.12.1939					
Torstai	14.12.1939					
Perjantai	15.12.1939					
Lauantai	16.12.1939					
Sunnuntai	17.12.1939					
Maanantai	18.12.1939					
Tiistai	19.12.1939					
Keskiviikko	20.12.1939					
Torstai	21.12.1939					
Perjantai	22.12.1939					
Lauantai	23.12.1939					
Sunnuntai	24.12.1939					
Maanantai	25.12.1939					
Tiistai	26.12.1939					
Keskiviikko	27.12.1939					
Torstai	28.12.1939					
Perjantai	29.12.1939					
Lauantai	30.12.1939					
Sunnuntai	31.12.1939					

Viikonpäivä	Päivämäärä	Ohjelmakuvaus	Lapatossun pakinat	Kirjelaatikko	Maanantaikerho	Muu
Maanantai	1.1.1940					
Tiistai	2.1.1940					
Keskiviikko	3.1.1940					
Torstai	4.1.1940					
Perjantai	5.1.1940					
Lauantai	6.1.1940					
Sunnuntai	7.1.1940					
Maanantai	8.1.1940					
Tiistai	9.1.1940					
Keskiviikko	10.1.1940					
Torstai	11.1.1940					
Perjantai	12.1.1940					
Lauantai	13.1.1940					
Sunnuntai	14.1.1940					
Maanantai	15.1.1940					
Tiistai	16.1.1940					
Keskiviikko	17.1.1940					
Torstai	18.1.1940					
Perjantai	19.1.1940					
Lauantai	20.1.1940					
Sunnuntai	21.1.1940					
Maanantai	22.1.1940					
Tiistai	23.1.1940					
Keskiviikko	24.1.1940					
Torstai	25.1.1940					
Perjantai	26.1.1940					
Lauantai	27.1.1940					
Sunnuntai	28.1.1940					
Maanantai	29.1.1940					
Tiistai	30.1.1940					
Keskiviikko	31.1.1940					

Viikonpäivä	Päivämäärä	Ohjelmakuvaus	Lapatossun pakinat	Kirjelaatikko	Maanantaikerho	Muu
Torstai	1.2.1940					
Perjantai	2.2.1940					
Lauantai	3.2.1940					
Sunnuntai	4.2.1940					
Maanantai	5.2.1940					
Tiistai	6.2.1940					
Keskiviikko	7.2.1940					
Torstai	8.2.1940					
Perjantai	9.2.1940					
Lauantai	10.2.1940					
Sunnuntai	11.2.1940					
Maanantai	12.2.1940					
Tiistai	13.2.1940					
Keskiviikko	14.2.1940					
Torstai	15.2.1940					
Perjantai	16.2.1940					
Lauantai	17.2.1940					
Sunnuntai	18.2.1940					
Maanantai	19.2.1940					
Tiistai	20.2.1940					
Keskiviikko	21.2.1940					
Torstai	22.2.1940					
Perjantai	23.2.1940					
Lauantai	24.2.1940					
Sunnuntai	25.2.1940					
Maanantai	26.2.1940					
Tiistai	27.2.1940					
Keskiviikko	28.2.1940					
Torstai	29.2.1940					

Viikonpäivä	Päivämäärä	Ohjelmakuvaus	Lapatossun pakinat	Kirjelaatikko	Maanantaikerho	Muu
Perjantai	1.3.1940					
Lauantai	2.3.1940					
Sunnuntai	3.3.1940					
Maanantai	4.3.1940					
Tiistai	5.3.1940					
Keskiviikko	6.3.1940					
Torstai	7.3.1940					
Perjantai	8.3.1940					
Lauantai	9.3.1940					
Sunnuntai	10.3.1940					
Maanantai	11.3.1940					
Tiistai	12.3.1940					
Keskiviikko	13.3.1940					
Torstai	14.3.1940					
Perjantai	15.3.1940					
Lauantai	16.3.1940					
Sunnuntai	17.3.1940					
Maanantai	18.3.1940					
Tiistai	19.3.1940					
Keskiviikko	20.3.1940					
Torstai	21.3.1940					
Perjantai	22.3.1940					
Lauantai	23.3.1940					
Sunnuntai	24.3.1940					
Maanantai	25.3.1940					
Tiistai	26.3.1940					
Keskiviikko	27.3.1940					
Torstai	28.3.1940					
Perjantai	29.3.1940					
Lauantai	30.3.1940					
Sunnuntai	31.3.1940					

Viikonpäivä	Päivämäärä	Ohjelmakuvaus	Lapatossun pakinat	Kirjelaatikko	Maanantaikerho	Muu
Maanantai	1.4.1940					
Tiistai	2.4.1940					
Keskiviikko	3.4.1940					
Torstai	4.4.1940					
Perjantai	5.4.1940					
Lauantai	6.4.1940					
Sunnuntai	7.4.1940					
Maanantai	8.4.1940					
Tiistai	9.4.1940					
Keskiviikko	10.4.1940					
Torstai	11.4.1940					
Perjantai	12.4.1940					
Lauantai	13.4.1940					
Sunnuntai	14.4.1940					
Maanantai	15.4.1940					
Tiistai	16.4.1940					
Keskiviikko	17.4.1940					
Torstai	18.4.1940					
Perjantai	19.4.1940					
Lauantai	20.4.1940					
Sunnuntai	21.4.1940					
Maanantai	22.4.1940					
Tiistai	23.4.1940					
Keskiviikko	24.4.1940					
Torstai	25.4.1940					
Perjantai	26.4.1940					
Lauantai	27.4.1940					
Sunnuntai	28.4.1940					
Maanantai	29.4.1940					
Tiistai	30.4.1940					

Viikonpäivä	Päivämäärä	Ohjelmakuvaus	Lapattossun pakinat	Kirjelaatikko	Maanantaikerho	Muu
Keskiviikko	1.5.1940					
Torstai	2.5.1940					
Perjantai	3.5.1940					
Lauantai	4.5.1940					
Sunnuntai	5.5.1940					
Maanantai	6.5.1940					
Tiistai	7.5.1940					
Keskiviikko	8.5.1940					
Torstai	9.5.1940					
Perjantai	10.5.1940					
Lauantai	11.5.1940					
Sunnuntai	12.5.1940					
Maanantai	13.5.1940					
Tiistai	14.5.1940					
Keskiviikko	15.5.1940					
Torstai	16.5.1940					
Perjantai	17.5.1940					
Lauantai	18.5.1940					
Sunnuntai	19.5.1940					
Maanantai	20.5.1940					
Tiistai	21.5.1940					
Keskiviikko	22.5.1940					
Torstai	23.5.1940					
Perjantai	24.5.1940					
Lauantai	25.5.1940					
Sunnuntai	26.5.1940					
Maanantai	27.5.1940					
Tiistai	28.5.1940					
Keskiviikko	29.5.1940					
Torstai	30.5.1940					
Perjantai	31.5.1940					